

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ★SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARDAHAN TÜRKMENLERİ MÜZİK GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bülent YILMAZ

Anabilim Dalı: Türk Müziği

Programı: Türk Müziği

Tez Danışmanı: San. Öğr. Gör. Süleyman ŞENEL

HAZİRAN 2010

ARDAHAN TÜRKMENLERİ MÜZİK GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bülent YILMAZ

(415051005)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 07 Mayıs 2010

Tezin Savunulduğu Tarih : 11 Haziran 2010

Tez Danışmanı : San.Ögr.Gör.Süleyman ŞENEL (İTÜ)

Diğer Jüri Üyeleri : Doç. Erol PARLAK (İTÜ)

Yrd.Doç. Dr. M. Ali ÖZDEMİR (MÜ)

HAZİRAN 2010

ÖNSÖZ

Bu çalışma, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Anabilim Dalı, Türk Müziği Programı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış bir tespit çalışmasıdır.

Kuzeydoğu Anadolu Bölgesini Kafkaslara ve Orta Asya'ya bağlayan geçiş yolları üzerinde Ardahan İli sınırları içerisinde, Damal ve Hanak bölgesinde yaşayan Türkmenler, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde uzun yıllar işgal altında kalmalarına rağmen, günümüze dek kültürel değerlerini koruyabilmişlerdir. Özellikle kadın kıyafetleri ile Orta Asya Oğuz geleneğini günümüzde de yaşatıyor olmaları bakımından dikkat çekmekte olan Ardahan Türkmenleri bu bölgede çevre grupların da etkileriyle zengin bir müzik kültürü oluşturmuşlardır.

Ülkemizde ve Dünya genelinde son yıllarda hız kazanan küreselleşme olgusu, toplumların geleneksel yaşantılarının değişmesine ve eski geleneklerin zaman içerisinde kaybolmasına sebebiyet vermektedir. Ardahan Türkmenleri de bu durumdan payına düşeni almıştır. Günümüz itibariyle bölge müzik kültürü üzerine yazılmış ve referans değeri taşıyabilecek kaynakların yetersiz oluşu, yöre kültürü ürünü müzik değerlerinin vakit kaybetmeden kayıtl altına alınmasını zorunlu hale getirmiştir.

Çalışmamın tüm aşamalarında değerli fikirleri ile yol gösterip her türlü desteği sağlayan başta danışman hocam San. Öğr. Gör. Süleyman Şenel'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, alan çalışması sırasında büyük yardımları olan İlhan Yılmaz'a, manevi desteği ile hep yanımda olan eşim Derya Yılmaz'a, Zuhale Avdan'a, Şükran Okur'a ve emeği geçen tüm dostlarıma sonsuz teşekkürler.

Mayıs, 2010

Bülent YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	xi
SUMMARY	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Yöntemleri.....	3
1.2 Çalışmanın Amacı	4
2. ARDAHAN TÜRKMENLERİ TARİHİ	5
2.1 Coğrafi ve Tarihi Konumları İle Damal ve Hanak İlçeleri.....	5
2.2 Türkmen Adı.....	10
2.3 Anadolu'ya Göçler.....	12
2.4 Ardahan Türkmenleri.....	13
3. ARDAHAN TÜRKMENLERİ MÜZİK GELENEĞİ	19
3.1 Ardahan Türkmenlerinde Sosyal Yapı Ve Müzik Kültürü Üzerindeki Etkileri	19
3.2 Bölge Ezgilerinin Genel Özellikleri	22
3.2.1 Bölge Ezgilerinin Ağız ve Tavrı Özellikleri.....	27
3.2.2 Bölge Müzik Kültürünün Komşu Müzik Kültürleri İle Etkileşimi.....	28
3.3 Aşıklık Geleneği Ve Türkmen Âşıklar	30
3.4 Horavel Söyleme Geleneği (Kotanlama).....	37
3.5 Cemler.....	40
3.6 Hıdrellez	43
3.7 Düğün Geleneği	46
3.7.1 Söz Kesme	46
3.7.2 Nişan	47
3.7.3 Düğün.....	47
3.7.4 Düğün Çalgıcıları.....	49
3.8 Çalgılar	50
3.8.1 Bağlama	50
3.8.2 Davul.....	51
3.8.3 Dıbilga Düdüğü.....	51
3.8.4 Kaval.....	53
3.8.5 Mey	53
3.8.6 Zurna.....	54
4. GELENEKSEL YAŞAMDAKİ DEĞİŞİMLERİN YÖRE MÜZİK KÜLTÜRÜ ÜZERİNE YANSIMALARI	55
4.1 Geleneksel Yaşam İçerisindeki Değişimin Sebepleri.....	55
4.2 Yöre Müzik Geleneğinde Yaşanan Değişimler	57
4.3 Aşıklık Geleneğinde Yaşanan Değişimler	58
4.4 Düğün Geleneklerinde Yaşanan Değişimler	60
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	63

KAYNAKLAR.....	65
EKLER.....	67
ÖZGEÇMİŞ.....	161

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Dr.	: Doktor
Öğr. Gör.	: Öğretim görevlisi
Prof.	: Profesör
S.	: Sayfa
San.	: Sanatçı
THM	: Türk Halk Müziğı
TMDK	: Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerkleri

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2. 1 : Damal ve Hanak İlçelerinin Coğrafi Konumları	6
Şekil 2.1.2 :Damal Dağlarında Atatürk Silueti	9
Şekil 2.4.1 : Feyzullah ve Abdurrahman Yılmaz	16
Şekil 3.1 : Çayır biçen Türkmenler (Koyunpınarı Köyü).....	20
Şekil 3.1.2 : Sanem Karaalp Geleneksel Türkmen Kadını Kıyafetiyle	21
Şekil 3.3.1 : Âşık Cafer Avalır	35
Şekil 3.3.2 : Âşık Mustafa Eryıkar	36
Resim 3.5.1 : Aliekbber Göktekin.....	41
Şekil 3.7.3.1 : Koyunpınarı Köyü'nde Düğün	48
Şekil 3.8.1 : Âşık Niyazi Çaylak	50
Şekil 3.8.3.1 : Dıblga Dödüğü	51
Şekil 3.8.3.2 : Şehrali Özer.....	52
Şekil 3.8.5.1 : Mirdali Tan	53
Şekil B.1 : Ağ Bulut Kara Bulut.....	106
Şekil B.2 : Allah Medet Ya Muhammet Ya Ali (Duaz İmam).....	107
Şekil B.3 : Allı Gelin Su Yolunda	108
Şekil B.4 : Araz Araz Han Araz	109
Şekil B.5 : Aşayım Karlı Dağları.....	110
Şekil B.6 : Atlı Havası [Enstrümantal]	112
Şekil B.7 : Bağımı Bellediler.....	114
Şekil B.8 : Beli Dedik Belide (Tevhîd)	115
Şekil B.9 : Câmeken Şehrinden Geldim Cihâna.....	117
Şekil B.10 : Çoktan Beri Vatanımdan Kaçkını (Yedekli Derbeder)	119
Şekil B.11 : Değirmenden Fener Aldım	121
Şekil B.12 : Divan	122
Şekil B.13 : Dünya Sekiz Gündür Dokuzu Gece.....	124
Şekil B.14 : Ellerin Kırılısın Bedasıl Hoyrat	125
Şekil B.15 : Ölüm İle Ayrılık (Pir Sultan'dan).....	128
Şekil B.16 : Hakikatı Muhabbete Katalım.....	129
Şekil B.17 : Kale Kaleye Karşı.....	130

Şekil B.18 : Karanfil Olanacah	131
Şekil B.19 : Karşıda Kuş Oturur	132
Şekil B.20 : Kırımdan Gelirim.....	133
Şekil B.21 : Kuşburnunun Kuruşu.....	134
Şekil B.22 : Merdivenin Yastı Yolu	135
Şekil B.23 : Muhammed Ali’yi Candan Sevenler (Duaz İmam).....	136
Şekil B.24 : Mümin Müslüm Âdemoğlu	140
Şekil B.25 : Oğul Gözüm Yaşı İle Bekliyor Yolun	141
Şekil B.26 : Pancarcının Deresi	143
Şekil B.27 : Sandal Sandal Üstünde (Meselleme)	144
Şekil B.28 : Sen Bizim Elleri Bilmesin (Bizim Yaylalarda)	145
Şekil B.29 : Tepeköyün Düzleri	147
Şekil B.30 : Turna Semahı.....	150
Şekil B.31 : Yaylasından Gelen Güzel	155
Şekil B.32 : Yaylaya Yukarı	156
Şekil B.33 : Yürekler Coşunca Akıla Gelen	157
Şekil B.34 : Zülfün Kestim Tarama.....	160

ARDAHAN TÜRKMENLERİ MÜZİK GELENEĞİ

ÖZET

Anadolu’yu Kafkaslara ve Orta Asya’ya bağlayan geçiş yolları üzerinde yer alan Hanak ve Damal bölgesindeki Türkmen yerleşmeleri, XV. yüzyıl’ın sonlarında, Akkoyunlu Devleti’nin iskân siyaseti sonucu yaşanmıştır. Bölge, stratejik önemi sebebiyle uzun yıllar savaflara sahne olmuş ve işgaller altında kalmıştır. Bu süreç içerisinde çevre gruplarla yaşanan etkileşim, uzun dönemleri kapsayan işgal süreçleri, sosyal, kültürel ve ekonomik nedenler, bu bölgede zengin bir müzik kültürünün oluşmasını sağlamıştır.

Kültürlerarası bir köprü görünümünde olan Damal ve Hanak bölgesi müzik kültürü, Anadolu ve Kafkasları kapsayan bölge müzik kültürlerinin adeta bir sentezi durumundadır. Farklı ezgi yapılarının birlikte görüldüğü bu bölge, zengin bir ezgi repertuarını bünyesinde barındırmaktadır. Sanayileşme ile başlayan küreselleşme olgusuna bağlı olarak değişen geleneksel yapı içerisinde mahalli müzik değerlerinin yok olmak üzere olduğu gerçeği ve bölge müzik kültürü üzerine referans değeri taşıyabilecek kapsamlı çalışmaların yetersizliği konunun önemini arttırmakta ve zaman kaybetmeden kayıt alınması zorunluluğunu hissettirmektedir.

“Ardahan Türkmenleri Müzik Geleneği” konu başlığı ile ele aldığımız çalışmamızın ilk bölümünde, Hanak ve Damal ilçelerinin coğrafi ve tarihi bilgileri, Türkmenlerin ata yurtları olarak bilinen Orta Asya’dan Anadolu’ya yapmış oldukları göçler, Türkmen kelimesinin mânası ve Akkoyunlu Devleti’nin iskân politikaları nedeniyle Maraş bölgesinden bu bölgeye getirilişleri açıklanmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Türkmenlerin bu bölgede oluşturdukları müzik kültürü incelenmiştir. Sırası ile Türkmenlerin sosyal yapıları ve sosyal yapının müzik kültürü üzerindeki etkileri, bölge ezgilerinin genel özellikleri, âşıklık geleneği, komşu müzik kültürlerle yaşanan etkileşim ve bu etkileşimin bölge müzik kültürüne yansımaları hakkında bilgiler verilmiştir. Alan araştırmamız sonucunda edindiğimiz bilgiler, bu bölümün diğer kısımlarını oluşturmaktadır. Bölge halkının kültürel

yaşantısı içerisinde müziğin var olduğu ritüeller ve bu ritüeller içerisinde yer alan müzikal yapılar açıklanmıştır. Çalışmamızın son bölümünde ise sanayileşmeye bağlı olarak değişen sosyo-kültürel yapı içerisinde yöre müziğinin günümüzde bürünmüş olduğu şekli açıklanarak sonuç bölümüne gidilmiştir.

MUSIC TRADITION OF ARDAHAN TURKMENS

SUMMARY

Turkmen settlements took place in Hanak and Damal region that is in the transition roads of Anatolia to the Caucasus and Middle Asia. These settlements happened because of the housing policy of Akkoyunlu Government at the end of the XV century. This region witnessed wars for years and was under military occupation because of its strategic importance. Within this process, interaction with neighborhood groups, occupation durations which took long terms, social, cultural, and economic reasons were effective in this region for a rich music culture to be shaped.

Music culture of Damal and Hanak region, which acts as a cross cultural bridge, is such a synthesis of music cultures of the regions which cover Anatolia and Caucasus. This region, on which different melody types are seen together, shelters a rich melody repertoire in its body. The truth that the local music values are going distinct in traditional construction as a consequence of the globalization fact which started with industrialization and the insufficiency of the comprehensive works which could have reference value on the music culture of the region, increase the importance of the topic and make us feel the obligation of recording before it is too late.

On the first part of our work which we take under the topic of “Music Tradition of Ardahan Turkmens”, geographical and historical information of Hanak and Damal districts, immigrations of Turks from Middle Asia, known as Turkmens homeland, to Anatolia, definition of the word “Turkmen” and their removal from Maraş region to this region, because of the housing policy of Akkoyunlu Government, were explained.

On the second parts of our work, music culture constituted by Turkmens on this region was examined.

In sequence, information about Turkmen’s social structure and its effect on music culture, general features of the region, bard tradition, and interaction with the

neighborhood music culture and the reflections of this interaction to the region's music culture was given. Information we gained at the end of our region research constitutes the other sections of this part. Rituals including music in the region's cultural life and the musical structures within these rituals were explained. At the last part of our work, explaining the shape the region's music took in accordance within the socio-cultural structure that changed with industrialization, we arrive to the conclusion part.

1. GİRİŞ

Ülkemizde son elli yılda yaşanan kültürel değişimler, sanayileşme ile başlayan teknolojik gelişmeler ve göç olgusunun sonuçlarına bağlı olarak hız kazanmıştır. Bu durum her ne kadar doğal bir süreç olarak görülse de, geleneksel yapının değişimine ve özünden uzaklaşmasına sebebiyet vermektedir. Ulusal kültür mirasımızın bir bölümünü oluşturan müzik kültürü ürünlerini kayıt altına almak ve korumak, sosyal bilimlerden biri olan müzik bilimi araştırmacılarının üzerine düşen görevlerdendir. Bu bağlamda kültürel değerlerin bir an önce kayıt altına alınması önem arz etmektedir.

Ülkemizde, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında başlayan müzik bilimi çalışmaları neticesinde Anadolu'nun her bölgesine ulaşamadığı bir gerçektir. Derleme çalışmaları yapılan bölgenin coğrafi konumu, fiziki şartları, derleme için gidilen zaman ve ulaşım güçlükleri gibi nedenler, derleme çalışmalarını olumsuz yönde etkilemekte ve yeterince veri toplanmasında belirleyici olmaktadır. Bu durum Ardahan ili sınırları içerisinde kalan Damal ve Hanak ilçeleri ile birebir örtüşmektedir.

Ardahan'ın kuzey bölgesinde mesken tutmuş Türkmenler, "Yerli halk" olarak bilinen Kıpçak Türkleri, Terekemeler ve Karakalpaklar gibi kadim Türk boyları ile komşu olmaları ile birlikte coğrafi açıdan Azerbaycan'a da yakındır. Anadolu ve Azerbaycan Türklerinin Kuzey Doğu Anadolu bölgesinde bir arada yaşadığı, Dede Korkut Oğuznamelerinden de anlaşılmaktadır. Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan ve Anadolu'yu Kafkaslara ve Orta Asya'ya bağlayan geçiş yolları üzerinde bir köprü vazifesinde olan Damal ve Hanak İlçeleri, coğrafi konumları gereği oldukça zengin bir kültürel yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Bu zengin yapı, Türk halk kültürünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Geçimlerini hayvancılık ve tarımla sağlayan yöre halkı yaz aylarını yaylalarda ve tarlalarda çalışarak geçirirler. Kış aylarında ise bölgenin coğrafi konumu gereği çok soğuk ve yaşam açısından zor şartlar altında geçiyor oluşu, bölge ulaşımını olumsuz yönde etkilemektedir. Tüm bu nedenler, yöre ile ilgili yapılan müzik bilimi

araştırmalarını olumsuz yönde etkilemiştir. TRT Kurumu adına yapılan ve sayıca az olan derleme çalışmaları dışında yöre müzik kültürü üzerinde kapsamlı çalışmalar yapılmamıştır. Yapılmış olduğu kanaatini taşıdığımız birtakım çalışmalar ise kişisel arşivlerde muhafaza edilmektedir.

Ardahan İli sınırları içerisinde kalan, Hanak ve Damal bölgesindeki ezgilerin tür ve biçim zellikleri, Azerbaycan, Kafkasya ve Anadolu'nun i bölgelerinde karşılaşılan ezgi yapılarının sentezi özelliğindedir. Cumhuriyet tarihi öncesinde yaşanan işgaller, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenler, evre gruplarla yaşanan etkileşim bölge müzik kültürüne yansımış, ezgilerin konularının ve melodilerinin şekillenmesine katkılar sağlamıştır. Bu nedenle, yöre müziğinde söz ve ezgi unsurları birbirleriyle paralellikler göstermektedir. Ağır ritimli ezgiler daha hüzünlü iken, hızlı ritimli ezgiler genellikle neşeli konuların işlendiği yapılar olarak görülmektedir.

Yöre müzik kültürü içerisinde ağız, tavır, ritmik ve melodik açılardan evre grupların etkileri var olmaktadır. Ayrıca yöre ezgilerinin önemli bir bölümünde görülen en dikkate değer husus, bu ezgilerin önemli bir kısmının Anadolu'nun iç kesimlerinde görülen ezgi yapıları ile benzer özellikler taşımalarıdır. Bu durum, yöre halkının inanç yapısıyla birlikte asırlar önce Maraş bölgesinden gelişlerinin bir hatırasıdır.

Ezgileri oluşturan edebi yapılar içerisinde en çok kullanılan tür olan mani, kullanım özellikleri açısından diğer edebi türlere göre daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Mani drtlklerinin oluşumunda ilk mısradan sonra gelen bağlantı mısraları, ikinci mısradan sonra gelen bağlantı mısraları ve üçüncü mısradan sonra gelen bağlantı mısraları gibi çok çeşitli kullanımların var oluşu, bölgede müzikal zenginliğin yanında edebi türlerin kullanımında da çeşitliliğin ve zenginliğin varlığını kanıtlamaktadır. Ayrıca yörede tespit edilen koşmalar, hece sayıları bakımından çeşitlilik göstermektedirler. Bölgedeki âşık meclisleri repertuarının ilk eseri olan divanlar ise bölge müzik kültüründe önemli bir yere sahiptir. Günlük yaşamda ve ezgi icralarında kullanılan dil açık ve anlaşılır bir Türkçe olup Anadolu'nun i ve batı bölgelerinde kullanılan ağız özellikleri ile örtüşmektedir.

Yöre ezgileri, makamsal anlayış içerisinde değerlendirildiğinde, çoğunlukla uşşak, hüseyini argâh, hicaz makamlarının dizi yapıları ve seyir karakterleri ile örtüşmektedir. Ayrıca makamsal anlayış boyutunda herhangi bir kalıba sığmayan ezgi yapıları da mevcuttur. Bu yapılar, Anadolu topraklarında mevcut olan ezgi

yapıları ile aynı değildirler. Bu ezgiler, günümüzde Asya içlerinde yaşayan Türk topluluklarında görülen ezgi özellikleri ile benzer özellikler taşımaktadır. Bu durum, Ardahan Türkmenlerinin Ata yurt olarak bilinen Orta Asya'ya özgü melodik yapıları günümüze kadar muhafaza edebilmiş olmaları noktasında önem teşkil etmektedir. Ayrıca yöreye özgü kadın kıyafetleri, Ata yurt'tan günümüze kadar taşınmış başka bir gelenek olarak günümüzde de yaşatılmaktadır.

1.1 Çalışmanın Yöntemleri

Ardahan Türkmenleri müzik kültürü üzerinde yapılmış referans değeri taşıyabilecek çalışmaların yetersiz olması, bu bölge ile ilgili çalışma yapılması düşüncesini oluştururken konu başlığımızın “*Ardahan Türkmenleri Müzik Gelenegi*” olarak şekillenmesini sağlamıştır. Bu amaç doğrultusunda yöre ile ilgili literatür taramaları yapılmış; yörenin tarihi, sosyal yapısı, dil özellikleri hakkında yazılmış kaynaklar incelenmiştir. TRT Kurumu T.H.M. nota arşivi, yöre hakkında yazılan kitaplar, dergiler ve makalelerle birlikte, müzik üretimi yapan firmaların yayınladıkları ses kayıtları taranmıştır. Ayrıca, Ardahan'dan İstanbul'a göç etmiş yöre halkı ile kişisel görüşmeler yapılmıştır.

Bu süreç neticesinde bölge müzik kültürü üzerine sağlıklı tespitler yapabilmek için bölgeye gidilmesi zorunluluk olmuştur. 2008-2009 yıllarını kapsayan süreçte toplam üç defa Ardahan'a gidilmiş, Hanak ve Damal ilçelerine bağlı Türkmen köyleri tespit edilerek tamamı gezilmiştir. Yörede bilinen düğün çalgıcıları, âşıklar ve yöre halkı tarafından türkü okudukları rivayet olunan kişilerle irtibat sağlanmış, yöre müzik kültürüne ait müzik değerleri ulaşabildiğimiz ölçüde kayıt altına alınmıştır. Bu süreçte, sosyal bilimlerin bize önermiş olduğu “*katılımcı gözlem metodu*” kullanılmıştır. Ayrıca, yöre halkı tarafından isimleri bilinen ancak günümüzde yaşamadıkları tespit edilen yöre âşıklarının ses kayıtlarına ulaşılmıştır. Bu ses kayıtları, çalışmamızda bölge müzik kültürünün yorumlanması açısından önemli katkı sağlamıştır. Alan çalışması sırasında yaptığımız kişisel görüşme ve röportajlar, çalışmamızın şekillenmesini sağlayan diğer unsurlar olmalarıyla birlikte bölge tarihiyle ilgili kayıtlarda rastlanılmayan birtakım bilgilerin tespitine de imkân sağlamıştır. Tarih, kendi konusunun uzmanları tarafından çalışılması gereken bir alan olması özelliğiyle konunun, uzmanlarına bırakılması tercih edilip, tarafımızca tespit edilen bilgiler sunulmuştur.

Alan çalışmamızla bölgeden toplamış olduğumuz materyaller, literatür taraması sonucu elde ettiğimiz materyallerle detayları çıkarılmak üzere bir araya getirilmiştir. Bununla birlikte, tarafımızca derlenen ezgiler de çeşitli zamanlarda notaya alınmıştır. Tüm bu çalışmaların yapılması ve sonuçlandırılması aşamalarında yörede doğup büyümüş olmamız yörede rahat çalışabilme imkânını sağlarken, ezgi sözlerindeki yöresel telaffuz şekillerinin çözümlenmesini de kolaylaştırmıştır.

1.2 Çalışmanın Amacı

Ulusal kültürümüzün önemli bir parçasını oluşturan mahalli kültür ürünü müzik değerleri, sanayileşme ile başlayan ve son yıllarda hızlı bir biçimde artış gösteren teknolojik gelişmeler ve g olgusunun sonuçlarına bağlı olarak zamanla değişim sürecine girmiş, günümüzde ise yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadırlar. Bu durum, yöre müzik kültürüne ait değerlerin kayıt altına alınması, genel Türk Halk Müziği Repertuarına yeni ezgiler kazandırılması ve kişisel icralara aktarılması düşüncelerini şekillendirmiştir.

Bütün bu veriler doğrultusunda çalışmamız, “*Ardahan Türkmenleri Müzik Geleneği*” olarak ifade edilip, bu yörede müziğin var olduğu tüm yaşam alanları içerisinde mevcut ezgi icralarının doğru bir anlayışla tespit edilmesi, arşivlenmesi ve kişisel icralara aktarılması amaçlarını taşımaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda çalışmamız, bölge müzik geleneğinin açıklanması ve anlaşılması noktasında ışık tutacak verilerin, mümkün olduğunca açık biçimde ortaya konulması sürecinde oluşmuştur.

2. ARDAHAN TÜRKMENLERİ TARİHİ

Ardahan Türkmenleri hakkında çeşitli kaynaklarda kısaca yer alan Tarihi bilgiler, yaptığımız literatür taraması sonucunda tespit edilerek bir araya toparlanmıştır. Bu bilgiler, alan çalışması esnasında yöre halkının rivayetleri ile birleştirilerek bu bölümün oluşumu sağlanmıştır.

2.1. Coğrafi ve Tarihi Konumları İle Damal ve Hanak İlçeleri

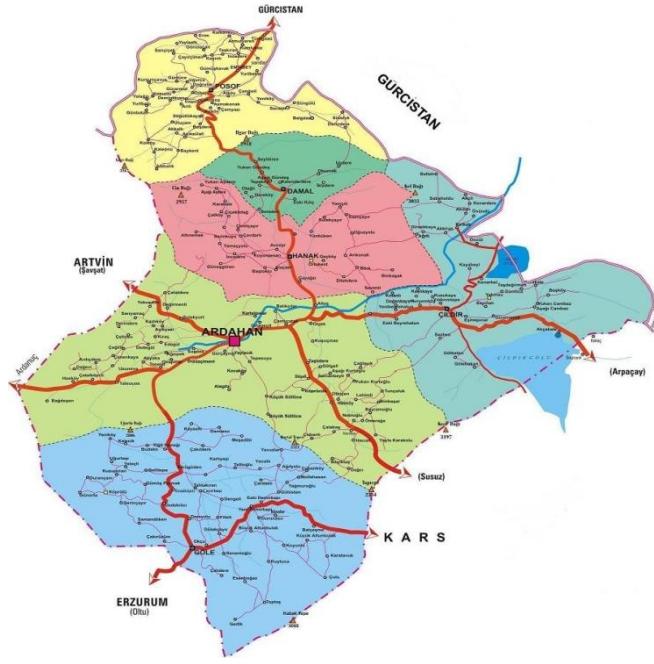
Coğrafi konumları itibariyle Ardahan'ın kuzeyinde yer alan Hanak ve Damal İlçeleri, Ahıska yolu üzerinde Ardahan İline bağlı birer İlçe konumundadır. Bölge eski kaynaklarda Meşe Ardahan¹ olarak geçmektedir. Doğu ve Güney Doğusunda ve Çıldır İlçesi, Batısında Artvin İli'ne bağlı Şavşat İlçesi ve Yalnızçam Dağları, Kuzeyinde Posof İlçesi ve Ulgar Dağı, Güneyinde ise Ardahan bulunmaktadır. Kür (Kura) nehri, Hanak ve Damal İlçelerinin Güneyinde yer almaktadır (Bkz. Şekil: 2.1). Ardahan Türkmenleri, Hanak İlçesinin kuzey ve kuzeybatı bölgesi ile Posof İlçesinin güney bölgesine yerleşmişlerdir.

Urartular, Kafkas kabileleri, Kimmerler, İskitler, Cavaklar, Gogarlar, Kumanlar/Kıpçaklar, Selçuklular ile gelen Türkmenler, Moğolların önünden kaçarak Gürcistan'a ve diğer Kars Yaylalarına sığınan diğer Türk kabileleri, Kara ve Akkoyunlu aşiretleri, iskân siyaseti sonucu yöreye yerleştirilenler, bu bölgede günümüze kadar hâkim olmuş unsurlardır (Konukçu, 1999: 15, 16).

Bölge ile ilgili yapılan tarih araştırmalarına göre, bölgenin tarihsel serüvenini taş devrine kadar götürmek mümkündür. Neolitik dönem taş anıt, duvar resimleri, ilk Tunç Devrinde kaz ve ördek avlandığını gösteren ağaç figürlerine Saskara² mağaralarında rastlanmıştır (Bayraktar, 2002: 13).

¹ Meşe Ardahan: Damal ve Hanak bölgesinin eski kaynaklarda geçen adı. Yöre halkı eskiden bu bölgenin ormanlık alan olduğunu fakat bir salgınla orman örtüsünün kendi kendine yok olduğunu rivayet etmektedir.

² Saskara: Hanak ilçesine bağlı Koyunpınarı Köyünün eski adı.

Şekil 2.1: Damal ve Hanak İlçelerinin Coğrafi Konumları.

Bayraktar'ın bu söyleminden bölgedeki insan izlerinin tarih öncesi çağlara dayandığı sonucu çıkmaktadır. Ayrıca Fahrettin Kırzioğlu *Kars Tarihi* adlı kitabında şu bilgileri kaydetmiştir (Kırzioğlu, 1953: 26, 27):

“Madeni eşya olarak da Ardahan’ın Saskara köyü arazisinde kalecik höyüğü yanında bakır çağı tabakaları arasında, bakır veya tunçtan yapılmış harp aleti (mızrak ucu) bulunmuştur.”

Ardahan ve çevresinde yapılan araştırmalardan bölgeye ilk olarak Urartuların hâkim oldukları görülmektedir. Urartuların bıraktığı bir yazıt Çıldır gölü çevresinde bulunmuştur. Bu yazıt, çivi yazısı karakteri taşımaktadır. Urartulardan sonra İran’dan batıya yayılan Medler yöreye hâkim olmuşlardır. Onları Kimmer ve Saka/İskitler izlemiştir. Ancak bunların hâkimiyetleri az zamanı içine almaktadır. Kür nehri ve çevresinde yeni bir kültürün oluşması da milattan önceki tarihlerde gerçekleşmiştir. Erzurum’un Garin, Tiflis, Anı, Kars gibi şehirlerin canlanması ile Ardahan yöresi de tarihi hadiselerde yerini almaya başlamıştır. IV. yy başlarında kuzeyden gelerek Kafkasları aşan Sabirler/Terekemeler Ardahan ve çevresinde görülmeye başlamıştır (Konukçu, 1999: 53).

Ardahan ve çevresinin İslam akınlarına hedef olması ise 642 tarihlerine rastlamaktadır. Bununla beraber yöreye ilk Türk akınları 1053 yılından itibaren Kutalmış idaresinde başlamıştır. Ancak Kars ve Ardahan yöresinin fethi önce

1054'te Tuğrul Bey, 1058 yılında ise Çağrı Bey'in oğlu Yakuti Bey tarafından gerçekleştirilmiş fakat bu sırada Kars ve Ani kaleleri ele geçirilememiştir. Bunlardan Ani 1064'te, Kars ise 1067 yılında Alparslan tarafından zapt edilmiştir. Ardahan ve çevresinin de bu tarihlerde Türkler'in eline geçtiği tahmin edilmektedir. Bölge, Selçuklular'dan sonra kısa bir süre Gürcü prenslerinin, Moğollar'ın, İlhanlılar'ın, hâkimiyet sahası içine girmiştir (İslam Ansiklopedisi, 1991).

Reşüdidin'in Oğuznamesindeki Türkmen toplulukları gibi Kıpçaklar da çeşitli kültür daireleri içinde bulunmuşlar, Göktanrı dini dışında Müslümanlık veya Hristiyanlığı benimsemişlerdir. Ortadoksluğu benimseyerek Gürcüleşen Kıpçaklar, Selçuklular zamanında “Atabeg” ünvanı ile siyasi hadiselerde yer almış, İlhanlıların tarihe karışması ile Ardahan ve çevresine hâkim olmuşlardır (Konukçu, 1999: 57,59).

Bölge, XIV. yy'da Atabegler ve Karakoyunlular arasında sıkça el değiştirmiş, (Kırzioğlu, 1953: 485). XV. yy'da ise Uzun Hasan Tarafından Akkoyunlu devleti topraklarına dâhil edilmiştir. 1473 tarihinde Osmanlılar ve Akkoyunlular arasında yaşanan Otlukbeli Meydan Savaşı sonrasında Akkoyunlular yenilmiştir. Bu tarihten sonra Atabegler, yeniden Ardahan ve çevresine hâkim olmuşlardır (Konukçu, 1999: 57). Ardahan ve çevresinin Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyet sahası içerisine girmesi ise Kanuni Sultan Süleyman dönemine (1555-1556) rastlamaktadır (Kırzioğlu, 1953: 523).

Osmanlı idaresinde bazen Erzurum eyaleti bazen de yeni kurulmuş olan Çıldır eyaletine bağlanan Ardahan, 1568-1574 yılları arasında Erzurum vilayeti dâhilinde bir sancak merkezi olan Ardahan, *Liva-i Ardahan-ı Küçük* ve *Liva-i Ardahan* diye iki liva halinde görülmektedir.

1758'de Çıldır'ın fethiyle kurulan Çıldır eyaletine dâhil edilen Ardahan, 1578-1588 arasında Erzurum eyaleti sancaklarından biri olarak kaydedilmektedir. Ardahan 1609'da yeniden Çıldır eyaletine, 1632-1641 tarihlerinde ise eyalet halinde teşkilatlandırılan Kars'a bağlanmıştır. Aynı şekilde 1635'te de Kars eyaleti dâhilinde *Liva-i Ardahan-ı Küçük* şeklinde gösterilmiş, *Ardahan-ı Büzürg*'ün ise Çıldır'a bağlı olduğu kaydedilmiştir. XVIII. yüzyılda ise (1777-1787) Çıldır'a bağlı sancak merkezi olarak görülmektedir.

XIX. yy'a kadar bir sancak merkezi olarak önemini koruyan Ardahan'ın bilhassa bir sınır şehri olması önemini daha da arttırmıştır. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre kare biçiminde ve üç kapısı bulunan yalçın bir kaya üzerinde yetmiş iki kuleye sahip olan Ardahan Kalesi, Rus ve İran savaşları sırasında önemli rol oynamıştır

XIX. yy başlarından itibaren Rus tehdidi altına giren ve *Elviye-i Selase* olarak bilinen Kars, Ardahan ve Batum, 1828, 1855 ve son olarak da 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Rus idaresine girmiştir. Bu son işgal devresinde Ruslar'ın kolonizasyon çalışmaları yüzünden bölgeden sayıları 100.000'e varan bir nüfus Erzurum tarafına göç etmek zorunda kalmıştır. Ancak 1900 yıllarından itibaren Rus işgaline karşı bir teşkilat kurulmuş ve bu teşkilat Elviye-i Selâse içinde faaliyetlerini sürdürmüştür. I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun Rusya'ya karşı harekâtı bu teşkilat tarafından içten desteklenmiş, Gürcü ve Ermeni çeteleriyle yapılan mücadeleler sonunda 23 Şubat 1921'de Artvin'le birlikte Ardahan sancağı da kurtarılmıştır (İslam Ansiklopedisi, 1991). Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde çok sayıda işgal ve istilalara maruz kalan bölge, 1 Mart³ 1921 tarihinde işgalci güçlerin tam olarak çekilmeleriyle birlikte şanlı bayrağımızla tekrar kucaklaşmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında vilayet merkezi olan Ardahan, 30 Mayıs 1926 tarihinde 877 sayılı kanun ile Kars İline bağlanarak ilçe merkezi haline getirilmiştir. Bu tarihten itibaren Damal Posof'a, Hanak ise Ardahan'a bağlanmıştır. Bu tarihten 1992 tarihine kadar olan süreçte Kars İline bağlı bir ilçe konumunda olan Ardahan, 27 Mayıs 1992 tarih ve 3806 sayılı kanun ile tekrar 1921'deki gibi il merkezi statüsüne getirilmiştir (Konukçu, 1999: 301). Bu tarihle birlikte Damal ve Hanak, birer ilçe merkezi olarak Ardahan'a bağlanmıştır.

³ 1 Mart tarihi, geleneksel olarak her yıl Hanak ve Damal ilçelerinde kurtuluş günü olarak kutlanılmaktadır.

Şekil 2.1.2.:Damal dağlarında Atatürk silueti.

Günümüzde Damal ve Hanak İlçelerine bağlı olan ve tarafımızca bölgede tespit edilen Türkmen köyleri aşağıdaki gibidir.

Damal İlçesi'ne bağlı olanlar

Damal İlçe Merkezi

Eskikılıç (Kirpeşen)

Otağlı (Erzede)

Burmadere (Sors)

Dereköy

Tepeköy

Aşağı Gündeş

Yukarı Gündeş

Oburcak (Çikora)

Üçdere (Samitka)

Seyitören

Kalenderdere (Dereli)

Hanak İlçesi'ne bağlı olanlar

Çat (Dereçatağı)

Koyunpınarı (Saskara)

İncedere (Piklop)

Güneşgören (Kerkeden)

Çavdarlı (Verana Nekeleköy)

Serinkuyu (Daneden)

Çimlicayır

2.2 Türkmen Adı

Anadolu'dan başka Türkmenistan, Azerbaycan, Irak, İran, Suriye, Afganistan ve Balkanlardaki Türklerin ataları olan Türkmenlerin kavmi menşei hususunda ortaya konulan görüşler, meseleyi henüz tam olarak çözüme kavuşturamamıştır (Gündüz, 1997: 17).

Bazı tarihçilerin görüşlerine göre “Türkmen” kelimesi, Oğuz Türkleri'nin Bozok Boy Birliğinin sembolü olan yay (keman) ile Üçok Boy Birliğinin sembolü olan ok (tir) kelimelerinin “tir+keman/Türkeman/Türkmen” şeklinde değişmesiyle meydana gelmiştir. Bu tarihçiler fikirlerini ispat etmek için, Türkmenlerin savaşçı bir halk olduğunu ve ok ile yayın onlar için vazgeçilmez savaş aletleri bulunduğunu belirtmektedirler.

Türkmen kelimesi, tarihçilerin umumiyetinin görüşlerine göre Türk ve men kelimelerinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Ağacan Beyoğlu, *Türkmen Boylarının Tarihi ve Etnografyası* adlı kitabında Prof. Dr. Muharrem Ergin'in görüşlerine dayanarak şu bilgileri vermekte (Beyoğlu, 2000: 13,14):

“Türkçede ‘man-men’ eki, işlek olmayan eklerden biridir. Umumiyetle mübalağa ve benzerlik ifade eder: *Koca-man, kara-man, ak-man, köle-men, küçü-men (küçük-men)* misallerinde olduğu gibi. Demek ki ‘Türkmen’ kelimesi ‘Türk ili, Türk Boyu’ gibi manaları bildirirken, zamanla bir halk (topluluk) adına dönüşmüştür.”

Hilmi Göktürk, Türkmen adını Oğuzlar ve Karlukları içine alan eski bir siyasi topluluğun adı olarak bildirmiştir (Göktürk, 1979: 11). İslam coğrafyacısı Makdisi'ye göre; “İsficab'ın kuzeydoğusunda bulunan Ordu şehri sakinleri olan Türkmenlerin İslamiyet'i seçen ilk Türk Zümresi olduğu kuvvetle muhtemeldir” (Gündüz, 2000: 17). Tufan Gündüz, aynı eserinde Türkmen adını açıklığa kavuşturabilmek için Kaşgarlı Mahmut'u referans göstererek şu bilgileri vermekte (Gündüz, 2000: 19, 20):

“Kaşgarlı Mahmut, Türkmen adının onlara ‘Zülkarneyn’ tarafından ‘Türk Manend’ (Türk'e benzeyen) şeklinde verildiğini kaydediyorsa da, İslam Dünyasında İslam'a giren Türk zümrelerine ‘Türk-Manend’ denildiği ve buradan Türkmen adının türediği şeklindeki izah tarzı çok daha kabul görmüştür. Ebulgazi, bu adın Farslar tarafından verildiğini, fakat cahil halkın “Manend” kelimesini telaffuz edememesi yüzünden ‘Türk-Men’ şekline dönüştüğünü bildirmektedir. Ayrıca bu adın ‘Türk-i iman’ kelimelerinin birleşmesi ile türetildiği ve “ımanlı Türk” manasına geldiği de bazı tarihçiler tarafından kaydedilmiştir. Netice olarak Türkmen adı XI. yüzyılda Karluklar, Halaçlar ve Oğuzları içine alan bir siyasi terim olmaya başladı. Ancak Karluklar ve

Halaçlar erken devirde bu birlikten ayrıldılar. Bu yüzden Türkmen adı sadece Oğuzlara verildi. ‘Oğuzların XIII. yüzyıla kadar kendilerini Türkmen diye isimlendirmeleri her halde konar-göçer-yerleşik farkından kaynaklanıyordu ve Türkmenler konar-göçer hayatı temsil ediyordu.’”

Tüm bu veriler doğrultusunda Türkmen adı, bir topluluk adı olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, Oğuz ve Türkmen kelimelerinin aynı anlama geldiği Türk tarihi araştırmacılarının ortak görüşü özelliğini taşımakta ve efsanevi kahraman Oğuz Han/Oğuz Kağan, Türkmenlerin atası olarak kabul edilmektedir.

Eski devirlerin destanları, tarihçileri, yazıları, Türkmenlerin kahramanlık vatanperverlik destanlarından birisi olan Korkut Ata Kitabı, Ortaçağ tarihçileri Kaşgarlı Mahmut (XI. asır), Reşidüddin (XIII. asır), Salar Baba (XVI. Asır) ve Ebulgazi (XVII. Asır) gibi kaynaklar Oğuzlarla Türkmenlerin asıllarının bir olduğunu, iki sözün de aynı anlamı taşıdığını tasdiklemektedir.

Türkmenler, Oğuz Kağan’ın altı oğlu ve yirmi dört torunundan meydana gelmişlerdir. Meydana gelen bu yirmi dört boyun ayrı adı ve ünvanları vardır. Bu bölümler, Oğuz Kağan Efsanesinden kaynaklanmaktadır. Ağacan Beyoğlu, Türkmenlerdeki boy teşkilatını oluşturan Oğuz Han/Oğuz Kağan nesli seceresini şöyle sınıflandırmaktadır (Beyoğlu, 2000: 13):

Bozoklar: Günhan, Ayhan, Yıldızhan nesilleridir.

1. Günhan: Kayı, Bayat, Alkırevli, Karaevli
2. Ayhan: Yazır, Düger, Dodurga, Yaparlı
3. Yıldızhan: Avşar, Kızık, Beğdili, Karkın

Üçoklar: Gökhan, Dağhan, Denizhan nesilleridir.

4. Gökhan: Bayındır, Becene, Cavuldur, Çepni
5. Dağhan: Salur, Eymür, Alayontlu, Üregir
6. Denizhan: Iğdır, Büğdüz, Yıva, Kınık

Türkmenlerin arasında daha sonraki zamanlarda Bozok Boy Birliği İç Oğuzlar, Üç Ok Boy Birliği ise Dış Oğuzlar olarak anlaşılmaya başlanmıştır.

2.3 Anadolu'ya Göçler

Türk tarihi üzerine yazılmış bütün kaynaklarda İlk yerleşim bölgelerinin Orta Asya olarak kayıtlara geçtiği Türkmenler, çeşitli nedenlere bağlı olarak Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Bu göç hareketleri, Büyük Selçuklu Devleti dönemine dayanmaktadır.

Selçukluların hüküm sürdükleri devirlerde (XI. asrın başlarından XII. Asrın 60'lı yıllarına kadar) ve daha sonraki asırlarda Oğuz Türkmenleri fethettikleri topraklara, Anadolu'ya, Irak'a Suriye'ye, Kafkasya'ya ve İran'a yoğun olarak göç ediyorlardı. Anadolu coğrafyası Türkmenlerin en çok yerleştikleri bölge idi. O dönemde Anadolu'ya yerleşen Türkler yalnızca Türkmenlerden ibaret değildi. Karluklar ve Kıpçaklar da o dönem Anadolu'ya gelen diğer Türk boylarını teşkil ediyordu (Beyoğlu, 2000: 47).

Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri (Bozulus Türkmenleri 1540-1640)* adlı kitabında Türkmenlerin Anadolu'ya gelişi ile ilgili şu bilgileri vermekte (Gündüz, 1997: 23, 24):

“Selçuklu fetihleriyle birlikte batıya doğru akan Türkmen göçüne Malazgirt zaferi yeni bir mecra kazandı. Bu zaferden sonra Alp Arslan ile mağlup Bizans İmparatoru Romanos Diogenes arasında aksedilen sulh, Diogenes'in ölümü üzerine bozulunca, Alp Arslan Anadolu'nun fethini emretti. Türkmenler, Kutalmışoğulları Süleyman, Mansur, Alp İlek, Devlet gibi kumandanların idaresinde şimdiye kadar ulaşamamış oldukları yerlere kadar ilerlediler. İmparator Mihael, akıncı Türkmenlere karşı koyamadığı gibi Anadolu'daki Rum ahaliyi eşyaları ile birlikte Balkanlara nakletti. Böylece Anadolu'da boşalan yerler Türkmenler tarafından hızla dolduruldu. Kıyı şeritleri dışarıda kalmak üzere bütün Anadolu kısa bir sürede Türkmenlerin eline geçti. Geniş yaylalara ve münbit topraklara sahip olan Anadolu, konar-göçer Türkmenlerin yanı sıra, Orta Asya'nın yerleşik Türk ahali tarafından da dolduruldu.”

Gündüz ve Beyoğlu'nun kaydetmiş oldukları bilgiler, Türkmenlerin Anadolu'ya hangi dönemlerde geldikleri konusunu açığa kavuşturmaktadır. Türkmenlerin Anadolu'ya geliş sebepleri arasında Moğol istilaları, Orta Asya'da yaşanmaya başlayan kuraklık ve de Selçuklu fetihleriyle birlikte, Türkmenlerin ata yurtlarından farklı topraklara göç etmeleri yer almaktadır. Selçuklu fetihleri, Türkmenlerin Anadolu'ya yerleşmelerini sağlamış, Selçuklular sonrasında merkezi Anadolu olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devletlerinin kurulmasına ve Anadolu topraklarının ebediyen Türk yurdu haline getirilmesini sağlamıştır.

2.4 Ardahan Türkmenleri

Ardahan İli sınırları içerisinde kalan Hanak ve Damal İlçelerinde yaşayan bölge halkı kendilerini Türkmen olarak tanımlamakta ve atalarının Maraş-Altı'ndan geldiklerini rivayet etmektedirler. Yöre halkının bu şekildeki rivayetleri, çeşitli kaynaklarca doğrulanmaktadır.

Fahrettin Kırzioğlu'na göre Ardahan Türkmenleri, Akkoyunlu Uzun Hasan'ın 1472'deki Ahıska Seferi sırasında sınır koruyucusu olarak Maraş-Altı'ndan getirilerek günümüzde Ardahan İli sınırları içerisinde, Kura Irmağı solunda ve Ardahan'ın kuzey kısmında kalan “*Meşe Ardahan*”⁴ olarak da bilinen *Hanak* ve Damal bölgesine yerleştirilmişlerdir. Kırzioğlu, Ardahan Türkmenleri ile ilgili şu bilgileri kaydetmiştir (Kırzioğlu, 1964):

“Fırat’ın doğusunda hiç görülmeyen ‘*geliyorum, gidiyorum*’ diye ‘yor’ eki ile düzgün konuşan Ardahan Türkmenleri Akkoyunlular’ın ‘*Bozulus*’ adlı Türkmen uyuğunun Maraş-Türkmeni’ de denilen ‘*Dulkadirli*’ boyundan gelmektedirler.”

Gerek ağız ve şive hususiyetleri, gerekse atalarının geliş hatırasını günümüzde de canlı bir biçimde yaşatan Ardahan Türkmenleri, çokça at besleyip yarı göçebe olan Alevi Türklerdir. Akkoyunlu Uzun Hasan çağında Atabekler'den alınan Ardahan'ın kuzeyindeki yaylalara yerleştirilip Cin Dağı, Ulgar Dağı ve Dokuzpınar'ın bunlara yaylak verildiği anlaşılmaktadır (Kırzioğlu, 1953: 503, 504).

Fahrettin Kırzioğlu'nun vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda incelenen *Bozulus Türkmenleri*, cemaat ve oba olarak ayrılmakta idi. Vesikalarda “aşiret” veya “cemaat” tabirlerinin “aynı kandan olan insanlar topluluğunu ifade” etmek için kullanıldığı görülmektedir. Buradaki “aşiret veya “cemaat” tanımlaması Türkçe’deki “Uruk”/Urug” kelimesine karşılık gelmektedir. “Taife” kelimesi ise Bozulus aşiretler birliği “tanımını ifade etmek için kullanılmakta ve vesikalarda “Türkman Taifesinden” veya “Bozulus Taifesinden...” şeklinde yer almaktadır. Aşiretlerin idari bakımdan bir araya toplanması ile oluşturulan “boy” lar ise “kabile” kelimesi ile

⁴ Bölgedeki orman örtüsünün sık çam ağaçlarından oluşmakta olduğu, bu sebepten dolayı *Meşe Ardahan* olarak da adlandırıldığı fakat bir salgın sebebiyle çam ağaçlarından oluşan orman örtüsünün kendi kendine yok olduğu rivayet olunmaktadır.

karşılanmıştır (Gündüz, 1997: 46). Gündüz’ün bu tespitlerden Bozulus kelimesinin, aşiretler birliğini ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Günümüzde Hanak ve Damal İlçelerine bağlı bazı köy adları, Bozulus Türkmen uyruğunu oluşturan aşiret adlarıyla benzerlik göstermesi, bölge halkının Maraş bölgesinden geldiğini ispatlamaktadır. Bu isimler günümüzde, Hanak ve Damal İlçelerine bağlı köy adları olarak görülmektedir. Örneğin: “*Fayatlı*” Hanak ilçesine bağlı bir köydür ve yeni adı *Çiçeklidağ*’dır. Fayatlı ile *Bayat* boyunun ilgisinin bulunabileceği düşüncesini doğurmasının yanında günümüzde kullanılan yeni adının Çiçeklidağ olması yönüyle dikkat çekmektedir. *Çiçeklü/Çiçekli*, Bozulus’u oluşturan aşiret adlarından biridir. Damal ilçesine bağlı bir köy iken günümüzde Damal’ın bir mahallesi konumuna gelen “*Gündes*”, kayıtlarda Dulkadirli Boyuna mensup aşiretlerden birinin adı olarak yer almaktadır. Ayrıca bu bölgede Şam’dan geldikleri rivayet olunan bir sülalenin varlığı da tespit edilmiştir. Bu sülalenin bir kısmı Hanak İlçesine bağlı *Koyunpınarı* Köyü’nde, diğer bir kısmı ise yine Hanak İlçesine bağlı *İncedere* Köyü’nde yaşamakta ve yörede “*Şamolar*” olarak adlandırılmaktadır. Bu sülaleyi Şam Bayatları ile ilişkilendirmek mümkündür. Şam dolaylarında kayıtlara geçen Türkmenlerle ilgili Sümer, şu bilgileri kaydetmekte (Sümer, 1967: 227, 228):

“Bayatlar’a mensup bazı küçük oymaklara 16. yüzyılda Şam ve Trablus çevresinde yaşayan Türkmenler arasında rastlanmaktadır. Aynı yüzyılda *Bozulus* arasında ancak iki Bayat oymağına rast gelinmektedir. Bunlardan birisi asıl Bozulus kümesinde, diğeri de Bozulus’un *Dulkadirli* teşekkülleri arasında yer almaktadır. Dulkadirli Eli’ne dâhil bulunan Bayatlar, *Şam-Bayadı* adını taşırlar. Bu Bayat kolu, adının da gösterdiği gibi, Kuzey Suriye’deki Bayatlara mensuptur. Ayrıca Bozulus’un Dulkadirli Eli içinde de bazı Şam-Bayadı oymakları bulunmaktadır.”

Ardahan Türkmenleri ile ilgili yazılan tüm kaynaklardan ve yaptığımız alan araştırmasında elde edilen veriler, bölge halkının Maraş’tan geldikleri tezini doğrulamaktadır. Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun’un tespitleri ise bu durum şu cümlelerle desteklemektedir (Ercilasun, 2002: 40):

“Ardahan Türkmenlerinin büyük bir kısmı *Maraş Altı’ndan* getirilerek bu bölgeye yerleştirilmişlerdir. “*Maraş Altı*” tabiri, Gaziantep ile Kahramanmaraş arasında kalan ve Gaziantep’in kuzeydoğusunda yer alan *Rum-kale* bölgesini temsil etmektedir.”

Bu veriler doğrultusunda incelenen *Rum-kale* Bölgesinde, Bozulus Türkmenlerini oluşturan aşiretlerden *Bayat*, *Çepni*, *Karkın*, *Çiçeklü*, *Gundaşlu* isimlerinin yer aldığı görülmektedir.

Yine Fahrettin Kırzioğlu Ardahan'ın Hanak İlçesi'nde *Fayatlı/Bayatlı* köyü ve Damal İlçesi'nde de *Fayatlı (Bayatlı)*, *Erzede (Er-zâde)*, *Gündeş (Gundaş)*, *Tekeli Türkmen* oymaklarının varlığını kaydetmekte ve yöre halkının atalarının *Hasan Padişah*⁵ zamanında *Maraş-Altı*'ndan buralara getirildiğini ileri sürmektedir (Kırzioğlu, 1953: 502, 503).

Geçen yüzyıl sonlarında yaşayan *Ahıskalı Âşık Ahdari* aşağıdaki şiirinde Ardahan Türkmenlerinin boy, oymak ve tarikatlarını şu biçimde dile getirmektedir (Erciasun, 2002: 39, 40):

Karseli'nde maldar yaşar
Meşe Ardahan Türkmanı
Ehl-i tarikattır coşar
Meşe Ardahan Türkmanı

Maraş altından gelmişler
Yiğirmi köyde kalmışlar
Yaylak kışlakçı olmuşlar
Meşe Ardahan Türkmanı

Bekdeş Hüseyini Hayderi
Fayat Çepni Kalenderi
Aydan arı günden duru
Meşe Ardahan Türkmanı

Yazın Ulgar hem Cin dağı
Yaylak olur alır yağı
Köylerde olur kışlağı
Meşe Ardahan Türkmanı

Meşhur olur güzelleri
Sazlı sohbeti sözleri
Size kurban bu Ahdari
Meşe Ardahan Türkmanı

Tarih araştırmalarında, yazılı kaynakların yanında sözlü kaynakların da önem arz ettiği bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda Ahıskalı Âşık Ahdari'nin dörtlükleri,

⁵ *Hasan Padişah*: Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan.

Ardahan Türkmenleri arasında Çepnilerin de var oldukları düşüncesini şekillendirmektedir.

Faruk Sümer'e göre, başlarında "İl" adlı beğ bulunan Çepniler'den bir bölük Uzun Hasan Beğ döneminde Akkoyunlu hizmetine girmiştir. Sümer, bu Çepniler'in başında bulunan "İl" adlı Beğ'in Doğu Anadolu'da olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca, Çepniler'in ana kolu XVII. yüzyıl'ın ortalarına doğru Rumkale Yöresi'nde bulunuyordu (Sümer, 1967: 319, 320).

Sümer'in bu tespitleri, yukarıda kaydetmiş olduğumuz ve Ercilasun tarafından ortaya konulan bilgiler ile örtüşmektedir. Çepniler, Türk Tarihi araştırmalarında Bozulus'u meydana getiren aşiretlerden biri olarak yer almaktadır. Bu bağlamda yörede bulunan Türkmenler arasında Çepni Boyu'nun varlığını söylemek mümkündür. Türk tarihi araştırmalarında Boy, oymak, aşiret ya da kişi adlarının yaşanılan bölgeye ve doğan çocuklara verildiği bilinen bir gerçektir. Ardahan Türkmenlerinde çok sayıda Elbeği/İlbeyi isimlerinin bulunması bu hususta dikkat çekmektedir. Tarafımızca yapılan bu tespitler tarih konusunun uzmanları tarafından araştırılması özelliğini taşımaktadır.

Şekil 2.4.1: Feyzullah ve Abdurrahman Yılmaz.

Bütün bu tespitlere ilave olarak Hanak İlçesi'nin Koyunpınarı Köyü'nde yaşayan bir ailenin Afganistan'dan bu bölgeye geldikleri rivayet olunmaktadır. Bu aile hakkında edindiğimiz bilgiler: Dedelerinin, "*Kara Kâhya*" adında Afganistan dolaylarında yaşayan Türkmen aşiretine mensup bir avcı olduğu, Afganistan'dan avlanarak bu

bölgeye kadar geldiği ve bir daha Afganistan'a dönmediği şeklindedir. *Kara Kâhya'nın* kaçınıcı göbekten torunu olduğu hususunu netliğe kavuşturamadığımız Abdurrahman ve Feyzullah Yılmaz kardeşler (Bkz. Şekil: 2.4.1), dedeleri olarak rivayet ettikleri Kara Kâhya'nın Koyunpınarı Köyü'nün ilk sakini olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca, Kara Kâhya'nın bu bölgeye geldiği dönem, bölgenin ormanlık bir alan olduğu ve yakın çevresinde herhangi bir yerleşim yerinin bulunmadığını rivayet etmişlerdir.

Ağacan Beyoğlu, *Türkmen Boylarının Tarih ve Etnografyası* adlı kitabında *Kara Evli Boyu*'ndan gelen Türkmenlerden bir kısmının Afganistan'ın Kuzey bölgesinde yaşadıklarını kaydetmektedir (Beyoğlu, 2000: 26). Burdaki *Kara* sözcüğünün aile veya aşiret kavramlarından birisini ifade edebileceği düşüncesiyle şekillenen sonuç: Kara Kâhya'nın Türk Tarihi araştırmalarında *Hazar Ötesi Türkmenler* olarak kaydedilen Türkmen boylarından *Kara-Evli* boyu ile bir bağlantısının olabileceği gerçeği kuvvetle muhtemeldir.

3. ARDAHAN TÜRKMENLERİ MÜZİK GELENEĞİ

Günümüze kadar bölge müzik kültürü üzerine referans kabul edilebilecek yeterli bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda, böyle bir bölüm açmak zorunluluk olmuştur.

Bu bölümde, alan çalışmamız; röportaj ve kişisel görüşmeler sonucu elde ettiğimiz verilerin genel bir değerlendirilmesi yapılmış, değerlendirme sonuçlarına göre de bu veriler, belirli başlıklar altında toplanarak ve bölge müzik kültürüne olan etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1 Ardahan Türkmenlerinde Sosyal Yapı ve Müzik Kültürü Üzerindeki Etkileri

Göç yolları, toplumların kültürlerini etkileyen, zenginleştiren ve şekillenmesine yardımcı olan faktörlerdendir. Çeşitli coğrafi bölgelerde bulunan göç yolları zengin kültürel yapıları bünyelerinde barındıran bölgelerdir. Ardahan Türkmenleri, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ni Kafkaslara ve Orta Asya'ya bağlayan geçiş yolları üzerinde mesken tutmuşlardır. “Yerli” olarak tanımlanan Kıpçak Türkleri ve diğer Türk boyları olan Terekemeler (Sabirler)⁶ ve Karakalpaklar⁷ ile komşudur. Kuzeydoğu Anadolu ile Kafkasları kapsayan bölge kültürleriyle iç içe geçmiş oldukça renkli bir kültürel yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Bu zengin yapı, Anadolu toprakları üzerinde var olan kültürel zenginliğin önemli bir parçasını teşkil etmektedir.

⁶ Terekemeler (Sabirler): F. Kırzioğlu, Terekemeler ile Sabirleri, aynı boy olarak ifade etmiştir (Kırzioğlu, 1953: 190). Hilmi Göktürk ise Sabirlerle ilgili şu bilgileri kaydetmiştir: “Adını Sibirya'ya veren ve çok yüksek bir harp kültürüne sahip olan Sabirler'de Türklüğün kadim kollarındandır” [Bkz. Hilmi Göktürk, *Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü* s. 66].

⁷ Karakalpaklar: Karakalpak Türk Boyunu, W. Radloff, eserinde Kazak-Kırgız Türklerinin bir şubesi olarak göstermiştir. Ve Özbekler'de bir kabile de Karakalpak ismini taşımaktadır [Bkz. Hilmi Göktürk, *age*, s. 171].

Ardahan Türkmenleri, Orta Asya'dan Anadolu topraklarına taşımış oldukları konar-göçer Oğuz geleneğini günümüzde de devam ettirmektedirler. Yaz aylarını yaylalarda geçiren yöre halkı, geçimlerini hayvancılıkla sağlayıp, ihtiyaçlarını karşılayacak kadar tarım yaparlar. Ağır iklim koşulları yöre insanının geçimini hayvancılığa yönlendirirken halk arasında yardımlaşma ve işbirliğinin gelişmesini sağlamıştır. Bölge halkının rivayetlerine göre tarımda makineleşmenin yaygınlaşmadan önceki dönemlerde kotan⁸ ve hasat zamanları yöre insanları günlük işlerini bazı zamanlarda birbirleriyle yardımlaşarak yapmaktadırlar. İmece usulü bu çalışma şekli *Modgamlık*⁹ olarak adlandırılmaktadır. İmece usulü çalışma şeklinin başka bir örneği ise *Hobul*¹⁰ olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 3.1: Çayır biçen Türkmenler (Koyunpınarı köyü).

Ardahan, göç veren iller sıralamasında ilk sıralarda yer almaktadır. Bu göçler işsizlik, iklim koşullarının olumsuzluğu, tarım arazilerinin yetersiz kullanımı ve nüfus artışına bağlı olarak tarım arazilerinin yetersiz hale gelmesi, hayvancılıktaki besi, üretim, pazarlama koşullarının ilkel ve plansızlığı gibi sebeplere bağlı olarak yaşanmaktadır. Bölge ekonomisi, genel hatlarıyla hayvancılığa dayalıdır. Mevsim koşulları nedeniyle altı ay ahır, altı ay mera hayvancılığı yapılmaktadır. Yöre ekonomisinin hayvancılığa dayanması ve küçükbaş hayvancılığın yaygın olması halı, kilim ve keçe gibi el sanatlarının gelişmesini sağlamıştır.

⁸ Kotan: Ekin sürme aracı.

⁹ *Modgamlık*: Genelde iki ailenin bir araya gelmesi ile oluşan imece usulü çalışma şekli.

¹⁰ *Hobul*: Günlük olarak sıra ile çalışma şekli. Genelde hayvan otlatırken birbirine yardımcı olan aileler için kullanılır.

Yöreye özgü el sanatları içerisinde ise *Damal Bebekleri* önemli bir yere sahiptir. Damal Bebekleri, Türkmen kadın kıyafeti ile süslenmiş oyuncak bebeklerdir. Yeni nesil yöre kadınlarının bu kıyafetleri kullanmıyor olmaları bu el sanatına olan ilgiyi arttıran nedenlerdendir. Damal İlçesi'nde yapılan bu el sanatı yörede bir pazar haline dönüşmüştür. Damal Bebekleri, 1996 yılında Japonya'da yapılan geleneksel el sanatları yarışmasında birinci seçilmiştir.

Şekil 3.1.2: Sanem Karaalp Geleneksel Türkmen kadını kıyafetiyle.

Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler, bu yöredeki el sanatlarının, üretim şartlarını etkilemiştir. Eskiden ilkel tezgâhlarda dokunan halı ve kilimler, zahmetli ve oldukça zaman alan bir uğraş niteliğinde olması sebebiyle günümüzde bu ürünlerin fabrika üretimi olanları daha çok rağbet görmektedir. Yöre el sanatları içerisinde yer alan halı ve kilim dokumalar, keçe dökmeler, vs. çoğunlukla imece usulü yapılmaktadır. Bu çalışma şartları içerisinde, genellikle karşılıklı türküler ve maniler söylenmektedir. Yöreye özgü el sanatlarındaki üretimin azalması, yöre ezgilerinin yaşama alanlarının yok olmasına sebebiyet vermektedir.

Ardahan, stratejik önemi nedeniyle yakın tarih boyunca pek çok savaşa sahne olmuş ve işgaller altında kalmıştır. Bu durum, yörede sözlü edebiyatın ve müziğin gelişimini etkilemiş ve yöre müzik kültürüne özgü ezgilerin oluşumuna önemli oranda zemin hazırlamıştır. Yöredeki sosyal ve kültürel hayatın her alanında var olan

müzik; kimi zaman mani, horavel şeklinde olurken, kimi zaman da ağıt, uzunhava ve âşık deyişleri şeklinde görülmektedir. Uzun yıllar boyunca yaşanan işgaller, iklim şartlarının zorluğu, bunun yanında geçim kaynaklarının kısıtlı olması, yöre müzik kültürünü şekillendiren unsurlar arasında yer almaktadır.

Ayten Kaplan, müziği toplumların kültürel yaşantısı içerisindeki öğelerden biri olarak tanımlamaktadır. Kaplan, müziğin diğer kültür kurumları ile sıkı bir iş birliği içinde olduğunu kaydederek, kültürel değerlerin herhangi birinde meydana gelecek değişikliklerin, sistemi oluşturan tüm öğeleri etkileyeceğini ifade etmiştir. (Kaplan, 2005: 62). Bu bağlamda yöredeki Düğün ve eğlence müziklerinde var olan hareketli yapılar dışında kalan ezgilerin büyük çoğunluğunun ağır ve hüzünlü bir karakter taşıyor oluşu, sosyal yaşantının müzik kültürü üzerindeki belirleyici etkisini ispatlamaktadır. Ayrıca, yöredeki çalışma şartları, yöre müzik kültürünü oluşturan ezgilerdeki şiir yapılarının şekillenmesinde belirleyici olmaktadır. İmece tarzda yapılan işler (keçe dökme, tüy ayıklama, pancar toplama, ekin ekme vs.) esnasında yöre insanların genellikle karşılıklı söyledikleri ezgileri oluşturan dörtlükler çoğunlukla manidir. Bu durum, yöre müzik kültürünü oluşturan ezgi yapılarındaki söz unsurlarının yöredeki çalışma biçimine göre şekillenmekte olduğunu ispatlamaktadır.

3.2 Bölge Ezgilerinin Genel Özellikleri

Sözlü kültürün oldukça zengin olduğu bu yörede müzik kültürü de bu duruma bağlantılı olarak gelişmiştir. Müzik, bölge kültürel hayatının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı günlük yaşamın her bölümünde, müziğin varlığından söz edebilmek mümkündür.

Her birinin bölge müzik kültürünün birer parçasını oluşturduğu *âşık meclisleri*, *düğünler*, *cemler* kotan zamanı söylenen *horaveller*, tarlalarda çalışırken, keçe dökerken, halı-kilim dokunurken, tüy ayıklarken karşılıklı söylenen *maniler*, *deme çevirmeler*, *pancar türküleri* ve *düğün ezgileri*, tasnif edilmişçesine birbirinden farklı mekânlarda icra edilen ezgilerdir.

Yöre kadınlarının ilkbahar sonu ve yaz aylarında meralardan *pancar*¹¹ toplarken söylemiş oldukları *pancar türküleri*,¹² çayır ve tarlalarda çalışırken, tüy ayıklarken ve keçe dökerken kadın ve erkeklerin karşılıklı söylemiş olduğu maniler ve türküler, müziğin bu yörede sosyal ve kültürel hayatın her alanında var olduğunu belgeler niteliktedir. Bu durum zorlu iklim koşulları ve çalışma şartlarını eğlenceli hale getirmesi işlevinin dışında, kültürel değerlerin yaşatılmasına da önemli katkılar sağlamıştır.

Cumhuriyet tarihinin ilk yılları itibariyle ülke genelinde yaygınlaşmaya başlayan müzik bilimi çalışmaları çerçevesinde pek çok müzik araştırmacısı Anadolu'nun çeşitli yörelerine derleme gezileri düzenlemiş, bu sayede çeşitli yörelere ait çok sayıda mahalli müzik değerleri kayıt altına alınmıştır. Bölge ile ilgili müzik araştırmaları bu derleme gezileri beraberinde olmuştur. Bu dönem yapılan araştırmalar içerisinde Adnan Saygun'un yapmış olduğu tespitler önemlidir. Saygun, bölge müzik kültürünün Erzurum ve Anadolu'nun diğer kısımları ile müşterek karakter taşıdığı bilgisini kaydetmekte ve yapmış olduğu tespitleri şu cümlelerle dile getirmektedir (Saygun, 1937: 54, 60):

“Yalnız Çam silsilesinin öte tarafı bizi İç Anadolu musikisi ile birleştirmekte olduğu cihetle diğer iki mıntıkadan tamamen ayrı bir karakter arz eder. Bu suretle birkaç mıntıkaya ayrılan ve Şark hududunda kâin olan bu havalide muhtelif tesirlerin tetkiki ehemmiyetle bir mevzu teşkil etmektedir. Ancak karşılıklı tesirler ve tedahüllerin mütalaası komşu milletlerin halk musikilerinin tetkiki ile kabil olabileceği cihetle hem hudut hükümetlere ait köylerde orali musikişinasların taramalar yapmaları ve neşretmeleri arzu olunur.”

Saygun'un bu tespitleri yaptığı dönemde Ardahan, Kars iline ait bir ilçe konumundadır. “*Yalnızçam silsilesinin öte tarafı*” olarak kaydetmiş olduğu bilgiler, konumuz olan “*Ardahan İli Hanak ve Damal İlçelerini*” önemli oranda kapsamaktadır. Bölge halkının uzun yıllar önce Maraş bölgesinden gelmiş olmaları, Anadolu'nun iç bölgelerine özgü ezgi yapılarının da bölgeye taşınması noktasında önemlidir. Bölgede tespit ettiğimiz ezgiler içerisinde serbest ritimli ezgilerin melodik yapıları, çoğunlukla Sivas, Maraş, Malatya yörelerindeki ezgilerle benzer özellikte

¹¹ *Pancar*: Yenilebilir türden bir çeşit ot, sebze. Yöre insanları bu bitkilerden çorba yapmaktadırlar ve bu çorbayı da ‘pancar aş’ı olarak adlandırmaktadırlar.

¹² *Pancar Türküleri*: Yöre kadınlarının pancar toplamaya giderken ve pancarı toplarken söyledikleri türkülerdir.

olmaları yönüyle bölgedeki müzikal yapının Anadolu'nun iç kesimleri ile benzer özellikler taşıdığını kanıtlamaktadır. Tarafımızca tespit olunan serbest ritimli ezgilerin tamamına yakını hece vezinli serbest ritimli ezgi yapıları özelliğindedirler. Süleyman Şenel, serbest ritimli hece vezinli ezgilerin özellikleri ile ilgili şu bilgileri vermiştir (Şenel, 1991):

“1.1. Syllabic Tarz: genellikle bir heceye bir notun tekabül etmesi şeklinde görülür. “Resitatif”. Konuşur gibi ya da “Parlando resitative” tabirleriyle bu özellikli ezgiler de kendi arasında ikiye bölünebilir;

1.1.1. Vurgusuz Syllabic Tarz: Daha çok tek bir ses üzerinde ya da birbirine yakın sesler içinde düzenli bir iç ritimde görülür. Uzun ve kısa heceler arasındaki fark belirsizdir. Ritmik vurgu olmadığı için ya da son derece zayıf olduğu için nüans özelliği azdır...

1.1.2. Vurgulu Syllabic Tarz: Bu tarz okuyuşlarda tek bir ses üzerinde ya da birbirine yakın sesler arasında görülür. Uzun heceler ve kısa heceler çoğunlukla belirgindir. Zaman zaman, okuyuşlarda prozodik bozukluklar ve yanlış vurgulamalar olsada bu durum az görülür. Konuşma diline (diyalekte) en yakın tarzdır...

1.2. Melismatic Tarz: En belirgin özelliği bir heceye isabet eden not üzerinde, ısrarlı süslemeler, ezgi örgüleridir. Zaman zaman konuşma diline yakınlaşsa da zevke bağlı nağmeli okuyuşlar uzun süslemeler, vokalizlerde ısrarlı melodik örgüler çok sık görülür. ‘parlondo rubato’ tabir edilen okuyuşlar bu tarzdadır.

1.3 Syllabic ve Melismatic Karışık (Hybrid) Tarz: Hem syllabic tarzda ve hem de melismatic tarzda, iki ayrı tarzın çeşitli unsurları bir arada (iç içe) bulunur ve iki tarzın karışık hali son derece belirgindir. Repertuar açısından da zengin bir tarzdır. Genel yapısı, konuşma diline yakın, giriş sözlerinin syllabic tarzda olması, bilhassa mısraların durgu ve durak yerleri ile mısra sonlarının melismatic tarzda bulunmasıdır... Genellikle mısraların girişinde araların da ya da sonlarında “aman”, “of”, “eyvah”, “ah aman” gibi terennümler, süslemeli melodiler yer alır. Mısra sonlarındaki uzatmalar, belirli bir ses üzerinde olabilir veya melodik süslemeler halinde görülebilir.”

Alan araştırmamız esnasında bölgede tesadüf ettiğimiz serbest ritimli ezgiler içerisinde genellikle *gurbet*, *ayrılık acısı*, *şikâyet/yakınma*, *nasihat*, *işgal nedeniyle yaşanan acılar*, gibi konular işlenmektedir. Bu ezgiler, yukarıdaki bilgiler ışığında okuyuş biçimi özellikleriyle, syllabic ve melismatic karışık (hybrid) tarzda okuyuşlar ve melismatic tarzda okuyuşlar özelliğini taşımaktadır.

Bölgedeki ezgi repertuarı, edebi özellikleri açısından çeşitlilikler göstermektedir. Alan araştırmamız sonucu elde ettiğimiz ezgilerin edebi yapıları içerisinde divan,

koşma, güzelleme, mani, ağıt türleri çoğunluğu oluşturmaktadır. Divan ezgileri, Kuzeydoğu Anadolu âşık sanatında ve Azerbaycan âşık sanatında *divani* olarak adlandırılmaktadır. Çoğunlukla 15'li hece veznindedirler ya da sadece hece sayısı bakımında aruz veznine uydurulabilmektedirler. Şenel, serbest ritimli ezgilerle ilgili yapmış olduğu tasnifler içerisinde, aruz vezinli serbest ritimli ezgilerle ilgili şu bilgileri kaydetmiştir (Şenel, 1991):

“Aruz vezninin kullanıldığı bazı serbest ritimli ezgilerde, hece bölünmesi tamamen veznin vurgusu ile bağlantılı görülür. Bu tip ezgilerde, vezinden gelen bir iç ritim ya da ezgi bütününde, bir ritim karakteri hissedilse de, satır başlarında, ortalarında ya da sonlarında yer alan terennümlerde serbest ritimli bir işleyiş dikkat çeker. Aruz veznine sokulmakta güçlük çekilen ya da hece vezinli olduğu halde aruz vezninin bariz tesiri görülen serbest ritimli ezgileri de bu gruba dâhil etmek gerekir. Bu ezgilerde daha çok şehir halk musikisi ve bil hassa âşık musikisi örnekleri arasında yer alır.”

Dereköylü Âşık Veli Yayıncı tarafından icra edilen ve tarafımızca notaya alınan “*Ey birader tut fendinden eyliyem mestin senin*” mısraı ile başlayan divan/divani bu grup içerisinde yer alır (Bkz. Nota No: 12).

Şenel, aynı bildirisinde enstrümantal ezgilerde serbest ritim konusuna değinmiş ve bu tarz yapıların hemen hepsinin ya ritimli vokal ya enstrümantal vokal ya da oyunlu bir ezgi ya da serbest ritimli vokal bir ezgiye hazırlık-hazırlama amacı taşıdığı bilgisini kaydetmiştir (Şenel, 1991).

Yöre düğünlerinde karşılaştığımız *gelin ağlatma havası* olarak adlandırılan yapılar, Şenel'in *enstrümantal ezgilerde serbest ritim* olarak ayırdığı grup içerisinde yer alır. Bu yapılarda zurna, doğaçlama olarak belli kalıplar içerisinde bir ezgi icra eder. Bazen de yörede görülen bar ezgileri içerisinde doğaçlama olarak icra edilen ezgilere, davul belli ritmik kalıplara bağlı olarak eşlik eder. Alanda tespit ettiğimiz bazı vokal enstrümantal ezgi yapılarında ise ritmik olarak devam eden ezgi, son bölümde yerini ritmik serbestliğe bırakmaktadır.

Damal ve Hanak bölgesinde mevcut ritimli ezgilerde işlenen konular, serbest ritimli ezgilere göre daha fazla çeşit göstermektedir. Bu grupta yer alan ezgilerin ana temaları, *kahramanlık, savaş, tabiat sevgisi, gurbet, ayrılık acısı, şikâyet/yakınma, nasihat, ağıt, işgal nedeniyle yaşanan acılar, düğün ve mutluluktur*. Bu ezgiler içerisinde çoğunlukla *Pir Sultan Abdal, Emrah, Kul Himmət* gibi mahlasları taşıyan âşık deyişlerinde görünen melodik yapılar, Saygun'un 1937 yılında bu bölgede

yapmış olduğu tespitlerle örtüşmekte ve bölge müzik kültürünün Anadolu'nun iç kesimleriyle benzer özellikler taşıdığını ispatlamaktadır.

Bölgede tespit edilen vokal enstrümantal ezgilerin bir bölümünde, çevre grupların etkileri açık bir biçimde var olmaktadır. Bu ezgilerin ritmik yapıları içerisinde görülen ana usullerin üçerli şekilleri ve ağız özellikleri açısından Azeri Lehçesi'nin özelliklerini bünyelerinde barındırıyor olmaları, çevre grupların etkileri sonucu ortaya çıkan bir durumdur.

Hem enstrümantal hem de vokal enstrümantal ezgiler içerisinde görülen “do kararlı” ve “re kararlı” ezgi yapılarının önemli bir bölümü, günümüzde Asya içlerinde yaşayan Türk topluluklarında görülen ezgi yapılarıyla benzer özellikler taşımaktadır. Bu ezgilerin ses sahalarının dar olmaları münasebetiyle makam kavramı ile açıklayamamaktayız. Bu ezgileri, pentatonik dizi yapısına ait izler olarak düşünmek mümkündür.

Yöre ezgilerinin büyük bir kısmı bir oktavı aşmayan ses sahası içerisinde dolaşmaktadır. Ayrıca sayıları az olmakla birlikte bir oktavı geçen ezgiler de tespit edilmiştir. Kullanılan makamlar çoğunlukla Uşşak, Çargâh, Segâh Hicaz ve Hüseyni makamlarıdır. Bölgede mevcut ezgiler, karar seslerine göre değerlendirildiklerinde “la” karar, “si” karar, “do” karar ve “re” kararlı yapılardır.

Bölge müzik kültürünü oluşturan ezgilerin edebi yapıları içerisinde en çok karşılaşılan edebi tür, mani ve koşma çeşitleridir. Manilerde mısralardan sonra gelen bağlantı dizilerinin kullanım şekilleri de çeşitlilik göstermektedir. Mani türünün bilmece biçiminde kullanım şekli ise yörede *Meselleme*¹³ olarak adlandırılmaktadır. Bu yapılar yöre müzik kültürüne ait sözlü ezgilerin büyük bir bölümünde görülmektedir. Ayrıca bazı koşma tarzı şiir yapısının kimi hallerde manilerle bağlanmaktadır. Koşma dörtlüklerine bağlı maniler, *Yedekli Derbeder* olarak bilinen yapılardır. Yedekli Derbeder, genellikle onbirli koşma ve cinaslı maninin birleşmesiyle meydana gelmektedir (Bkz. Nota No. 10).

Yöre ezgilerinde kullanılan usuller; ana usuller, ana usullerin üçerli şekilleri, birleşik usuller ve karma usullerdir. En çok kullanılan usul kalıplarını ana usullerin üçerli şekilleri teşkil etmektedir. Ayrıca TRT arşivinde de mevcut olan “Ölüm ile Ayrılık

¹³ *Meselleme*: Bilmece biçiminde sıralanmış mani dörtlükleridir. Ayrıca hikâye, boş söz, gereksiz sohbet gibi anlamlarda da kullanılmaktadır (Bkz. Nota No. 27).

(Gelmiş iken bu yerleri gezelim)” adlı Pir Sultan Abdal deyişinin 28 zamanlı ritmik yapıya sahip olması, yörenin ezgisel açıdan zenginliğinin yanında ritmik açıdan da zengin bir yapıya sahip olduğunu ispatlamaktadır (Bkz. Nota No. 15).

3.2.1 Bölge Ezgilerinin Ağız ve Tavır Özellikleri

Türk Halk Müziğinde ağız kavramı, yöreler arası farklılıkların belirlenmesinde ifade edilen bir kavramdır. Yöresel ağız ya da yöresel şive, yöresel tavır kavramı ile birlikte Türk Halk Müziğinde bölgesel farklılıkları belirleyen unsurlardır. Ağız özellikleri, yöresel şivenin ezgi içerisinde kullanımı ile belirlenmektedir. Ağız ve dil kavramları ise söyleyiş unsurları olarak ifade edilmektedir. Ezgi icralarında, sesin şive özellikleri, gırtlak içerisinde bulunduğu şekil ve ağızdan çıkışı yöresel ağız şeklinin belirlenmesini sağlayan unsurlardır. Ezgilerdeki dil, usul ve seyir özellikleri gibi ezgi karakterini belirleyen unsurlar ise tavır kavramı ile açıklanmaktadır.

Gerek Âşık müziğinde, gerekse anonim halk müziğinde; Çeşitli şahısların, aşiretlerin ve hatta yörelerin adına bağlanarak seslendirilen ve halk arasında “ağız” olarak isimlendirilen bir kısım ezgiler vardır ki bunlar çoğunlukla, serbest ritimli ezgilerdir. Sümmani ağzı, Seyrani ağzı, Arguvan ağzı, Venk ağzı, Tahir ağzı, Hurşit ağzı... vd. “Ağız” kavramı, tek başına yörelerin ya da yöre insanlarının konuşma biçimi değil, aynı zaman da dar ya da geniş alanlarda yaygın kalıp ezgileri, kimi zaman buna bağlı olarak ortaya çıkan kişisel üslup ve yöresel tavırları ve değerlerini de ifade eder. Örneğin: *Azeri Tavrı* denilince çoğunlukla ana usullerin üçerli şekillerinin oluşturduğu ritmik yapılarla birlikte Azeri lehçesi’nin özellikleri algılanmaktadır.

Ahmet Caferoğlu, Doğu Anadolu Bölgesindeki Ağız özelliklerini “*Yerleşmiş Türk Uruk Ağızları*” ve “*Yeni Gelme Türk Unsurları Ağızları*” olarak iki gruba ayırmaktadır. Caferoğlu, Ardahan Türkmenlerinde görülen ağız özelliklerinin Yerleşmiş Türk Uruk Ağızları içerisinde yer aldığını ve Türkmen Ağzı olarak ifade edildiğini kaydetmiştir (Caferoğlu, 1995: XII, XIII). Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun ise, Ardahan Türkmenleri Ağız özelliklerinin, Orta Anadolu Ağızları ile benzer özellikler taşıdığını ileri sürmektedir (2002: 149).

Alan araştırmamız esnasında yöre müzik kültürünü oluşturan ezgiler de kullanılan dil özellikleri üzerinden yapmış olduğumuz tespitler dil bilimcilerin tespitlerinden farklı değildir. Yöre ezgilerindeki ağız özellikleri, önemli oranda Anadolu’nun iç bölgelerindeki ezgi yapılarında karşılaşılan dil özellikleri ile örtüşmektedir.

Kullanılan dil, sade ve anlaşılır bir Türkçedir. Ayrıca, Yerli olarak tanımlanan Kıpçak Türklerine ait ağız ve tavır özelliklerinin de bölgede görülüyor olması, kültürel etkileşime bağlı olarak ortaya çıkan bir durumdur.

3.2.2 Bölge Müzik Kültürünün Komşu Müzik Kültürleri İle Etkileşimi

Bölgeye komşu iki ilden biri olan Artvin’de daha çok Karadeniz müziği, Kars’ta ise Azerbaycan etkisi hâkim olmaktadır. Fakat Ardahan İli sınırları içerisindeki Türkmen bölgesinde karşılaşılan müzikal yapı genel hatlarıyla komşu Artvin ve Kars etkilerinden daha ziyade, Anadolu’nun iç bölgelerinde görülen ezgi yapılarıyla benzer özellikler taşımaktadır. Bölgede var olan serbest ritimli ezgilerin önemli bir kısmı melodik ve ağız özellikleri açısından Erzurum, Sivas, Tokat, Maraş ve Erzincan bölgelerinde var olan ezgilerle örtüşmektedir. Ayrıca, oyun müzikleri arasında yer alan bar ezgileri, bölgenin coğrafi konumu sebebiyle Kars’a daha yakın bir karakter taşıması gerekirken, daha ziyade Erzurum barları ile benzerlik göstermektedir.

Bölge müzik kültürüne komşu kültürlerin etkileri arasında ağız faktörü önemli bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Ardahan Türkmenlerinde görülmekte olan ağız özellikleri, daha önceki tespitlerimizden de anlaşılacağı gibi Orta Anadolu ağız özellikleriyle benzerlikler göstermekte ve dil bilimciler tarafından bu grupta toplanmaktadır. Bu bağlamda yöre ezgilerinin şiir yapısında tespit edilen bazı kelimeler, çevre grupların kullandıkları kelimeler olma özelliğindedir. Türkmen bölgesinden tespit edilen ezgiler içerisinde Azeri lehçesi özelliklerini barındıran ezgilerin mevcut olması kültürel etkileşimle açıklanmaktadır. Dereköylü Âşık Veli Yayıcı’dan derlenen “*Merdivenin yastı yolu*”¹⁴ adlı ezgi, yörede tespit edilen diğer ezgilerle önemli oranda farklılık göstermektedir. Bu ezgi, ritmik, melodik ve ağız özellikleri bakımından Azeri ağız ezgileriyle benzerlik göstermektedir. Ayrıca, ezginin sözlerinde “*bala*” sözcüğü geçmektedir. Türkmen bölgesinde kullanılan kelimelerde bala sözcüğü bulunmamakta ve bu tarz kullanımlar yörede Yerli, Terekeme ve Karakalpak adını taşıyan gruplara ait bir kullanım olarak yer almaktadır. Tüm bu veriler, bölge âşıklarının dil kullanımı açısından da birbirlerinden etkilendiklerinin

¹⁴ Bkz. Nota No. 22.

bir ispatı özelliğinde olup, âşıklık geleneği sayesinde yaşanan kültürel etkileşime örnek teşkil etmektedir.

Ardahan günümüzde âşıklık geleneğinin yaygın biçimde yaşatıldığı Erzurum, Kars ve Iğdır illeriyle komşudur. Ayrıca, bu geleneğin var olduğu ülkeler olan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan’la da komşudur. Bu nedenle, bölgede var olan müzikal yapı, ağız ve tavır özellikleri açısından âşıklık geleneği sayesinde birbirini etkilemiştir.

Kitle iletişim araçlarının toplum hayatına girmeden önceki dönemlerde köyleri dolaşarak türkölü hikâyeler anlatan ve bu sayede geçimlerini sağlayan âşıklar, kültürel değerlerin karşılıklı taşınmasında önemli rol oynamasının yanında bu değerlerin yaşatılmasında katkı sağlamıştır. Ayrıca bu yörede âşıklık geleneğinin etkileri ile şekillenmiş olduğu düşüncesini uyandıran pek çok ezgi yapısının bulunması bu ezgiler bünyesinde var olan edebi yapı, ağız ve tavır özelliklerinden anlaşılmaktadır. Bu durum âşıklık geleneğinin yöre müzik kültürüne sağlamış olduğu katkılara örnek teşkil etmektedir.

Alan araştırması sırasında yöre müzik kültürü üzerine önemli bilgiler edindiğimiz Âşık Niyazi Çaylak, “Çoktan beri vatanımdan kaçkını” adlı serbest ritimli ezgiyi icra etmeden önce bu ezgiye ait hikâyeyi anlatmış ve hikâyede Çıldırli Âşık Şenlik’in Rus âşıklarla atışmaya gittiğinden söz etmiştir. Buradaki “Rus âşıklar” olarak ifade edilen âşıkların, Gürcü veya Ermeni âşıklar oldukları kuvvetle muhtemeldir. Tekin Büyükkaya’nın Hanak Folkloru adlı eserinde kaydetmiş olduğu bilgiler ise Niyazi Çaylak’ın rivayetlerini desteklemektedir (Büyükkaya, 2006: 21).

“Bölge halkı kültürel anlamda dil ve din farkına rağmen öylesine kaynaşmıştır ki, Gürcü ve Ermeni Âşıklar ortaya çıkmış, hem kendi dillerinde hem bizim dilimizde eserler vermişlerdir. Bunlardan Ermeni asıllı Âşık Kenzi ile Âşık Zülâli’nin¹⁵ atışmaları ünlüdür. Yine Şenlik Baba’nın¹⁶ Ermeni Âşık İzani ve Gürcü, Şikeste Peri ile olan deyişmeleri¹⁷ meşhurdur.”

¹⁵ Zülâli: Posoflu Âşık Zülâli.

¹⁶ Şenlik Baba: Çıldırli Âşık Şenlik.

¹⁷ Deyişme: Âşıklık geleneğinde atışma.

Bu sözlerden anlaşıldığı üzere Âşıklık geleneği, bölgede yaşayan gruplar arasındaki kültürel etkileşimi sağlayan bir köprü özelliğindedir. Bu sayede bir gruba ait, ağız, ritmik ve melodik özellikler bölgedeki diğer gruplara geçmiştir.

Kültürel etkileşimin gözlemlendiği bir başka husus ise yörede tespit ettiğimiz düğün ezgileridir. Türkmen düğünlerinde icra edilen ezgiler içerisinde Anadolu'nun farklı bölgelerine ait oldukları kayıtlara geçmiş olan ezgi icralarının tespit edilmiş olması, bölge müzik kültürünün çevre müzik kültürleri ile etkileşiminin diğer bir örneğini teşkil etmektedir. Artvin türküsü olarak kayıtlara geçmiş “*Atabarı*”, Erzurum'dan derlenmiş “*Deli kız sinin geliyor*” adlı ezgiler günümüzde bölgede düğün ezgileri olarak var olmakta ve yöre müzik kültürünün çevre müzik kültürleri ile etkileşiminin örnekleri arasında yer almaktadır.

Türkmen bölgesine komşu olan gruplarla yaşanan kültürel etkileşimin başka bir sebebi ise çoğunlukla ekonomik nedenlere bağlı olarak çevre gruplarla yaşanan karşılıklı gidip-gelmelerdir. Hasat zamanı çevre köyler ya da ilçelerden gelen ya da çevre köy ve ilçelere giden mevsimlik işçiler, kültürel değerlerin karşılıklı olarak taşınmasında önemli rol oynamıştır. Yörede tarla ekim zamanı, çayır biçimi zamanı ve hasat zamanı gibi dönemlerde geleneksel olarak mani, türkü, horavel vb. ezgiler söylenmektedir. Gerek ırgat olarak komşu bölgelere giden yöre halkı, gerekse komşu bölgelerden Türkmen Bölgesine ırgat olarak gelen yöre halkı öğrendikleri ezgileri kendi bölgelerine taşımıştır. Bu sayede, birbirlerine komşu olan grupların ağız şekilleri, türküleri, manileri gibi kültürel değerler, bölgede yaşayan bir gruptan diğer bir gruba geçmiştir. Tüm bu veriler neticesinde şekillenen sonuç: Coğrafi konumları açısından birbirine yakın olan grupların mutlak suretle birbirlerinden etkilendikleri gerçeğini ortaya koymaktadır.

3.3 Âşıklık Geleneği ve Türkmen Âşıklar

Anadolu geleneğinde saz çalarak şiirler okuyan, halk hikâyeleri anlatan gezgin şairlere âşık adı verilmektedir. Âşıklar, sazlı (telden), sazsız (dilden), doğaçlama yoluyla, kalemle (yazarak) veya birkaç özelliği birden taşıyan geleneğe bağlı kalarak şiir söyleyenlere “*âşık*”, bu söyleme biçimine “*âşıklık-âşıklama*”, âşıkları yönlendiren kurallar bütününe de, “*âşıklık geleneği*” adı verilmektedir. Âşıklık geleneği, Türk Kültür hayatının ve bölge müzik kültürünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Âşıklık geleneğinin kökleri, İslamiyet öncesi ozanlara dayanmaktadır. XVI. yüzyıldan itibaren göçebelikten yerleşik hayata geçerek yeni bir toplum düzeninin kurulması, şehir ve kasabaların oluşumu, destan anlatıcısı ozanın yerine âşık tipinin geçmesini hazırlayan en köklü etkidir. XV. yüzyıl’da İslamiyet’in Türkler arasında tam olarak kabul edilmesi ve buna bağlı olarak değişen inanç sistemi, zaman, zemin, dünya görüşü ve yaşama biçimi *ozan-baksı* geleneğini âşıklık geleneği şekline dönüştürmüştür. XV. yüzyıl’dan sonra “ozanın” yerini “âşık”, kopuzun yerini “bağlama, çöğür, tambura, cura vb.” almıştır (Artun, 2001: 63).

Usta çırak ilişkisi ile devam eden bu gelenek, milli kültür ürünü değerlerin geçmişten günümüze kadar ulaşmasında önemli işleve sahiptir. Âşıklık geleneğinde her usta aşığın bir veya birkaç tane çırağı vardır. Yeteneği fark edilen çocuklar bir usta yanına verilerek bu sanatı öğrenirler. Âşık, katıldığı her meclise çırağını da götürerek zamanla çırağın mesleki olgunluğa erişmesine yardımcı olur. Çırak ise mesleki kuralları, saz çalmayı, hikâye anlatmayı, hitabet sanatını öğrenmenin yanında ustasının sitilinde çalıp söylemeyi de öğrenerek ustasının ekolünü devam ettirir.

Âşıklık geleneğinde *Usta âşık*, çıraklarını gezdirerek yetişmesini ve tanınmasını sağlarlardı. Çıraklar, ustasının (usta malı) şiirlerini söylerlerdi. Âşıkların çırak yetiştirme geleneği bazen öyle bir hal alırdı ki birbirinin yetiştirmesi olan âşıklar, uzun bir dönemi kapsayan bir kol oluşturdular. Oluşturulan bu kol, âşık kolu adını taşımaktadır. Âşık kolu; çıraklık geleneği içinde birbiri ardınca yetişen âşıklar tarafından, odak olan usta aşığa bağlılık duyarak ona ait üslup, dil, ayak, ezgi, konu, hatıralar ve hikâyelerin devam ettirildiği okuldur.

Âşıklar, geleneği ve kendini kuşaktan kuşağa aktarmak için çırak yetiştirme geleneğini yüzyıllar boyunca yaşatmışlardır. Usta âşığa hâkim olan tavır, üslup gibi özellikler yetiştirdiği çırağını da etkilemektedir. Âşık kolları, bu gelenek zinciri içerisinde zamana ortaya çıkmıştır. Erman Artun âşıklık geleneği içerisindeki kollardan *Emrah* ve *Ruhsati* kolunun iki büyük âşık kolu olduğunu ve bu kollardan en güçlü âşık kolunun *Şenlik kolu* olduğunu kaydetmekte ve âşık kolları ile ilgili şu bilgileri vermekte (Artun, 2001: 61):

“XIX. yüzyıldan başlayarak âşık edebiyatımızda önemli kollar olarak karşımıza çıkan Erzurumlu Emrah, Ruhsati, Dertli, Sümmani, Derviş Muhammed, Huzuri ve Şenlik Kolları bu şekilde oluşmuşlardır. Âşık kolları genellikle kola adını veren âşıkla başlatılır. Bazı kollarda ise, odak olan aşığın da ustası vardır. Ancak bazı âşıklar bir

ustanın yanında yetişmiş olsalar da şiirdeki güçleri ve ustalıklarıyla ustalarından daha ön plana geçer; kendilerinden gelen kuşaklar üzerinde ilk aşığa nazaran daha fazla etki bırakarak odak kişi olma özelliğini kazanırlar.”

Bir âşık kolunun var olabilmesi veya yeni bir âşık kolunun ortaya çıkabilmesi için birtakım belirleyici öğelerin var olması gerekir. Öğelerin sayısı, çeşitliliği ve değişik oluşu, kolların belirlenmesine ve farklılaşmasına yol açar (Artun, 2001: 61). Bu öğeler:

- a- Odaktaki usta aşığın dil ve üslubu,
- b- İşlediği konular,
- c- Usta aşığın başından geçen ve hafızalardan silinmeyecek izler bırakan çeşitli olaylar,
- d- Usta aşığın karşılaşmaları,
- e- Usta aşığın tasnif ettiği hikâyeler,
- f- Usta aşığın kendisine ait ezgileri,
- g- Usta aşığa ait ayaklardır.

Bu kollardan Şenlik Kolu, Doğu Anadolu ve Azerbaycan yörelerini kapsamaktadır. Âşık Şenlik’in Ardahan’a bağlı bir ilçe olan Çıldır’da yaşamış olduğu bilinmektedir. Ayrıca, Şenlik adına bazı kaynaklarda *Çıldırli Âşık Şenlik* olarak da rastlamak mümkündür. Ardahan’daki Türkmen âşıklar, bu kollardan *Şenlik kolu* içerisinde yer almaktadır.

Ardahan, günümüzde âşıklık geleneğinin en yaygın biçimde yaşatıldığı Erzurum, Kars ve Iğdır illeriyle komşudur. Ayrıca, bu geleneğin var olduğu Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan’la da komşudur. Âşıklık geleneğinin bölge kültüründeki önemi büyüktür. Bu durum, bölge âşıklık geleneğinin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Âşıklık geleneğinde usta malı ezgilerin icra ediliyor olması bu geleneğin bir parçasıdır. Bu bölgedeki âşıklık geleneğinin temsilcileri olan Türkmen âşıklar, gezgin âşıklar değildirler. Türkmen âşıkların da Yerli ve Terekeme âşıklar gibi hikâye anlatmaları ve yöre âşıklık geleneğine ait türleri icra etmeleri, âşıklık geleneğinin bir parçası olmakla birlikte kültürel etkileşimle açıklanabilme özelliği taşıyan durumlardır. Türkmen âşıklar daha çok bu yöredeki cem ayinlerinde *Zâkirlik* hizmetinde bulunmaktadır. Bölgede düzenlenen âşık meclisleri, genelde komşu bölgelere ait âşıkların katılımıyla gerçekleşmektedir. Bu sebepten dolayı daha çok Yerli ve Terekeme olarak adlandırılan âşıkların Türkmen bölgesine gelerek âşık

meclisleri düzenledikleri rivayet olunmaktadır. Ayrıca yöre âşıkları *Şenlik*, *Emrah*, *Sümmani*, *Pir Sultan Abdal* mahlaslarının geçtiği ezgileri de icra etmektedirler.

Âşıklık geleneği üzerine değerli çalışmaları olan Süleyman Şenel, *Kastamonu'da Âşık Fasılları* adlı eserinde Doğu Anadolu Bölgesi âşıklık geleneğinden şöyle söz etmekte (Şenel, 2007: 14):

“Örneğin Kars yöresinde, bir ustaya intisap ederek çırak olan genç, ustasından önce söz, peşine saz ve sonra da sözü saz ile birleştiren âşık havaları (makamları) öğreniyor. İlk havalar, sazın on dört bazen on-beş- perdesinin en üst perdesinden çalınan divani havalardır. Bir çırak ilk önce 16-32 havayı belliyor. 32 havadan, 72 havaya ilerlemişse *Usta Âşık* oluşuna delalet ediyor. Eğer 72 havadan, 112 havaya çıkmış ise, ustası tarafından kendisine bir mahlas veriliyor. 112 havadan yukarı çıkabilmişse, “*Hanende*” denilen baş âşık sayılıyor.”

Şenel, aynı kitabında Fahrettin Kırzioğlu'nun sözlerine dayanarak yöre âşıkları hakkında şu bilgileri vermiştir (Şenel, 2007):

“Kars'ta her aşığın, en azından 32 hacavat (hecevat/hacavat) denilen yörenin eski saz havalarını bilmesi gerekiyor. Bundan sonra, bunların kesiği ve çevirmesi ile bu sayı 64'e çıkıyor ve âşık bunları sazı ile çalabiliyor. Usta âşıklar, $64+64=128$ havayı bilmek zorunda.”

Yaz aylarının kısa, kış aylarının ise uzun olduğu ve yaşam açısından zor koşullar içerisinde geçtiği bu bölgede iklim koşullarının getirmiş olduğu zorluklar, bölge kültürünün ayrılmaz bir parçası olan âşıklık geleneğinin de gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Soğuk ve uzun kış gecelerinde köy odaları, kahvehaneler veya yörenin itibarlı kişilerinin evlerinde âşıklar tarafından icra edilen türkölü hikâyeler, yöreye ait kültürel değerlerin yaşatılması ve bir sonraki kuşaklara aktarılması gibi işlevinin dışında, yöre insanının hoşça vakit geçirmesini de sağlayarak zorlu yaşam koşullarını eğlenceli hale dönüştürmüştür. Yine Süleyman Şenel aynı eserinde yöredeki âşık meclislerinde çalınan havalar konusunda şu bilgileri vermekte (Şenel, 2007):

“...Doğu Anadolu âşık meclislerinde, çoğu zaman uyarıcı ve meclisi sürükleyen kişi olarak en kıdemli âşık başa geçiyor. Bu bölgede usta âşıkların ayak açması gelenektendir. Bazen usta çırağından sonra söyleyerek bitirişi yapıyor. Ayak açılmasıyla, âşık meclisi de açılmış oluyor. Meclis en başta çalınan divani havalar ile açılıyor. Divaniler, adeta aşığın ne güçte olduğunu belli eden bir anahtar gibidir ve

divani bilmeyen bir âşık meclise alınmaz. Rivayet olunur ki, iyi bir âşık, en az yirmi-otuz divani, deme, destan gibi türleri bilmelidir. Erzurum ve Kars yöresinde bir âşık meclisinde halk hikâyeleri anlatılacaksa; meclis yine divani havalar ile başlıyor. Eğlendirici ve hikâyeye hazırlayıcı âşık havalarından sonra anlatıma geçiliyor. Hikâyeye anlatımından önce üstadnâme çalınır söylenmesi ve güzelleme havalarının okunması gelenektir. Anlatıma uygun düşecek âşık havaları hikâyeye içinde sık sık seslendiriliyor. Anlatım sonunda hikâyeye bir sonuca bağlanarak “*Duvakkapma*” veya “*Bayatı*” ile son buluyor. Mutlu sona eren hikâyelerde Duvakkapama, acıklı biten hikâyelerde ise Bayatı tercih ediliyor.”

Erman Artun, bu yöredeki âşık fasılları düzenini *hoşlama*, *hatırlama* ve *tekellüm* olarak üç bölümde sınıflandırmakta (Artun, 2001: 190, 191).

Âşık fasıllarının ilk bölümüne, “Hoşlama-Merhabalaşma-Hoş geldiniz” gibi adlar verilir. Bu bölümde âşıklar dinleyicileri selamlamak ve hoş geldiniz demek için çok kere “hoş geldiniz” “Safa geldiniz”, “Merhaba”, gibi rediflere bağlı ayaklarla karşılıklı söyledikleri koşma dörtlükleri veya ayrı ayrı söyledikleri divâniler yer alır.

Hatırlama bölümünde, âşıklar kendilerinden önce yaşamış ve sevilen âşıkların deyişlerini sıra ile söylerler. Âşık fasıllarının diğer bölümlerinde de zaman zaman usta malı deyişlerin söylendiği olursa da, âşık fasıllarında usta malı deyişler bu bölümde yer alır.

Âşık fasıllarında en geniş ve en beceri isteyen bölüm tekellüm bölümüdür. Bu gelenek daha çok iki âşıkla yapılmaktadır. Halkın isteğine göre ya da âşıkların kendi aralarındaki rekabete göre belli bir konu üzerinde yapılır. İki âşık, verilen ayağa göre belirli bir konuda birbirlerini taşıyarak yarışır.

Süleyman Şenel’in kaydettiği bilgilere göre, Doğu Anadolu’da âşık karşılaşmalarında, karşılaşmalar genellikle karşılıklı söylenen üçer dörtlülle başlamaktadır. Fasil uzatıldığında, âşıkların her biri, iki üç kere dörtlülük söylüyor, karşılıklı söylenen bu dörtlülükleri aynı ayaktan olmasına dikkat ediliyor. Buradaki ayak terimi, kâfiye anlamındadır. İlk deyiş söyleyen âşığın, hangi ayak üzerinde deyişileceğini belirtmesine ayak açma deniyor. Karşılıklı deyişen âşıkların, birbirini hapt etmek/mat etmek için kullandığı bazı ayak çeşitlerini yörelerinde dar ayak, kapanık ayak ve döner ayak gibi adlar veriliyor. Dar kapı olarak adlandırılan dar ayak, tek az kafiye sözlerle deniyor. Bir deyişin içinde dört kafiye olabilecek söze ihtiyaç vardır. İkinci âşığın deyiş söyleyebilmesi için de aynı kafiye dört kelimeye ihtiyacı vardır. 8-16 ayak olabilecek sözün kullanıldığı deyişin kafiyesi dar ayak (dar

kapı)'dır. Dörtten çok kafiyenin kullanılmayacağı kelimelere kapanık ayak denir. Kafiyenin redifli kullanılması ise döner ayak olarak adlandırılıyor (Şenel, 2007: 41, 42).

Bu yörede sürdürülen âşıklık geleneğinde usta malı musiki özellikleri usta çırak ilişkisi içinde yaşatılmaktadır. Âşık tarzı ezgiler hava, hacavat/ hecavat/ havacat ve yakın bir zaman kullanımı olarak Makam adı ile tanımlanır. Eğer enstürümantal bir saz eseri ise saz havası/saz makamı denir. Yöre âşık meclislerinin belli başlı repertuarları elemanları arasında Divani, Güzelleme, Tecnis, Kerem havası, Muhammes, Satranç, Nasihat, Yanıltma, Taşlama, Tekellüm, Destan, Deyiş, Koçaklama, Derbeder, Hoşdamak, Zarıncı, Civan öldüren, Garibi, Sümmani, Erdiş, Geraylı, Cenkleme, Yedekleme, Şikeste, Üç kollu gibi havalar vardır. Düğün ve derneklerde okunan Divani, Beg usulü, Kesik Kerem, Yanık Kerem, Hicrani Kerem, Yüğrük Kerem, Derbeder, Çakışdırma, Keşişoğlu, Tecnis, Dübeyt, Zincirleme, Dudakdeğmez, Durnalar, Semayi, Köroğlu, Köroğlu Güzellemesi, Köroğlu Koçaklaması, Yar havası, Maya, Sarı Yıldız, Türkmani gibi hava ve deyişlerin hepsi başlıca âşık musikisi ürünleridir (Şenel, 2007: 78).

Şenel'in tespitlerine göre yukarıda sıralanan ve âşık havaları içerisinde *Zarıncı* olarak ifade edilen tür, Türkmen bölgesinde icra edilmemektedir (Kurt, 2010). Bu tür, daha çok *Terekeme* bölgesinde yapılan âşık meclislerinde icra edilmektedir.

Şekil 3.3.1: Âşık Cafer Avalır.

Yöre âşıklarının kullandığı sazlar 13-14 perdeli iken günümüzde, bu yörede âşıkların sazlarındaki perde sayısı 19-20'ye kadar çıkmıştır (Şenel 2007: 77). Ayrıca hitabet sanatının en önemli unsur olarak görüldüğü âşık meclislerinde enstrüman icrasına önem verilmemesi sebebiyle yöre âşıklarının enstrüman icrası gelişmemiştir.

Alan çalışmamız sırasında yöre halkının rivayetleri doğrultusunda tespit edebildiğimiz Türkmen âşıkların isimleri şöyledir: Dereköy'lü Cafer Avalır (Bkz. Şekil 3.3.1), Eskikılıç'lı Mustafa Eryıkar (Bkz. Şekil 3.3.2), Eskikılıç'lı İsmail Geygel, Burmadere'li Niyazi Çaylak ve Dereköy'lü Veli Yayı.

Şekil 3.3.2: Âşık Mustafa Eryıkar.

Yukarıda sıralanan âşıklardan Burmadere'li Niyazi Çaylak İstanbul Esenyurt'ta, Dereköylü Cafer Avalır ise Damal ilçesine bağlı Dereköy'de yaşamaktadır. Eskikılıçlı Mustafa Eryıkar, İsmail Geygel ve Dereköylü Veli Yayı ise günümüzde hayatta değildirler. Ayrıca TRT Kurumu THM repertuarına girmiş yöre ezgilerinden *Aşayım karlı dağları* ve *Karanfil olanacah* adlı ezgiler Dereköylü Veli Yayı'dan alınmıştır.

3.4 Horavel Söyleme Geleneği (Kotanlama)

Ardahan bölgesinde bahar aylarında ekin ekerken ve herk ayında (Haziran-Temmuz arası), kotan sürerken¹⁸ çiftçilerin söyledikleri türkü ya da maniler *Kotanlama* ya da *Horavel/Horeyil*, olarak adlandırılmaktadır. Bu geleneğin yakın zamana kadar sürdürüldüğü mekânlar tarlalardır.

Yörede 10-12 boyun (çift) öküzün koşulduğu büyük sabanlara *kotan* ya da *kara kotan* denilmektedir. Kotanı tutana yani idare edene *Maçkal/Majkal/Majgal*, her boyun (çift) öküzü idare edenlere *Hodak*, geceleri öküzleri otarana da *Öküzcü* denir. Yörede büyük tarlaları sürmek için birkaç aile bir araya gelerek birleşirler. Buna *Modgamlık* denir. Bir araya gelen çiftçiler, kotan denilen büyük bir karasaban koşarlar (Yılmaz, 2009).

Büyük bir çoğunluğunu cinaslı manilerin oluşturduğu horaveller, genellikle içinde ince espiriler barındıran söz yapılarından oluşmaktadır. Bu sebepten dolayı kotan süren çiftçiler, horavelleri muhtemelen zorlu çalışma şartlarını zevkli hale getirmek için söylemektedirler. Kayıtlarda “*nanay*” olarak geçen ve karşılıklı söylenen (deme çevirme) yapılar olan horavellerin, belirli bir kalıp ezgileri olmayıp, genellikle doğaçlama bir ezgiyle ya da ezgisiz bir biçimde mani dörtlükleri olarak söylendikleri tespit edilmiştir.

Yörede kotan zamanı, mahalli takvime göre *herk ayı* olarak adlandırılan dönemde yapılmaktadır. Bu dönem, 13 Haziran ile 12 Temmuz arasında kalan zamanı kapsamaktadır. Kotan sürmeye şafak vakti başlanır ve hodaklar kendi aralarında ya da Maçkal/Majgal ile hodaklar arasında Horavel söyleyerek ekin ekilir ya da herk yapılır. Horaveller, karşılıklı atışma biçiminde söylenir ve her dörtlükten sonra hep bir ağızdan ‘*ho babam ho ho*’ diye bağırlar. Buradaki ‘*ho babam ho ho*’ haykırışı öküzleri uyarmak ve bu sayede yapılan işi hızlandırmak için kullanılır. İlk sıradaki öküzleri süren kişi grubun şefi sayılmaktadır. Kotanlama geleneği içerisinde hodakların atışmalarına örnek maniler şöyledir:

¹⁸ Kotan sürmek: Ekin ekmek, herk etmek.

Hodak hodağa şöyle seslenir:

O geçede garga¹⁹
Bu geçede garga
Bacını yatıram harga²⁰
Ho babam ho

Hodağın diğer hodağa cevabı:

Kara koyun saçak çeker
Benim maçkal anan sevse
Baban bana bıçak çeker
Ho bababam ho

Hodakların birbirleri ile atışmalarına diğer bir örnek ise şöyledir:

Ho dedim hoya ver
Paran varsa toya ver
Bacı koca istiyor
Al parayı bana ver
Ho babam ho

Hodağın hodağa cevabı şöyledir:

Ho dedim hoya sat
Etek dolu kalbur sat
Bacın bacaya²¹ çıkmış
Bu paraya bana sat
Ho babam ho

Hodak hodağa seslenir:

O geçede gara goyun yan gider
Bu geçede gara goyun yan gider
Hodaklar ananızı satayım
Gidip evimde yatayım
Ho babam ho

Hodak hodağa cevap verir:

Horeyilimin uzununu
Koyuna verdim duzununu
Çok canım darlanırsa
Kaçırırım amcan kızını
Ho babam ho

Alan çalışması esnasında Feyzullah Yılmaz'dan edinmiş olduğumuz bilgilere göre, Hodaklar kotan sürme esnasında sadece kendi aralarında atışmazlar, bazen o esnada

¹⁹ Garga: Karga.

²⁰ Harga: Hark/harg/ark, su kanalı.

²¹ Baca: Çatı, dam.

tarlanın yanından geçen birilerine de söyledikleri bu manilerle gönderme yaparlar (Yılmaz, 2009).

Örneğin tarlanın yakınından geçen yolcuya şöyle seslenirler:

Buradan bir atlı geçti
Nalları parlattı geçti
Ellere selam verip
Bize el attı geçti
Ho babam ho

Atlıya bah²² atlıya
At yorula patlıya²³
Analar kız besliyor
Boynu gırvatlıya²⁴
Ho babam ho

Tarlanın yanından koyun kuzu sürüsü geçerse:

Karşıda çevürtmeler²⁵
İçinde ağ²⁶ koyun meler
Mele koyunum mele
Belki sevdiğin gele
Ho babam ho

Tarla yanından bir gelin veya kız geçerse:

Buradan bir maya geçti
Sallandı çaya geçti
Ben sevdim eller aldı
Emeğim zaya geçti
Ho babam ho

Tarlanın yanından evli çift geçerse:

Kuş kayadan el eyler
Eşine gel gel eyler
İki baş bir yastıkta
O göz uykuyu neyler
Ho babam ho

Yöre halkının imece usulü yaptıkları işlerden biri olma özelliğinde olan kotan sürme geleneği, aslında Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde var olan *nanay* söyleme

²² Bah: Bakmak.

²³ Patlıya: Patlaya.

²⁴ Gırvatlıya: Kıravatlıya.

²⁵ Çevürtme: Çit, duvar.

²⁶ Ağ: Ak, beyaz.

geleneginin de yaşatıldığı ortamlardan biridir. Kotanlamalar, tarımda makineleşmenin bu bölgede yaygınlaşmaya başlamadan önceki dönemlerde yöredeki kültürel hayatın önemli bir parçasını teşkil etmekte iken günümüzde unutulmaya yüz tutmuş gelenekler arasına girmiştir.

3.5 Cemler

“Cem”, sözcük anlamıyla bir araya gelmek, toplanmak, birlikte ibadet etmek demektir. Cem, kendi başına farklı bir konu olması özelliğiyle bizim konumuzun asıl hatları dışında kalmaktadır. Bu sebepten dolayı konumuz, yöre halkının inanç yapısı ve bu inanç yapısına bağlı olarak gerçekleştirilen dini ritüellerde ki ezgi repertuarının açıklanması merkezinde şekillenmiştir.

Fahrettin Kırzioğlu’na göre: Alevi-Bektaşî geleneğine mensup olan Ardahan Türkmenleri, “**Bektaşî**” ve “**Hüseyinî**” ismindeki ocaklara bağlı olup, diğer Anadolu Alevileri gibi “Dede” veya Hazreti Muhammed’le Ali soyundan gelen “*Seyyid*” olarak tanınan ve “*Ocak*” veya “*Ocakoğlu*” denilen ailelerden gelenlerin yönetmesiyle ibadet ve ayinlerini yaparlar. (Kırzioğlu, 1964).

Hüseyinî Ocağı’na bağlı olanların dedeleri, Gaziantep ve Maraş’tan gelmektedirler. Bu ailelere (dede soyuna) mensup kişiler için yörede *Ocakzede* (*Ocakzade*) terimi kullanılmaktadır. Ahmet Bican Ercilasun, Hüseyinî inançlı Türkmenlerin Hıdır Abdal ocağına bağlı olduklarını ileri sürmektedir (Ercilasun, 2002: 38). Hüseyinî Türkmenler’deki cem ayini esnasında canlar Erkândan geçirilir. Erkân esnasında, cennetten çıktığına inanılan “asa” merasim için özel yerinden çıkarılır. Bu esnada dede, “*Allah Muhammed Ya Ali*” ifadesi üç defa tekrarlanır ve selam verilir. Selam veren can, sağ ayağını sol ayağının üzerine atar ve sağ elinin baş parmağını öper vaziyette başı eğik selam verir.

Bektaşî ocağına bağlı olanların dedeleri ise Çorum ve Sivas’tan gelirler. Bektaşî inançlı Türkmenlerin cem ayinlerinde, Pençe (el) vurma vardır. Beş parmağın açılması şekli, pençe olarak ifade edilmektedir. Pençe, Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Fatma’yı simgelemektedir. Bektaşî inançlı Türkmenlerin Garip Musa Ocağı’na bağlı olduğu Ercilasun’un tespitlerinden anlaşılmaktadır (Ercilasun, 2002: 38). Bektaşî inançlı Türkmenler, yöre halkı arasında da *Pençeli* olarak adlandırılmaktadır. Bektaşî inançlı Türkmenlerin Cem

ayini sırasında Dede sağ eli ile cemaatin tek tek sırtına vurur. Sağ el ve sağ ayak uğurlu kabul edilir. Ayrıca Bektaşı inançlı Türkmenlerde vakit namazları ve oruç gibi ibadetlerin de yerine getirdikleri tespit edilmiştir²⁷.

Bektaşı inançlı Türkmen köyleri Koyunpınarı, İncedere, Güneşgören, aşağı Gündes ve Yukarı Gündes köyleri olarak tespit edilmiştir. Bu köylerden Koyunpınarı, İncedere ve Güneşgören köyleri Hanak İlçesine, Aşağı ve Yukarı Gündes Köyleri Damal İlçesine bağlıdır. Bu köyler dışındakiler yöre halkı tarafından Hüseyini inançlı olarak rivayet olunmaktadır.

Yöre halkı, Cem evlerinin olmadığı dönemlerde ibadet ve ayinlerini, köy halkının hatırı sayılır kişilerinden herhangi birine ait bir evde gerçekleştirmekte iken günümüzde, bu ibadetlerini son yıllarda yaygınlaşmaya başlayan cem evlerinde yapmaktadırlar.²⁸ Bu yörede yapılan cemler, hasat mevsiminin bitmesiyle birlikte (kış mevsimine doğru) başlayıp, nisan ayına kadar devam eden süreçte yapılmaktadır. Bu ayinler, Kurban bayramında *Kurban Cemi*, Muharrem ayında Muharrem orucunun tutulmuş olduğu on iki gün boyunca *Yas Cemi*, Hıdrellez gününde üç gün boyunca *Hidrellez Cemi* olarak yapılmaktadır. Bu cemler dışında yapılan cem ayinleri, yörede *Görgü Cemi* olarak adlandırılmaktadır. Görgü cemlerinin, kış mevsiminde Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan her gece yapıldığı yöre halkı ile yapılan görüşmeler sonucunda tespit edilmiştir.

Şekil 3.5.1: Aliekber Göktekin.

²⁷ Saha araştırması notlarından (Temmuz 2009).

²⁸ Yöre halkı ile yapılan kişisel görüşmeler (Temmuz 2009).

Eskikılıç Köyü Sakinlerinden Aliekber Göktekin (Bkz: Şekil: 3.5.1) bu yörede yapılmakta olan cem ayinleri ile şu bilgileri vermiştir (Göktekin, 2009):

“Halk, geniş bir evde Perşembeyi Cuma’ya bağlayan gece toplanır. “Kazımlar”²⁹ gelir *görgüyü* başlatır³⁰. Görgü cemi; halk mahkemesi demektir. *Dede-pir*³¹, *mürşid*³², *Cafer*³³, *hâkim*, *savcı* halk toplanır yolumuz rıza yoludur der. Kadın erkek ayrımı yapılmaz. Cem evine girenlere “can” denir. Kendi eşine de “bacı can” denir. Kimseye yanlış gözle bakılmaz. Yıl içerisinde burada toplanır cemaat. *Dedelerin*, *pirin/mürşidin*, *Caferin* (gözcü dediğimiz) *Zakirin*³⁴ *on iki hizmet sahipleri*³⁵ hizmet alır bir çift kardeş gelir niyaz eder *dara durur*³⁶. Dede buyur der: “Dilli başlısın özümdekini hele ver”³⁷ der o da niyaz eder eyvallah der “dil”³⁸ ister. Canlar der cemaate bu can meydanda meydan da sizde” der. Yıl içerisinde harmanda, hasatta, tarlada, yolda, elinden, dilinden, belinden çıkmış varsa bunda kimin hakkı varsa istediği varsa istesin diyor. Eğer o darda duran canlar ağlattığı varsa güldürecek, döktüğü varsa dolduracak, yıktığı varsa kaldıracak kul hakkıyla dara gelemes yani burada *ölmezden evvel ölmek*³⁹ budur. Burada ki amaç dara dikilip herkesten razılık almaktır. Kimin ne hakkı varsa ödemek zorundadır. Onu ödedikten sonra niyaz eder duasını alır herkes görülür sorulur yerine oturur. Ondan sonra lokması yenir herkes bir lokma getirmiştir. Dede, aydın konuşmasını yapar. Zakirlerimiz deyiş söyler. Sırası geldikçe süpürge hizmeti yapılır, semahlar dönülür, semahlarda Hz. Muhammet’in *Arş-Aliye*⁴⁰ gittiği zaman geri dönüşte gelip kırklara uğradığı zaman bu semahlarımızda oradan kalmıştır. Cem törenlerinde cem ayinlerinde hak için, Allah için dönülür vah için değil.”

Âşık Cafer Avalır’dan alan araştırması esnasında edindiğimiz bilgiler ise Yörede yapılan cem ayinleri içerisinde icra edilen ezgiler konusunu açığa kavuşturmaktadır. Avalır, kendisinin cem ayini içersinde zakirlik hizmeti yaptığı bilgisini vermekte.

²⁹ *Kazımlar*: Aliekber Göktekin’in ifadesine göre, Musa-yı Kazım ocağına bağlı Alevi dedelerine verilen ad.

³⁰ *Görgüyü başlatmak*: Görgü cemini başlatmak.

³¹ *Dede-Pir (Dede veya pir)*: Cemi yöneten kişidir.

³² *Mürşid*: Dede ile aynı anlam taşımaktadır (dede/pir/mürşid).

³³ *Gözcü (Cafer)*: Cem ayininde düzeni sağlayarak dedeye yardımcı olan kişidir.

³⁴ *Zakir*: Cem ayininde deyiş, mersiye, duaz imam gibi İnançla ilgili müzik türlerini icra eden kişidir.

³⁵ *On iki Hizmet Sahipleri*: Cem ayinin yerine getirilmesine yardımcı olan (hizmet eden) kişilerdir.

³⁶ *Dara durmak*: Dua etmek.

³⁷ *Dilli başlısın içindekini hele ver*: Konuş, gerçek düşünceni söyle.

³⁸ *Dil istemek konuşmak için*: Söz istemek.

³⁹ *Ölmezden evvel ölmek*: Kişinin işlediği günahlar sebebiyle bu dünyada sorguya çekilmesi.

⁴⁰ *Arş-Ali*: Gökyüzü anlamı taşımakta ve Hz. Muhammed’in miraca çıkışını simgelemektedir.

Ayrıca bu bölgede yapılan cem ritüelinin sadece Manisa ve Türkmenistan’da yapıldığını rivayet etmekte. Cafer Avalır, bu yörede yapılan cem ayinleri esnasında icra ezgilerden şöyle söz etmekte (Avalır, 2009):

“Bizim burada yapılan cemler Akşam sazı denilen bir ezgi ile başlar. Arkasından güzelleme ve deyişler okunur. Bundan sonra sırası ile süpürge hizmeti yapılır, şahlama yani tevhidler okunur. Duaz imamlar, nasihat içerikli deyişler okunur. Tekrar süpürge hizmeti yapılır. Yapılan bu hizmet ardından tekrar okunan tevhidler, duaz imamlar, miraçlamalar ve mersiyeler’den sonra yapılan Süpürge hizmeti ve lokma dağıtımı ile cem sona erer.”

Yörede yapılmakta olan cemler içerisinde Kurban bayramı, Muharrem ayı ve hıdrellez günü yapılanlar dışındaki cemler için her hangi bir zaman belirlenmemiştir. Yukarıda da tarif edildiği gibi bu ayinin kış ayları içerisinde perşembe gecesini cumaya gününe bağlayan her gece gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Muharrem orucunun tutulduğu on iki gün boyuca yapılan cem ayinlerinin diğer cemlerden farklı olduğu ve cem ayini içerisindeki hizmetlerin yapılmadığı, sadece muharrem ayına özgü duaz imamlar ve mersiyeler okunmakta olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca görgü cemi dışında kalan cemler yörede *Karapaça Cemi* olarak adlandırılmaktadır (Avalır, 2009).

3.6 Hıdrellez

Hıdrellez, Türklük dünyasında ve Anadolu’da bütün Türk milletinin yüzyıllardır topluca katıldığı, birtakım töreleri yerine getirerek kutladığı bir bahar bayramıdır. Bu tarih kışın bitişi, yazın başlangıcı olarak kabul edilir. Rûz-ı Hızır (Hızır’ın günü) olarak adlandırılan Hıdrellez günü, Hızır ve İlyas sözcüklerinin birleşmeleriyle halk ağzında Hıdrellez şeklini almıştır.

Anadolu’da altı Mayıs günü kutlanan Hıdrellez geleneği, bu yörede görülmemektedir. Yöre halkı, altı Mayıs gününü nevrüz benzeri bir bahar bayramı olarak algılamakta ve altı Mayıs gününde herhangi bir kutlama yapılmamaktadır. Bu anlayışın iklim şartlarına bağlı olarak şekillendiği kuvvetle muhtemeldir. Bölgeye yağın kar örtüsü ortalama Nisan sonu ve Mayıs başına kadar kalıcı olmakta, bu duruma bağlı olarak da Kış mevsimi Mayıs ayına kadar devam etmektedir. Bu durum, Mayıs ayının bahar başlangıcı olarak algılanmasına sebebiyet vermiştir.

Takvimin olmadığı dönemlerde insanlar hayatlarını temel uğraş konularına göre düzenlerlerdi. Bunlar; ekin ekme, bağ bozumu, hasat, koç katımı, baharın gelmesi, tabiatın canlanması vb. gibi olaylardır. Ayların, mevsimlerin, yılların düzenli geçişleri bunlara bağlı olarak bitkilerin düzenli olarak yeşermesi ve sararması, törenleri belirli bir takvime bağlamıştır. Ardahan Türkmenlerinin de kendilerine özgü bir takvim anlayışı vardır. Bu takvim, yöre halkınca “*ay hesabı*” ya da “*eski hesap*” olarak ifade edilmektedir. Feyzullah Yılmaz’dan edinilen bilgilere göre bölgede kullanılan mahalli takvim, aşağıda olduğu biçimde adlandırılmaktadır (Yılmaz, 2009):

1. Zemheri/Zehmeri Ayı (13 Ocak 12 Şubat)
2. Güçük Ayı (13 Şubat-12 Mart)
3. Döldökümü (13 Mart-12 Nisan)
4. Yağmur Ayı/Abrıl (13 Nisan-12 Mayıs)
5. Çiçek Ayı/Kiraz Ayı (13 Mayıs-12 Haziran)
6. Herk Ayı/Kotan Ayı (13 Haziran-12 Temmuz)
7. Çayır Ayı (13 Temmuz-12 Ağustos)
8. Çürük Ayı/Tarla Ayı (13 Ağustos-12 Eylül)
9. Böğürüm Ayı/Harman Ayı (13 Eylül-12 Ekim)
10. Sultan Ay/Değirmen Ayı (13 Ekim-12 Kasım)
11. Koç Ayı (13 Kasım-12 Aralık)
12. Karaağaç/Karakış (13 Aralık-12 Ocak)

Yöredeki Hıdrellez kutlamaları Şubat ayın şubat ayının 12, 13, 14. günlerinde yapılmaktadır. Yörede var olan takvim anlayışına göre bu tarih, *zemheri ile küçük* arası olarak adlandırılmaktadır. Üç gün oruç tutulur ve üç gün cem yapılır.

Bu yöredeki hıdrellez geleneği, yöre halkının inanışa inanışına göre Hızır, İlyas, Nebi’ ye atfedilmektedir. Aliekber Göktekin, yörede hâkim olan hıdrellez inancı ile şu bilgileri vermiştir (Göktekin, 2009):

“Hızır, Nebi ve İlyas üç kardeşdir. Biri karada, biri denizde, biri havada kulların *carına* yeter.”⁴¹ Hz. Hüseyin ile Hz. Hasan bir hastalığa düştüklerinde Hz. Ali ile Hz. Fatma Hz. Muhammed’e gider ve “*bu çocuklar bir hastalığa düştü denilir ne olacak bunların hali*” diye sorarlar ve Hz. Muhammet’ten “*üç gün oruç tutun*” cevabını alırlar. Oruç tutulan bu üç gün içerisinde iftar vakti her gün ayrı bir kişi gelir. Hz. Ali ve Hz. Fatma iftar için hazırladıkları yiyecekleri gelen misafire ikram ederler. Gelen kişiler aslında Hızır, İlyas ve Nebidir. Buradaki amaç, Hz. Ali ve Hz. Fatma’nın cömertliğini ifade etmektir. Bu tarih, Şubat ayının 12, 13 ve 14. günlerine denk gelmektedir. Üç gün tutulan oruç ve buna bağlı olarak üç akşam yapılan cemler bu olaya bağlanmaktadır.”

Ardahan Türkmenlerinde hıdrellez geleneğinin uygulanış biçimi aşağıdaki gibidir.

1. Gün, buğday kavrulur. Kavrulan buğday, *kavurga* adını taşır.
2. Gün, kavrulan buğday öğütülür ve un yapılır. Yapılan bu una Kavut unu⁴² adı verilir.
3. Gün, kavut unundan haşıl⁴³ yapılır.

Hıdrellez gününde (üçüncü gün), bu güne özel pilav, helva veya *Kavut Haşılı* yapılır. Kavut Haşılı veya pilav veya helva üç ayrı eve gönderilir. Ayrıca hali vakti yerinde olan aileler, ihtiyacı olan komşularına yiyecek (genellikle süt, yoğurt) yardımında bulunurlar. Ayrıca bir miktar *Kavut*, Hıdrellez’in yine üçüncü günü ambara konulur ve kapı kilitlenir. Sabahleyin, Hızır’ın atına ait nal izi veya Hızır’ın kamçısının izi aranır. Bu iz bereket işareti olarak algılanır. Eğer bir iz görülüyorsa, orası ziyaret/ziyaret yeri⁴⁴ olur. Üçüncü günün akşamında bekâr kızlar ve erkekler hazırladıkları hamuru közde pişirirler (*gılık*) ve akşam yatmadan önce yastıklarının altına koyarlar. Gılık sabah erken saatlerde bir kargaya verilir. Gılık karga tarafından hangi yöne veya hangi evin önüne götürülerek yenirse o eve gelin gidileceğine ya da o evden kız alınacağına yorumlanır.⁴⁵

⁴¹ *Carına yetmek*: İmdadına veya yardımına koşmak.

⁴² Kavut unu: sacda kızartılmış buğdaydan yapılan bir çeşit un. Kavut haşılı ise bu undan yapılan bir çeşit yemek.

⁴³ Haşıl: Yöreye özgü bir çeşit yemek.

⁴⁴ Ziyarat/ziyaret yeri: Kutsal yer.

⁴⁵ Hüsnîye Yılmaz ile yapılan kişisel görüşme (Temmuz 2009).

3.7 D    n Geleneği

Yöre halkı, iklim şartları ve ekonomik nedenlere bağlı olarak d    nlerini çoğunlukla tarla ve bahçelerde  alı madıkları dönemlerde yapmaktadırlar. Yörede, Nisan ayı ortaları itibariyle ba layan tarla ekimi, Mayıs ayı ortalarına kadar devam etmektedir. Ayrıca Temmuz ayı ortalarında ba layan  ayır b  me ve harman süreci ise Ekim ayına kadar sürmektedir. Bu sebeplerden dolayı yöre halkı d    n ve e lencelerini genellikle i  yoğunluğunun az olduğu Ekim ayı içerisinde ya da Haziran ayı ile birlikte Temmuz ayı ortalarını kapsayan süreçte yapmaktadırlar.

3.7.1 Söz Kesme

Görücü usulü evlenme b  iminin oldukça nadir ya and ı ı bu yörede, evlilik çağına gelmiş gençler genellikle anlaşarak evlenmektedirler. Evlenme kararı alan gençler bu isteklerini aileleri payla tıktan sonra isteme merasimi yaşanır. O lan tarafının aile büyükleri, kız tarafının da tanımı  olduğu hatırı sayılır kişilerle birlikte kız evine giderler ve kız ailesinden istenir. Kız tarafı evliliğe razı olsa bile ilk gidi te olumlu netice alınmaz daha çok, ikinci ve üçüncü seferden sonra olumlu netice alınır. Bunun sebebi yöredeki geleneklere göre ilk seferde kız vermek hoş kar ılanmamaktadır. Çünkü kız, aile için  onemlidir ve ilk istemede kız vermek, ailenin kızıdan çabuk vazgeçmesi anlamına gelmektedir.

Aileler genellikle ikinci veya üçüncü istemeden sonra anla ırlar ve yüzükler takılarak söz kesilir ve o lan tarafının getirmiş olduğu  ekerler ikram edilir ( eker yenmesi, yeni kurulacak akrabalık ba larının tatlı bir b  imde ba layıp devam etmesi anlamını taşımaktadır.) Bu esnada o lan tarafından, kız tarafına geleneklere göre verilmesi gereken hediyeler istenir. Bu hediyeler sırası ile *dayı yolu*, *amca yolu*, *baldız y z   *, *kardeş yolu* (erkek kardeşler için) ve *ana kaftanı* gibi isimler taşımaktadır. Buradaki “yol” kelimesi hediye anlamını taşımaktadır.

Dayı ve amcaya getirilecek hediyeler genellikle kıyafet  eklinededir. Erkek karde e de at ya da silah istenir. Ana kaftanı ise kadife kumaştan yapılan bir elbisedir.  nceki dönemlerde var olan başlık parası uygulaması son yıllarda süt hakkı olarak anneye verilmek üzere küçük veya büyüklüğü ise ekonomik duruma bağlı olarak değişen altın veya para şekline d n  m   t r.  eker ikramı sonrasında nişan ve d    n tarihleri kararlaştırılır ve isteme merasimi sona erer.

3.7.2 Nişan

Söz kesme olayından sonra kararlaştırılan nişan tarihi geldiğinde Kız tarafı *okuntu* dağıtır. Okuntu, yörede davetiye anlamını taşımaktadır. Okuntu, genellikle davet edilecek kişilerin statülerine göre değişir. Kişilerin sosyal statüleri göz edilerek yapılan okuntu dağıtma işlemi: Kimilerine şeker, kimilerine elma, kimilerine el yıkama sabunu, kimilerine ise bir çift çorap şeklindedir. Okuntu dağıtan kişi bu hediyeleri muhataplarına teslim ederken aynı anda nişan gününü de bildirir. Nişan günü geldiğinde oğlan evinden kız evine *şışlik*⁴⁶ gönderilir ve nişan merasimi için kız evinde davetliler için yemekler hazırlanır. Hazırlanan bu yemekler zamanı gelince davetlilere ikram edilir. Yemek ikramı bitmesiyle birlikte kız veya erkek ailesine yakın bir şahıs tarafından şerbet dağıtılır. Şerbet dağıtma işlemi sonunda yine aynı şahıs tarafından, bir tepsiyle para ve hediyeler toplanır. Toplanan bu hediyeler, kız tarafına verilir. Bu işlemle birlikte nişan merasimi son bulur.

3.7.3 Düğün

Düğün tarihi geldiğinde karakoldan izin alınması ile birlikte oğlan evi önüne Türk Bayrağı dikilir ve davul-zurna eşliğinde düğün başlar. Yaylalarda ya da harmanlarda (evin bahçesi) yöresel adetlere göre yapılan düğünler, genellikle üç veya dört gün sürmektedir. Ayrıca sabahları erken denebilecek saatlerde başlamakta, akşamları ise geç saatlere kadar devam edebilmektedir.

İkinci gün davul zurna eşliğinde kız evine çeşitli hediyeler götürülür. Bu olay yörede *sini vermek* olarak adlandırılır. Düğün, o günden sonra kız evinde devam eder.

Üçüncü gün genellikle düğünün son günüdür ve *atlı günü* olarak adlandırılmaktadır. Kız evinde düğün devam ederken köyün ileri gelenleri tarafından şahitler huzurunda kızın çeyizi tek tek bir kâğıda yazılarak oğlan evine gönderilir. Bu kâğıda *Mihir kâğıdı* denir. Burada hedeflenen amaç ileride yaşanabilecek olası tatsızlık hallerinde kız ailesinin vermiş olduğu eşya, takı vb çeyiz malzemelerini belgelemektir. Çeyiz oğlan evine gönderildikten sonra gelin bezetilir (süslenir) ve oğlan tarafı gelini almaya gelir. Aynı gün geleneksel olarak at yarışı düzenlenir. Gelin oğlan evine

⁴⁶ Şışlik: Nişan merasimi için oğlan tarafından kız tarafına kesilerek ikram edilmek amacıyla gönderilen büyükbaş veya küçükbaş (genellikle koç) hayvan.

gitmek üzere ata bindiği sırada davul-zurna ikilisinin çaldığı *Atlı Havası*⁴⁷ adını taşıyan özel bir ezgi ile at yarışı da başlamış olur. At yarışı yapan kişilerden oğlan evine önce gelen yani at yarışını kazanan kişi, gelinin geldiğini müjdeleyen kişi olarak kabul edildiğinden dolayı ödüllendirilir. Bu ödül, *yağlık* adını taşıyan bir çeşit eşarptır ve atın boynuna bağlanır. Bazen atın boynuna bağlanan yağlıkla birlikte atın sahibine de para ödülü verilir. Bu olaydan bir süre sonra gelini getiren kalabalık oğlan evine gelir. Gelin oğlan evine geldiğinde attan indirilmeden önce at üzerinde evin önünde durur. Damat çeşitli kuruyemiş ve bozuk paralardan oluşan bir karışımı gelinin duvağından aşağı döker. Bunun ardından damat cebinden çıkarmış olduğu bir adet kırmızı elmayı gelinin duvağını hedef alarak atar. Ve damat ve kardeşliği (sağdıç) sağdıçının evine giderler. Bu merasimden sonra gelin, attan *yenge*⁴⁸ yardımıyla indirilir ve eve girmeden önce ayağının altına bardak verilerek bardağı kırması istenir ve bir adet horoz kesilir. Bu durum eve yeni gelen bireyin haneye zarar vermemesi şeklinde gelenekleşmiş bir inananca dayanır.⁴⁹ Düğün bu olayla birlikte kısa bir süre daha devam eder o günün akşamında davul-zurna ekibi damat ve sağdıçının bulunduğu eve giderler. Davul-zurna eşliğinde damat kınası yakılır. Bu olay sonrasında damat, önceden hazırlanmış meşaleler ve davul-zurna gelinin yanına getirilir.

Dördüncü gün duvak açma günü olarak adlandırılır. Sadece kadınların katıldığı bir eğlence düzenlenir. Gelinin de katıldığı bu grup, davul zurna eşliğinde yöreye özgü oyunlar oynar ve düğün sona erer.

Şekil 3.7.3.1: Koyunpınarı köyü'nde düğün.

⁴⁷ Atlı Havası: Bkz. Nota No. 06.

⁴⁸ Yenge: Düğün süresince geline yardımcı olan kişi (ancak evli olan kadınlar yengelik yapar).

⁴⁹ İsmail Yılmaz ile kişisel görüşme.

Alan çalışmamız esnasında kaydetmiş olduğumuz düğün ezgileri yörede şu şekilde isimlendirilmekte: *Ağır Bar, Sarı Seyran, Kürdün Kızı, Garabet, Atlı Havası, Jandarma, Döne, Kaçike, Tavuk Barı, Hoş Gelişler Ola, Ata Barı, Bu Tepe Pullu Tepe, Ay Akşamdan Işıktır, Kelo Hayran Söyleme, Deli Kız Sinin Geliyor, Ezem Ezedən Oğlan, Bahçalarda Bal Erik, Başındaki Yazmayı da Sarıya mı Boyadın, Yaylaya Yukarı Dumanlı Dağlar. Gelin Ağlatma Havası.* Yörede bu havalar *Gayde/Kaide* olarak da adlandırılmaktadır.

Gelin ağlatma havası olarak icra edilen ezgi Uşşak makamı seyir karakterinde olup doğaçlama olarak icra edilmekte ve oyun eşliği görülmemektedir. Bu ezgi dışında kalan düğün ezgileri, oyunlu ezgilerdir. Yörede oynanan oyunlar yöre halkı tarafından *bar* olarak ifade edilip, kadın ve erkeklerin karışık bir biçimde katılımlarıyla gerçekleşmektedirler. Bu oyunlar, yöredeki, yaşam biçiminin bir parçası olup, bünyesinde yöre yaşantısının da simgelendiği figürleri barındırmaktadır. Bar oyunlarında baştaki oyuncu *Bar Başı*, sondaki oyuncu ise *Pöçük* adını alır.

3.7.4 Düğün Çalgıcıları

Davul-zurna ikilisi eşliğinde yapılan yöre düğünlerinin günümüzdeki eşlikçileri olarak tespit edebildiğimiz kişiler arasından Allahverdi Maral ve Cümü Tan'ın eşlik etmiş oldukları düğün, alan araştırmamız esnasında tarafımızca kaydedilmiştir. Ayrıca Mehmet Çağlayan ve Sinan Özer'in birlikte icra ettikleri ve yöreye ait düğün ezgilerine ulaşılmıştır. Bu ezgilere ait örnekler, ekler kısmında mevcuttur. Yörede tespit edebildiğimiz zurna ve davul icracılarının isimleri aşağıdaki gibidir.

Zurnacılar

Allahverdi Maral (Tepeköy)
Cengiz Kömürcü (Çiçeklidağ Köyü)
Ali Zarper (Eskikılıç Köyü)
Aziz Güler (Eskikılıç Köyü)
Merdali Tan (Koyunpınarı Köyü)
Mehmet Çağlayan (Koyunpınarı Köyü)

Davulcular

Alaattin Yılmaz (Koyunpınarı Köyü)
Cümü Tan (Tepeköy)
Engin Akçay (Çiçeklidağ Köyü)
Sinan Özer (Koyunpınarı Köyü)
Taner Güler (Eskikılıç Köyü)

3.8 Çalgılar

Yaptığımız alan çalışması neticesinde tesadüf ettiğimiz algılar davul, zurna ve bağlamadır. Bunun yanında yöre halkı tarafından Dıbilga Dūdūğū adı verilen bir çalgı da tarafımızca tespit edilmiştir. Yörede, kavalın varlığını ileri süren birtakım rivayetler olmasına rağmen, alan çalışmamız esnasında bu çalgının günümüzdeki mevcut icracısına rastlanmamıştır.

3.8.1 Bağlama

Bağlama, yörede var oldukları tespit edilen diğerk çalgılara oranla en çok ilgi gören çalgı özelliğini taşımaktadır. Fakat bu sazın icracıları pek yaygın değildir. Genellikle yöre âşıkları tarafından ya da müziğeye hevesli yöre insanları tarafından icra edilmektedir. Ayrıca yöredeki bağlama icralarının diğerk yörelerdeki bağlama icralarıyla kıyaslandığında bu yöredeki bağlama icralarının gelişmemiş olduğunu söylemek mümkündür. Bu yöredeki bağlamalar, Adnan Saygun'un tespitlerine göre Anadolu'nun diğerk bölgelerinde görülen bağlamalarla aynı olup üç çift tellidir. Bazı yerlerde bağlama olarak adlandırılırken, bazı yerlerde ise saz olarak adlandırılmaktadır (Saygun, 1937, 58). Bizim alan araştırmamız sırasında tesadüf ettiğimiz bağlamalar, genellikle divan sazı, tambura ve kısa saplı bağlama şeklindedir.

Şekil 3.8.1: Âşık Niyazi Çaylak.

Yöre halkının Alevi-Bektaşî geleneğine mensup olması, kısa saplı bağlamayla çalınan deyiş ve semah karakterli ezgilere duyulan ilgiyle birlikte, kısa sap bağlamaya yönelişi de beraberinde getirmiştir. Son yıllarda ise göç ve kitle iletişim araçlarının etkileri ile edinilen yeni göreneklere bağli olarak kısa saplı bağlama, bu

yörede daha fazla ilgi görmeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu değişimin en önemli nedenleri, kitle iletişim araçlarının etkileri ve mevsimlik göçtür. Kış aylarını, ekonomik nedenlere bağlı olarak çalışmak amacıyla büyük kentlerde geçiren ve müziğe ilgi duyan yöre insanları, büyük kentlerde tanımış oldukları kısa saplı bağlama çalım tekniğini öğrenerek bölgelerine taşımışlardır. Bu durum neticesinde kullanılan akort sistemi de değişmiştir. Yörede, eskiden bozuk düzen akort biçimi ile çalınan bağlamalar, günümüzde büyük oranda bağlama düzeni akort biçimi kullanılarak icra edilmeye başlanmıştır.

3.8.2 Davul

Yörede ki en yaygın çalgılardan biridir. Düğünlerde zurnaya eşlik etmek amacıyla kullanır. Yöre müziğinin ilk araştırmacılarından olan Adnan Saygun'un yörede tespit ettiği davulla bizim tespitlerimiz aynıdır (Saygun, 1937: 59). Yörede mevcut davullar, kasnak, çenber, deri, tokmak, çomak ve gaytan adı verilen bölümlerden oluşur.

a-) Kasnak: Yuvarlak ve genişçe tahta kısımdır.

b-) Çenber: Kasnağın iki tarafını kuşatır.

c-) Deri: Kasnağın üst ve alt kısımlarında olarak iki tanedir. Deriler, ip vasıtasıyla çemberlere geçirilir ve gerilir.

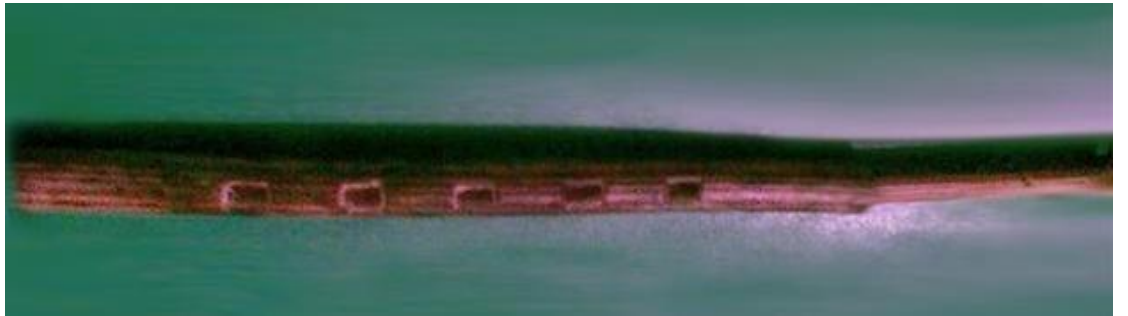
d-) Tokmak: Sağ ele aittir. Ucu topuzlu bir aletten ibarettir.

e-) Çomak: Sol ele ait ince bir çubuktur.

f-) Gaytan: Davulun omuza asılmasını temin eden iptir.

3.8.3 Dıblga Düdüğü

Kuşburnu (gül) ağacından yapılan bir çalgıdır. Boru ve dil kısımlarından oluşur. Ses olarak sipsiyi andırmaktadır (Bkz.Şekil: 3.8.3.1).

Şekil 3.8.3.1: Dıblga düdüğü.

Bu çalgının yapımı kolay olduğundan dolayı, yapan kişilerin sayısı oldukça fazladır ve yörede yaygındır. Daha çok yöre düğünleri dışında kalan eğlencelerde kullanılmaktadır.

Yörede edindiğimiz bilgilere göre ilkbahar aylarında henüz yeşil olan kuşburnu ağacının düz olan dallarından bir tanesi 15-18 cm ebadında kesilir. Kesilen bu dalın kabuk kısmı, elle ovuşturulmak suretiyle itina ile iç kısmından ayrılır ve bir kenarda bekletilir. Kabuğu ayrılan iç kısım bıçak yardımıyla dikey bir biçimde ikiye ayrılır ve ayrılan parçaların iç kısımları yontularak ince bir boru elde edilir. Ayrılarak yontulan bu kısımların bir tanesine 1-1,5 cm aralıklarla kare biçiminde 5 veya 6 delik açılır ve içi temizlenmiş diğer kısım ile birleştirilir. Birleştirilen bu parçalar delikli bir boru görünümüne sahiptir. Önceden çıkarılmış olan kabuk kısmı ise bu işlem sonrasında boruya açılan deliklerle rtsecek biçimde delinir ve sonrasında itina ile bu boruya geçirilir.

Bu işlemlerden sonra, önceden hazırlanmış olan boruya monte edilmek üzere dil kısmı yapılır. Dil kısmı ise yine aynı ağacın boğum kısımlarından kesilen 5-7 cm lik bir parçadır. Bu parçada, delik açma dışında yukarıda sıraladığımız işlemler aynen uygulanır fakat delik açma yerine dil açılır. Dil açma işlemi: Ağacın boğum kısmından 1-1,5 cm altta kalan kısmına bıçak yardımıyla yarık açılmasıdır. Bu işlem sonrasında hazır hale gelen başlık yani dil kısmı, önceden hazırlanmış olan, boru ya da gövde olarak adlandırılan kısma monte edilmesiyle çalgı hazırlanmış olur.

şekil 3.8.3.2: şehrali zer.

3.8.4 Kaval

Adnan Saygun, bu bölgede tespit ettiği kavallar konusunda şu bilgileri vermiştir (Saygun, 1937: 56):

“Kars havalisinde tesadüf ettiğimiz kavallar pirinçten mamül nevilerdir. Bunlar İstanbul’da imal edilip bu havaliye sevk edilmektedir. Kaval içi boş ve iki tarafı açık tahminen 1,5 cm kutrunda bir üstüvaneden ibaret olup borunun üst kısmından üflemek suretiyle ses elde olunur. Ön kısımda 7 arka kısımda 1 deliği mevcuttur. Bu havalide tesadüf ettiğimiz bir kaval adi kurşun borunun üstüne delikler açılmak suretiyle elde olunmuştur.”

Alan çalışmamız esnasında bu çalgıya tesadüf etmedik fakat yöre halkı, bu çalgıyı çalanların eskiden var olduklarını rivayet etmişlerdir.

3.8.5 Mey

Yörede pek yaygın değildir. Eskiden daha fazla icracısının olduğu tespit edilmiş olmasına rağmen günümüzdeki icracı sayısı oldukça azdır. Yörede, genellikle zurna çalan kişiler tarafından icra edilmekte olan bu çalgı, ağızlık (kamış ve kıskaç) ve gövde (mey) kısımlarından oluşmaktadır.

a-) Kamış: Meyin kamışı fagot’unkine benzemektedir. Boyu ise zurnadan daha kısadır. Temin ettiği ses de nispeten hafiftir. Geniş bir kamışın ıslatılıp, üst kısmı yontulması ve yavaşça ezilmesi suretiyle imal olur.

b-) Kıskaç veya Kıskaç: Kamış sıkmaya yarayan iplik bağıdır.

c-) Mey: Bu kısım, düz bir borudan ibarettir. Boyu ortalama 30 cm’dir. Daha ziyade kapalı yerlere mahsus bir çalgı aletidir (Saygun, 1937: 56).

Şekil 3.8.5.1: Merdali Tan.

3.8.6 Zurna

Yöre düğünlerinde davul ile birlikte kullanılan zurna, Anadolu'nun diğer bölgelerinde kullanılanlardan farklı değildir. Zurna, gövde ve ağızlık kısımlarından oluşmaktadır. Adnan Saygun, bu yöredeki zurnalarla ilgili şu bilgileri vermiştir (Saygun, 1937).

“Çift dilli bir alet olan zurna bir nevi rüsta “obua”dır. Ancak ondan fazla olarak gövdesinin üst kısmında bir dili daha vardır. Kamış, tabla, tepe, boru veya zurna adını taşıyan bölümlerden oluşmuştur.”

a-) Kamış: Obuanın kamışı inceliğinde olan zurna kamışı, yumuşatılıp ezilerek ve kısmen yontularak elde edilir. Ağızdaki vaziyeti itibariyle obuanınkinden ayrılır. Obua kamışının ağızda yassı olarak durmasına rağmen, zurna ağza dudaklarla takriben 80 derecelik bir açı teşkil eder. Zurnadan çıkan ses biri dış diğeri iç tarafta olan iki dile bağlıdır. Kamış, asıl boru dâhiline giren ince bir boruya iplikle sıkıca bağlanarak kullanılır.

b-) Tabla: İnce boruya ortasından geçmiş sedekten yapılan yuvarlak ve geniş bir tabladır. Sesin oluşumun bir etkisi yoktur.

c-) Tepe: Bu kısım iki parçadan ve üst kısımda dilden oluşur. Bu parça asıl boruya hafif tazikle geçirilir.

d-) Boru veya Zurna: Bu kısmın üstünde, muhtelif sesleri elde etmeye yarayan yedi tane delik, bir de arka delik mevcuttur. Bu deliklerin bittiği yerden sonra boru genişleyen bir yapı teşkil eder. Zurnanın sesi gayet kuvvetli ve keskin olup ancak açık havada dinlemek mümkün olur.

4. GELENEKSEL YAŞAMDAKİ DEĞİŞİMLERİN YÖRE MÜZİK KÜLTÜRÜ ÜZERİNE YANSIMALARI

Belirli bir süre içinde doğada ve toplumda görülen farklılaşmalar değişim kavramı ile ifade edilmektedir. Sanayi ve tarımın gelişmesi, ulaşım ve teknolojinin getirdiği yenilikler, geleneksel yapıyı etkileyen ve zamanla değişimine sebebiyet veren faktörler arasında yer almaktadır. Toplumların geleneksel yaşantılarındaki değişimler ise sanayileşmeyle başlayan teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan göç hareketleri sonucunda ortaya çıkmıştır.

Bu bölümde, sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan teknolojik gelişmeler ve göç hareketlerinin, yöre müzik kültürü üzerindeki etkileri sonucunda yaşanan değişimler ve yöre müzik kültürünün günümüzdeki görünümü açıklanmıştır.

4.1 Geleneksel Yaşam İçerisindeki Değişimin Sebepleri

Günümüzde halk kültürü üzerine yazılmış tüm kaynaklarda halk kültürünün, statik değil dinamik özellikte olduğu ifade edilmektedir. Gelenek, değişen zaman içerisinde farklı yapılara bürünebilme özelliği taşıyan bir kavramdır. Sanayi devrimi ile birlikte toplumların sosyo-kültürel yapısında yaşanmaya başlayan değişimler, toplumların geleneksel yapılarının zaman içerisinde değişmesine ve farklı yapılara bürünmesine neden olmuştur.

Sanayi devriminin başladığı XVIII yüzyıl, o döneme kadar insanlık tarihinde en çok değişen ve en çok şeyi değiştiren yüzyıl olma görünümündedir. Bu yüzyılda ortaya çıkan Sanayi Devrimi, Rönesans'la başlayıp ardından Fransız Devrimi ve Endüstri Devrimi ile gerçekleşen zincirin halkalarını oluşturmaktadır. İngiltere'de başlayan, teknolojik, ekonomik devrimle, Fransa'da gerçekleşen politik devrimin ortak ürünü olarak gerçekleşen Sanayi devrimi, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, peşi sıra ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, daha sonraki devirlerin ekonomik, sosyal, siyasi ve hatta kültürel yapılarında köklü değişmelere yol açmıştır. Başka bir deyişle sanayi devrimi, bir ayağı teknolojik temele; diğer ayağı politik-ideolojik temele

dayalı çifte devrim sonucunda ortaya çıkmış ve toplumların sosyo-kültürel yapılarını yeniden şekillendirmiştir (Avşar, 2006: 13, 14).

Sanayi devrimi sonucunda yaşanan teknolojik gelişmeler, toplumları etkilemekte, hızlı kültürel değişim ve gelişime neden olmakta ve yaşama biçiminin değişmesine sebebiyet vermektedir. Teknolojik gelişmelerle birlikte halk kültürü sözlü, yazılı kültür ortamlarının yanı sıra elektronik kültür ortamlarında da yayılır hale gelmiştir. Bu durum ülkemizde 1950'lerden sonra yaygınlaşmaya başlamıştır. Savaş sonrası sıkıntılar azalmış, alt yapı, yol, haberleşme ve ulaşım gelişmiş, tarımda makineleşme oranı artmış, köyler dışa açılmaya başlamıştır. İnsanın çevre ile ilişkisi artmış, kentlerde iş imkânı doğmuş, göç olayı başlamış, köylerde var olan eski gelenekler değişmeye başlamıştır (Atalay, 1983: 41,42). Tüm bu gelişmeler, halk kültürleri için tehlike oluşturmaya başlamıştır.

Son yıllarda ülkemizde ve dünya genelinde hızlı bir biçimde artış göstermeye başlayan teknolojik gelişmeler, insan hayatını kolaylaştırması ve zenginleştirilmesi gibi işlevlere sahip buluşlar olmalarının yanında, geleneksel yaşamın değişmesinin de başlıca sebeplerindendir. Günümüzde halk kültürü ürünleri, teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayılmaya başlamıştır. Bu bir noktada teknolojinin sözlü geleneğin işlevini üstlenmesidir. Teknoloji, geleneği yayan gezginci kültür taşıyıcılarının (mahalli müzik icracılarının, âşıkların) yerini alarak geleneğin yayılmasını sağlamıştır. Günümüzde halk kültürü yeni ortamlara, yeni şartlara uyum göstermeye ve gelenek dışı düşüncelerle beslenmeye başlamıştır.

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak yaygınlaşan kitle iletişim araçları ve tarımda makineleşme, toplumların sosyal hayatını kolaylaştırırken, kültürel hayatını da olumsuz yönde etkilemektedir. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişimi, farklı coğrafyalarda yaşayan insanlar arasındaki ilişkileri arttırmış; kültürler arası etkileşimi hızlandırmıştır. Genellikle komşu kültürlerin birbirini etkilediği dönemlerin aksine günümüzde, coğrafi bakımdan çok uzaktaki kültürler bile teknolojik gelişmelere bağlı olarak hızlı bir etkileşim içine girmişlerdir. Tüm bu gelişmeler, ulusal kültürün bir parçasını teşkil eden mahalli kültür ürünü değerlerin farklılaşmaları, unutulmaları ve eski adetlerin yeni öğrenilenlerle yer değiştirmelerine sebebiyet vermiştir.

Ülkemizde 1950’li yıllarda başlayan ve çoğunlukla ekonomik sebepler nedeniyle yaşanan göç hareketleri, kültürel hayatı etkileyen faktörler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Göçün en önemli sonuçlarından biri ise, toplumların eski adetlerinin değişimine sebebiyet vermesidir. Nüfusun önemli bir kısmının büyük kentlere göçmüş olduğu bu yörede kültürel hayat üzerindeki değişimler, çoğunlukla mevsimlik göçler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Göç, sadece göç etmiş kişiler üzerinde etkili olmayıp aynı zamanda göç veren bölgede var olan kültürel değerlerin farklılaşmasına da sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda gelenekte yaşanan farklılaşma ve değişim, sadece kentlere göçmüş yöre insanlarının yaşadıkları bir durum değildir. Aynı zamanda göç, ait olunan coğrafi bölgeye özgü mahalli kültür ürünü değerlerin farklılaşmasına da zemin oluşturmaktadır. Gerek mevsimlik, gerekse kalıcı olarak kentlere gelen kişiler, tatillerini geçirmek için çoğunlukla memleketlerini tercih etmekte, böylece kente özgü birtakım adetleri de belirli oranda kendi memleketlerine taşımaktadırlar. Özellikle kış aylarında mevsimlik işçi olarak kentlere çalışmaya giden yöre insanları, kentlerde yaşayan akrabalarının düğünlerinde görmüş oldukları birtakım adetleri köylerine taşımışlar, eski adetleri ya değiştirmişler ya da yeni öğrendiklerini eski adetleri ile harmanlamışlardır.

Emre Kongar, toplumların geleneksel yapılarında var olan değişimlerin haberli olma, ilgi duyma, değerlendirme, deneme, kabul etme, uygulama aşamalarından oluştuğu bilgisini kaydetmiştir (Kongar, 1999: 301). Farklı gruplara ait birtakım adetler, göçler ve kitle iletişim araçlarının etkileri sonucunda bu yörede de Kongar’ın vurgulamış olduğu aşamalarla kabullenilip uygulanmaya başlamıştır. Bu duruma örnek olarak günümüzde yörede yapılan düğünleri göstermek mümkündür. Yöre düğünlerinde var olan birtakım adetlerin değişmesi ve bu düğünlerdeki ezgi repertuarına sonradan dâhil olduğu tespit edilen bazı ezgi yapılarının girmesi, göçler ve kitle iletişim araçlarının etkileri sonucunda edinilen görenekler arasında yer almaktadır.

4.2 Yöre Müzik Geleneğinde Yaşanan Değişimler

Günümüzde Ardahan Türkmenlerinin kültürel hayatında yaşanan bazı değişimler yukarıda izah ettiğimiz durumlarla birebir örtüşmektedir. Bu bölgede, sanayileşmeye bağlı olarak artış gösteren tarımda makineleşme süreci sonucunda faydalanan iş

gücünün, hayvanlardan traktör vs. araçlara geçmesi bölge insanının yaşantısında önemli kolaylıklar sağlamış; fakat Kotan zamanı çiftçilerin söyledikleri “horavel” söyleme geleneğini ortadan kaldırmıştır. Yöre insanları Kotan sürerken horavel söyleme yerine, traktörlerin müzik çalarlarından popüler kültür ürünü ezgileri dinlemekte ve söylemektedirler.

Motorlu araçların yaygınlaşması ve ulaşım imkânlarının gelişmesi yöre düğünlerinde var olan bazı adetlerin değişmesine de zemin hazırlamış ve eski geleneklerin yerini alan farklı görenekler, yöredeki kültürel hayata dâhil olmuştur. Eskiden yöre düğünlerinde *Atlı Havası* olarak çalınan özel bir ezgi eşliğinde atla getirilen gelinler, günümüzde motorlu araçlarla getirilmektedirler. Bu durum yöre düğünlerinde icra edilen ezgi repertuarının önemli bir parçasını teşkil eden ve *Atlı Havası* adını taşıyan ezginin günümüzde icra edilebileceği ortamı yok etmiş, böylece bu ezgi de unutulma sürecine girmiştir.

Yöre düğünlerinde yapılan at yarışları, düğün geleneği içerisinde ilgi çekici özellikte olmakla birlikte, Türk toplumunun savaşçı özelliğinin de simgelendiği bir gelenek olarak yakın zamana kadar devam etmekte iken, motorlu araçların yaygınlaşması ile birlikte gelin getirme adetlerinin değişmesi, bu geleneğin de unutulmaya başlamasına sebebiyet vermiştir.

Yaz aylarında kadınların pancar toplarken söylemiş oldukları maniler ve *Pancar türküleri* aynı zamanda yöre müzik kültürünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak yaygınlaşan kitle iletişim araçlarının etkileri, bu geleneği de önemli oranda etkilemiş ve unutulmasına sebebiyet vermiştir. Pancar türküleri, günümüzde belirli bir yaş grubunun hafızasında yer almakta; değişen nesile bağlı olarak yeni yetişen gençler, bu geleneği yaşatmamaktadırlar. Yöre kültürel hayatının önemli bir parçasını teşkil eden müzik geleneği, günümüzde önemli oranda popüler kültür ürünü ezgilerle iç içe geçmiş bir görünüme bürünmüştür.

4.3 Âşıklık Geleneğinde Yaşanan Değişimler

Kültürleşme, toplumların başka toplumlardan öğrendiği veya bir toplumun diğerinden aldığı, edindiği öğelerdir. Ayrıca kültürleşme farklı toplumların karşılıklı olarak birbirinden etkilenmesidir. Kültürleşme süreci için en az iki ayrı kültür sistemi gereklidir; fakat bu yeterli değildir. Yeterlilik şartı, sürekli ilişki ve etkileşim

olmasıdır. Kültürleşme kavramı, bu sürecin belirli bir zamanda başladığını, bir süre sonra belirli düzeylere ulaştığını ileri sürer. Bu anlamda kültürleşmeyi, toplumun kendi içinde gerçekleşen kültürlenme sürecinin dış dünyaya, yabancı dil ve kültürlerle açılması olarak ifade edebiliriz. Kültürleşmede, kültürlerin veya o kültürlerde yaşayan bireylerin ve grupların doğrudan etkileşime girmeleri şart değildir. Bireylerin yazılı basın, radyo, TV yayınları, sinema, sanat ve moda akımlarının da aracılığıyla uzun vadede birbiriyle yüz yüze gelmeden kültürleşmeleri mümkündür. Çağımızda sözü edilen küreselleşme de budur. Kültürleşme süreci içinde, insanlar değiştiği gibi, tüm kültürel öğeler, araçlar ve kurumlar da değişir (Avşar, 2006: 28).

Yeni kültürleşme ve toprağa bağlı ekonomiden sanayi toplumuna geçiş sürecinde yöre insanının, değişim ve gelişim karşısında sosyo-ekonomik konumu değişmiştir. Bu hızlı değişim ve gelişim, geniş bir zaman boyutunda olmadığı için yeni yaşama biçimi bir bocalama yaratmıştır. Büyük şehirlere göçler nedeniyle çeşitli kültürler taşınmasıyla, köy kültür çevresi şehir kültür çevresiyle iç içe yaşamaya başlamıştır. Farklı geleneklerin bir arada yaşaması halk kültürüne yeni bir boyut getirmiştir. Bu bağlamda toplumsal ve kültürel değişiklikler, halk kültürü ürünlerinin değişip yeniden şekillenmesine neden olmaktadır (Artun, 2001: 52).

Kitle iletişim araçlarının toplum hayatına girmeden önceki dönemlerde bu yörede canlı bir biçimde yaşatılan ve yöre kültürünün vazgeçilmez bir parçası olarak devam eden âşıklık geleneği, günümüzde büyük değişikliklere uğramıştır. Teknolojik gelişmeler, âşıkların çıraklık ve yetişme dönemlerini değişikliğe uğratmış; günümüzde farklı bir değişim ve dönüşüm içine girmesine sebebiyet vermiştir. Âşıklar, kitle iletişim araçlarının toplum hayatında yaygınlaşmaya başlamadan önceki dönemlerde âşık meclisleri ile tanınırken, günümüzde kaydedilmiş icralar aracılığıyla tanınmaktadır. Âşıklığa hevesli gençler, çıraklık döneminde yalnızca ustasının bilgi dağarcığıyla sınırlı kalmayıp çeşitli yollarla pek çok yörenin yerel ezgilerine ulaşarak öğrenmektedirler. Ticari amaçla kaset çıkaran âşıklar ise hiç yüz yüze gelmedikleri dinleyici kitlelerine ulaşmakta ve onlara doğal ortamlarının dışında da seslenebilmektedirler. Ayrıca âşıklığa başlamanın olmazsa olmaz şartı olan gelenekteki rüya görme ve bade içme motiflerinin yerini ise, kaset dinleyerek, klip seyrederek âşıklığa özenip âşıklığa başlama almaktadır (Artun, 2001: 54).

Tüm bu gelişmeler, aşğın doğup büyümüş olduğu coğrafi ortama ait üsluptan uzaklaşmasına sebebiyet vermekte; mahalli müzik değerlerinin de gelecek kuşaklara

doğru bir biçimde aktarılmasını zorlaştırmaktadır. İstanbul’da görüşme yapılan yöre âşıklarından *Niyazi Çaylak* bu duruma iyi bir örnektir. Niyazi Çaylak ile yapılan görüşmede, kendisinin icra ettiği ezgilerin büyük bir bölümünün yöresel üsluptan uzak oldukları tespitine varılmıştır.

İnanç faktörü toplumların kültürel hayatları üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Alevi-Bektaşî geleneğe mensup olan Ardahan Türkmenlerinin kültürel hayatına, son yıllarda özellikle kitle iletişim araçlarının etkileri ile ortaya çıkan bir göreneğin yerleştiği, açık bir biçimde gözlemlenmiştir. Kısa saplı bağlama çalım tekniğinin özellikle deyiş ve semah karakterli ezgilerde daha fazla kullanılıyor olması, yöre âşıklarında enstrüman çalım tekniği olarak farklı bir göreneğin yerleşmesine sebebiyet vermiştir. Böylece, yöre âşıklarının kullanmış olduğu “bozuk düzen” akort şekli günümüzde “bağlama düzeni” akort şekli olarak değişmiştir.

Bölgenin özellikle mevsimlik göçe bağlı olarak kış aylarında tenhalaşması, âşıklık geleneğini olumsuz yönde etkileyen diğer bir faktördür. Kış mevsiminde tenhalaşan bölgede yöre âşıkları, hitap edebilecekleri kitleleri bulmakta büyük zorluklar çekmektedirler. Bu duruma bağlı olarak, türkölü hikâyeler anlatarak mesleklerini icra eden ve bu sayede geçimlerini sağlayan âşıklar, eskiden görmüş oldukları ilgiyi günümüzde artık görememekle birlikte eski itibarlarını da yitirmek üzeredirler.

Âşıklar, günümüzde büyük kentlere göç etmiş yöre insanların kurduğu vakıf, dernek gibi kuruluşların düzenlemiş oldukları eğlencelerde kendilerine ancak yer bulabilmektedirler. Kimileri ise ekonomik nedenlerden dolayı müzikli eğlence merkezlerinde, popüler kültür ürünü ezgiler icra ederek yaşamlarını sürdürebilmenin yolunu bulmuştur. Bu durum beraberinde gelenekten uzaklaşma ve geleneğin unutulması gibi sonuçlar doğurmasının yanında, var olan kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını da imkânsız hale getirmiştir.

4.4 Düğün Geleneklerinde Yaşanan Değişimler

Düğünler, toplumların kendilerine özgü geleneklerinin yaşatıldığı alanlar içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Kültürel hayat içinde yaşanan değişimlerin başlıca nedeni olan teknolojik gelişmeler ve göç olgusu, bu yöredeki düğün adetlerinin değişimine sebebiyet vermektedir. Yöre düğün geleneklerinde yaşanan değişimler, eskiden var olan bazı düğün adetlerin değişimi ve düğünlerde icra edilen ezgi

repertuarının değişimi olarak göze çarpmaktadır. Ortalama yirmi-otuz yıl öncesinde var olduğu rivayet edilen kültürel değerler, bu duruma bağlı olarak önemli oranda değişime uğramıştır. Eski adetler ise günümüzde sadece belirli bir yaş grubu yöre insanının hafızasında yaşamaktadır.

Bölge halkının rivayetlerine göre eskiden var olan düğün adetleri günümüzde önemli oranda kentlere özgü bir takım göreneklerle yer değiştirmiş, eski gelenekler unutulma sürecine girmiştir. Bu duruma sebebiyet veren faktörler, yukarıda izah ettiğimiz gibi göç olgusu ve teknolojik gelişmelerdir.

Eskiden davul zurna eşliğinde yapılan düğünler, günümüzde büyük oranda elektronik müzik aletleri ile yapılan düğünler görünümüne bürünmüştür. Bu duruma bağlı olarak icra edilen ezgiler de tür yönünden farklılıklar göstermeye başlamıştır. Alan araştırması sırasında kayıt altına alınan düğün ezgileri içerisinde farklı yörelere ait ezgilerin tespitinin yanında, popüler kültür ürünü farklı müzik türlerinden ezgi örneklerine de rastlanmıştır.

Yöre düğünlerinin günümüzde büyük oranda elektronik müzik aletleri ile yapılıyor olması her ne kadar teknolojik gelişmelerle ilişkilendirebiliyor olsa da aslında kentlerdeki düğün salonlarında yapılan düğünlerin kırsala taşınmış halidir. Eskiden evlenen kızlar *gelin bezetme* adıyla süslenirken, günümüzde gelin bezetme âdetinin gelinlik giyme şekline dönüşmesi göçler sonucu edinilen göreneklerdenidir. Sonuç olarak geleneksel yaşamda ortaya çıkan değişimler, teknolojik gelişmeler ve göç olgusu etrafında şekillenmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Ardahan bölgesi, stratejik önemi sebebiyle tarih boyunca farklı toplulukların hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur. XI. yüzyıldan günümüze kadar olan süreçte bölgedeki farklı Türk Boyları, köklü ve zengin bir müzik kültürü oluşturmuşlardır.
2. Günümüzde bu bölgede yaşayan Türkmenler, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde uzun yıllar işgal altında kalmıştır. Bölgenin coğrafi konumu, sosyo-kültürel yapısı, çevre grupların etkisi, kıtalar arası iletişimin sağlandığı geçiş yolları üzerinde bulunması ve bölgede uzun yıllar yaşanan işgaller, bölge müzik kültürünün şekillenmesini sağlayan başlıca unsurlardır. Bu hususta dikkat çekmekte olan bir gerçek, uzun yıllar yaşanan işgallere rağmen bölge insanı kültürel değerlerini muhafaza etmiş ve günümüze kadar taşımayı başarmışlardır.
3. Bölgedeki diğer gruplarla yaşanan kültürel etkileşim Türkmen müzik kültürü üzerine yansımakta ve zenginleşmesini sağlamaktadır. Böylece yöredeki ezgi yapıları geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır.
4. Ardahan Türkmenlerinden derlenen ezgiler, Anadolu'nun iç kesimlerinde görülen ezgi yapılarıyla benzer özellikler taşımalarıyla birlikte bölgede yaşayan diğer grupların ağız, ritmik ve melodik özelliklerinin de etkisi altındadır. Bu bağlamda, Türkmenlerin bu bölgede oluşturmuş oldukları müzik kültürü genel hatlarıyla Anadolu ve Kafkasları kapsayan bölge müzik kültürlerinin bir sentezi özelliğini taşımaktadır.
5. Sözlü kültürün oldukça zengin olduğu bu bölgedeki âşık meclislerinde hikâye anlatma ve topluluğa hitap edebilme özelliklerinin enstrüman icrasından daha öncelikli tutulması, yöre âşıklarında enstrüman icrasının gelişimini engellemiştir.
6. Son yıllarda hızlı bir biçimde yaşanan teknolojik gelişmeler, bölge insanların sosyal hayatına katkılarının yanında kültürel hayatına da zararlar vermiştir. Kitle iletişim araçlarının etkileriyle değişmeye başlayan geleneksel yapı, yerini sonradan öğrenilen göreneklere bırakmıştır.

7. Göçler, tarımda makineleşme ve kitle iletişim araçları, bu yörede de mahalli ezgilerin yaşatıldığı alanları olumsuz yönde etkilemekte ve buna bağlı olarak bu ezgilerin icra alanlarını yok etmektedir. Özellikle kış mevsiminde yaşanan mevsimlik işçi göçü, âşıklık geleneğini olumsuz etkilemekte ve yöre âşıklarının, hitap edebilecekleri kitleleri bulmakta zorluk çekmelerine sebebiyet vermektedir. Bu durum, Türk kültür hayatında önemli yeri olan âşıklık geleneğinin son temsilcilerinin kaldığı bu bölgede, âşıklık geleneğin yaşatılmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

8. Tarımda makineleşme sonucunda iş gücünün hayvanlardan iş makinelerine geçmesi, kotan zamanı çiftçilerin karşılıklı gruplar halinde söyledikleri Horavel söyleme geleneğini ortadan kaldırmıştır.

9. Bölge müzik kültürü, önemli oranda çalışma şartlarına bağlı olarak şekillenmiştir. Teknolojik gelişmeler, yöre el sanatlarının azalmasına sebep olmuştur. Bu durum gruplar halinde halı dokuma tezgâhlarında, keçe dökmelerde, vs. karşılıklı söylenen mani ve türkülerin yaşama alanlarının günümüzde azalmasına sebebiyet vermiştir. Şüphesiz yöre çalışma hayatı içinde gelenek haline gelen mani ve türkü söyleme geleneği yakın gelecekte yok olacaktır.

10. Göçler ve kitle iletişim araçlarının etkileri sonucu edinilen görenekler, yörede düğün adetlerinin değişimine sebep olmaktadır.

11. Bölgede etimolojik açıdan izah edilmeyi bekleyen kelimelerin varlığı söz konusu olup bu kelimelerin dil bilimciler tarafından araştırılıp açığa kavuşturulmaları gerekmektedir.

12. Sanayileşme sonucunda yaşanan gelişmeler bu bölgede de kültürel değerler için tehlike oluşturmaktadır. Özellikle kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile değişen sosyo-kültürel yapı içerisinde popüler kültür unsurları ile iç içe geçen mahalli kültür ürünü değerler, günümüzde yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu sebepten dolayı, bölgeye ait kültürel değerlerin kayıt altına alınması önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Artun, Erman**, 2001, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Atalay, Beşir**, Ekim 1983, *Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması)*, D.P.T. Yayınları, Ankara.
- Avşar, Avşin**, 2006, *Sanayileşmenin Türkiye'deki Kültürel Değişmelerle İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Bayraktar, Nazire**, 2002, *Ardahanım (Bütün Yönleriyle Ardahan)*, Kayhan Matbaacılık Ltd. Şti. İstanbul.
- Beyoğlu, Ağacan**, 2000, *Türkmen Boylarının Tarih Ve Etnoğrafyası*, İstek Vakfı Yayınları, Mor Ajans Matbaası, İstanbul.
- Büyükkaya, Tekin**, 2006, *Hanak Folkloru*, Yalın Ses Yayınları, İstanbul.
- Caferoğlu, Ahmet**, 1995, *Doğu illeri Ağızlarımızdan Toplamalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, Ahmet B.**, 2002, *Kars İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Göktürk, Hilmi**, 1979, *Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü Anadolu'da Oğuz Boyları*, Türk Dünyası Yayınları, İstanbul.
- Gündüz, Tufan**, 1997 *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri (Bozulus Türkmenleri 1540-1640)* Ecdad Yayın Pazarlama, Ankara.
- Kaplan, Ayten**, 2005. *Kültürel Müzikoloji*, Bağlam Yayınları, Önsöz Matbaası, İstanbul.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin**, 1953, *Kars Tarihi*, Işıl Matbaası, İstanbul.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin**, Ağustos, 1964, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, cilt 9, sayı 181, s. 3494-3497, İstanbul.
- Kongar, Emre**, 1999, *Toplumsal Değişme*, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Konukçu, Enver**, 1999, *T.C. Ardahan tarihi*, Ardahan Valiliği Kültür Yayınları, Ankara.
- Saygun, A. Adnan**, 1937, *Rize, Artvin ve Kars Havalisi, Türkü, Saz ve Oyunları Hakkında Bazı Malumat*, Numune Matbaası, İstanbul.
- Sümer, Faruk**, 1967, *Oğuzlar (Türkmenler)* Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Şenel, Süleyman**, 2007, *Kastamonu'da Âşık Fasılları*, 1. Baskı, Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayını, İstanbul.
- Şenel, Süleyman**, 1991, *Uzun Hava Tanımı ve Bu Tanım Etrafında Ortaya Çıkan Problemler*, IV. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi, s. 295-302, Ankara.

TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Repertuarı, 2005, TRT Yayım Ofset
Müdürlüğü Tesisleri, Ankara.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1991, Cilt 3, s. 350, İstanbul.

KİŞİSEL GÖRÜŞMELER

AVALIR, Cafer [Ardahan, 2009]

ÇAĞLAYAN, Bayram [İstanbul, 2010]

ÇAYLAK, Niyazi [Ardahan, 2009]

ERYIKAR, Ahmet [Ardahan, 2009]

GÖKTEKİN, Aliekber [Ardahan, 2009]

GÖNÜLTAŞ, Ali Abbas [İstanbul, 2009]

GÜĞÜK, Şah İsmail [Ardahan, 2009]

KARAALP, Sanem [Ardahan, 2009]

KURT, İsmail [İstanbul, 2010]

LALE, Musa [Ardahan, 2009]

MARAL, Allahverdi [Ardahan, 2009]

TAN, Cümü [Ardahan, 2009]

TAŞKIRAN, Tamam [Ardahan, 2009]

YILMAZ, Abdurrahman [Ardahan, 2008]

YILMAZ, Binali [Ardahan, 2009]

YILMAZ, Feyzullah [Ardahan, 2008]

YILMAZ, Hüsniye [Ardahan, 2009]

YILMAZ, İlhan [Ardahan, 2008]

YILMAZ, İsmail [İstanbul, 2008]

EKLER

A. ARDAHAN İLİ DAMAL VE HANAK İLÇELERİNDEN DERLENEN EZGİLERİN BİLGİ FİŞLERİ

NOTA NO: 01

Ezgi Adı: Ağ bulut kara bulut

Birinci Mısraı: Ağ bulut kara bulut

Kaynak Kişi: Âşık Veli Yayıcı

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Tekin Büyükkaya, Faruk Demir

*Derleme Tarihi:*1984

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Dereköy

Notaya Alan: Tekin Büyükkaya

Notaya Alma Tarihi: (?)

Güfte:

Ağ bulut kara bulut

Kalksana yollarımdan

Düştüm yoldan aşşağı

Tutsana kollarımdan

Sabahınan yel eser

Süpürüp Kapıları

Nazlı yar nasıl bekler

Virana yapıları

NOTA NO: 02

Ezgi Adı: Allah medet ya Muhammet ya Ali (Duaz İmam)

Birinci Mısraı: Allah medet ya Muhammet ya Ali

Kaynak Kişi: Aliekber Göktekin

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 23.08.2008

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Eskikılıç Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 26.02.2010

Güfte:

Allah medet ya Muhammet ya Ali
Yusuf kuyusunda zindana düştüm
Gülbengi çekilen Bektaşî Veli
Gayretimiz yoktur ummana düştüm

Fadime Ana'dan da el etek tuttum
Server Muhammed'e göz gönül kattım
İmam Hasan ile çok makas attım
Şâh Hüseyin ile bir dâra düştüm

Zeynel'i sevdim de aşnâya yettim
Bâkır'ı sevdim de Musâhip tuttum
Câfer'i sâdıkla göz gönül kattım
Nâci deryasında ummana düştüm

Kâzım Musa ırıza'ya kavuştum
Kerbela çölünde cenge giriştim
Hüseyin aşkına hayli savaştım
Yaralandı sinem al kana düştüm

Tâki Nâki şâh askeri nûrumuz
Mehdi mağrada gizli sırrımız
Cebrâil önümde hem rehberimiz
Kırkların ceminde erkâna düştüm

On iki imam dergâhında evim var
Gece gündüz sohbetim var demim var
Çok günâhım varsa neden gamım var
Ali gibi Şâh-ı Merdan'a düştüm

Kul Himmet Üstâdım bu nasıl yazı
Lezzet verir şirin muhabbet tuzu
Ali'nin anlında zöhre yıldızı
Meyli muhabbeti selmana düştüm

NOTA NO: 03

Ezgi Adı: Allı gelin su yolunda

Birinci Mısra: Allı gelin su yolunda

Kaynak Kişi: Mustafa Eryıkar

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Tekin Büyükkaya, Faruk Demir

Derleme Tarihi: 1984

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Eskıklıç Köyü

Notaya Alan: Tekin Büyükkaya

Notaya Alma Tarihi: (?)

Güfte:

Allı gelin suyolunda

Kalaylı bakraç kolunda

Kurban olam allı gelin

Bir buse ver su yolunda

Allı gelin allı gelin

Yanakları ballı gelin

Ardahan'dan gelen katar

Kamçısını atar tutar

Garip oğlan nerde yatar

Kondur beni allı gelin

Allı gelin allı gelin

Yanakları ballı gelin

NOTA NO: 04

Ezgi Adı: Araz araz han araz

Birinci Mısraı: Araz araz han araz

Kaynak Kişi: Niyazi Çaylak

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Tekin Büyükkaya, Faruk Demir

Derleme Tarihi: 1984

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Burmadere Köyü

Notaya Alan: Tekin Büyükkaya

Notaya Alma Tarihi: (?)

Güfte:

Araz araz han araz

Bingölden kalkan araz

Al başımdan sevdayı

Hazarda çalkan araz

Arazı ayırdılar

Kumunu savurdular

Daha ben neyidimki

Anamdan ayırdılar

Araza vurdum teşti

Araz bulandı geçti

Muhannet emmim kızı

Seninde vaktin geçti

NOTA NO: 05

Ezgi Adı: Aşayım karlı dağları

Birinci Mısraı: Aşayım karlı dağları

Kaynak Kişi: Âşık Veli Yaycı

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Nida Tüfekçi

Derleme Tarihi: (?)

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal ilçesi Derköy

Notaya Alan: Nida Tüfekçi

Notaya Alma Tarihi: (?)

*TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Reperetruvarı Sıra No:*2259.

Güfte:

Aşayım karlı dağları
Dönmenem yar şimden geri
Dünyada ölüm var İmiş
Yanmanam yar şimden geri

Sar altından sarı olsam
Cennetteki hürü olsam
Gün gümüştür duru olsam
Kucmanam yar şimden geri

Yol ütsünde pınar olsan
Susuzumdan ölürüsem
Akar akar durulursan
İçmenem yar şimden geri

Kanberoğlu yürek yandı
Eder isen yüzbin andı
Açılsın sinemin bendi
İnanmam yar şimden geri

NOTA NO: 06

Ezgi Adı: Atlı havası [Enstrümantal]

Kaynak Kişi: Mehmet Çağlayan (Zurna), Niyazi Özer (Davul)

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Davul ve Zurna

Derleyen: Bülent Yılmaz

*Derleme Tarihi:*10.03.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Hanak İlçesi. Koyunpınarı Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 17.03.2009

NOTA NO: 07

Ezgi Adı: Bağımı bellediler

Birinci Mısraı: Bağımı bellediler

Kaynak Kişi: Mustafa Eryıkar

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Tekin Büyükkaya, Faruk Demir

*Derleme Tarihi:*1984

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi. Eskikılıç Köyü

Notaya Alan: Tekin Büyükkaya

Notaya Alma Tarihi: (?)

Güfte:

Bağımı bellediler⁵⁰

Suyumu göllediler

Bu nasıl memleketmiş

Sevmeden dillediler

Su gelir meste gider

Dolanır dosta gider

Bu nasıl memleketmiş

Sağ gelen hasta gider

⁵⁰ Bellemek: Çapa yapmak.

NOTA NO: 08

Ezgi Adı: Beli dedik beliye (Tevhîd)

Birinci Mısraı: Beli dedik beliye

Kaynak Kişi: Cafer Avalır

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 15.03.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Dereköy

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 26.02.2010

Güfte:

Beli dedik beliye
Ta özel bezeliye
Güvercin cara geldi
Haziret-i Ali'ye
İllâllah şâhım illâllah
Hak le ilâha illâllah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Beli dedik besliye
İndik nidâ gözlüye
Ali'm güvercini aldı
Dizinin altına gizleye
İllâllah şâhım illâllah
Hak le ilâha illâllah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Beli dedik besliye
İndik nida gözlüye
Gökten şahan da süzüldü
Güvercini istemeye
İllâllah şâhım illâllah
Hak le ilâha illâllah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Sana dedim Ali'm sana
Gönülü çel ver bana
Ben avımı yitirim
Getir ver avım bana
Eyvallah şahım eyvallah
Hak le ilehe illalah
Sen Ali'sin güzel şah
Şâhım eyvallah eyvallah

Size dedim ey kuşlar
Hakk'a yarar iş işler
Size veriyim bir koyun
Gel güvercini bağışla
Eyvallah şâhım eyvallah
Hak le ilehe illalah
Sen Ali'sin güzel şah
Şahım eyvallah eyvallah

Şahanım der avımdan
Yâd yemem ben kavimden
Günde versen de bin koyun
Yine geçmem avımdan
İllâllah şâhım illâllah
Hak le ilâha illâllah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Şahanım der aynı bah
Al beni de koynuva
Yavrularım yuvada aç
Nabalı senin buynuva
İllâllah şâhım illâllah
Hak le ilâha illâllah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Ali'm o demde herslendi⁵¹
Teride donunu deldi
Çıkardı zülfükârın
Etinden et kesmeye
İllâllah şâhım illâllah
Hak le ilâha illâllah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Haydın kuşlar uçalım
Haktan yana geçelim
Ali'm minneti güçtür
Güvercinden geçelim
İllâllah şâhım illâllah
Hak le ilâha illâllah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Dur Ali'm merdimişsin
Mertlerden merdimişsin
Seni comart dediler
Gayet comardımıışsn
İllâllah şâhım illâllah
Hak le ilâha illâllah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Kalktı kuşlar uçtular
Haktan yana geçtiler
Cebraille Mikail
Müret⁵² dedi düştüler

⁵¹ Herslenmek. Kızmak, sinirlenmek.

⁵² Müret: Allah Korusun, aman Allahım.

NOTA NO: 09

Ezgi Adı: Câmeken şehrinden geldim cihâna

Birinci Mısraı: Câmeken şehrinden geldim cihâna

Kaynak Kişi: Ahmet Eryıkar

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

*Derleme Tarihi:*17.03.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Eskikılıç Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 26.02.2010

Güfte:

Câmeken şehrinden geldim cihâna
Canlardan bir ehl-i câna yerıştim
Kemerbestden kemer vurdum belime
Hakîkattan su bağlandı gölüme
||:Tarikattan bir yol çıktı önüme
Yolu tuttum bu erkâna eriştim (can):||

Der **Ummânî** dem benim devran benim
Şükür yaradana söz benim sohbet benim
Yetmiş iki millet der ki hep cennet benim
Yâr Ali
Varmayınca belli olmaz orayı Süphân bilir
Yâ dost
Yetmiş iki millet der ki hep cennet benim
Varmayınca belli olmaz orayı Süphân bilir
Can Âlim dost

NOTA NO: 10

Ezgi Adı: Çoktan beri vatanımdan kaçkını (Yedekli Derbeder)

Birinci Mısra: Çoktan beri vatanımdan kaçkını

Kaynak Kişi: Niyazi Çaylak

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 08.09.2009

Derlendiği Yer: İstanbul İli Esenyurt İlçesi

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 26.02.2010

Güfte:

Çoktan beri vatanımdan kaçkını (Ne dedim ne dedim ne dedim)

[Helem] ||:Gedip gelsem de bir gelmesemde bir:|| (yar) / (hay vah vah)

Vücudumu kül eden nârı

Şeme salsam⁵³ da bir salmasam da bir (yar ne dedim)

Bala dağlar neden ağlar

Od düştü beden ağlar

Soyulan kervan benim

Kirâdâr neden ağlar

Neden ağlar hay vah oy

Şenlik der afat var talan bağında

Bugün sitem gördüm yâr otağında

Vücûdumu kül eden nâr ocağında

Şeme salsam da bir salmasam da bir (ve de)

[Helem] Dağlar beni

Yok oldu dağlar beni

Yüze güler arkamdan düşman

İşte bu dert dağlar beni

Dağlar beni hay vah vah

⁵³ Şeme salmak: Ateşe atmak.

NOTA NO: 11

Ezgi Adı: Değirmenden fener aldım

Birinci Mısraı: Değirmenden fener aldım

Kaynak Kişi: Şehrali Özer

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Dıbılga düdüğü

Derleyen: Bülent Yılmaz

*Derleme Tarihi:*20.11.2008

Derlendiği Yer: Ardahan İli Hanak İlçesi Koyunpınarı Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 26.02.2010

Güfte:

Değirmenden fener aldım

Ben o yâra neler aldım

Daha neler alacaktım

Kadirimi bilmedi (oy)

Değirmenin üstü çiçek

Orak getirin biçek

Sen o dağa ben bu dağa

Sözlerimizi bitirek

NOTA NO 12

Ezgi Adı: Divan

Birinci Mısraı: Hey birader tut fendinden eyliyem mestin senin

Kaynak Kişi: Âşık Veli Yaycı

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Kasetten Yazıldı

Derleme Tarihi: 17.03.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Dereköy

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 29.04.2010

Güfte:

(Yar ey ey) Hey birader tut fendinden eyliyem mestin senin

Kin edip bakma havaya harab ol hasmın senin

Baba bir gün olur unudulur heç akıla gelmezsin

Hak içinde tebdil olur sufatın⁵⁴ resmin senin oy

[Gene bir gün olur unudulur heç akıla gelmezsin

Hak içinde tebdil olur sufatın resmin senin]

Ne kadar ki aklın olsa hak işini bilmezsin

Sen düşünsen ahret için bu cihanda gülmezsin

Gene birgün unudulur heç akıla gelmezsin

Döner devran geçer zaman söyle nerde resmin senin

Böyle der **Mazlumi** hak emriyle tatlı cana kıyarlar

Uсталıktan kimse korkmaz lakin hatır sayarlar

(Baba) Ne kadar yiğit kahraman olsan kara yere koyarlar

Beş dakika eğlendirmez akrabın hımsın senin

⁵⁴ Sufat. Yüz, çehre.

NOTA NO: 13

Ezgi Adı: Dünya sekiz gündür dokuzu gece

Birinci Mısra: Dünya sekiz gündür dokuzu gece

Kaynak Kişi: Ahmet Eryıkar

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 07.10.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Eskikılıç Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 26.02.2010

Güfte:

||:Dünya sekiz gündür dokuzu gece:||

Mümin olanların tahtları yüce

Feleğin malı da ne ağır hoca

İşine geleni hemen alıyor

Medet sultanım

Feleğin malı da ne ağır hoca

İşine geleni hemen alıyor

Medet cananım

||:**Abdal Pir Sultan**'ım ben yandım tüttüm:||

Ahret azığımı dünyadan tuttum

Nöbetim geldi de döktüm öğüttüm

Benden hak aldılar sana geldiler

Medet cananım

[Nöbetim geldi de döktüm öğüttüm

Benden hak aldılar sana geldiler

Medet cananım]

NOTA NO:14

Ezgi Adı: Ellerin kırılısın bedasıl hoyrat

Birinci Mısraı: Ellerin kırılısın bedasıl hoyrat

Kaynak Kişi: Âşık Veli Yaycı

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Kasetten Yazıldı

*Derleme Tarihi:*17.03.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Dereköy

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 26.02.2010

Güfte:

Ellerin kırılısın bedasıl⁵⁵ hoyrat

Sana kimler dedi düz menevşeyi

Vay döşürde⁵⁶ top eyle sanca yakaya

Al bu kanadına düz menevşeyi

||:menevşeyi:||

Er dedik sonalar endiler bağa

Onlarda yasından bana mı yana

Koynum yana koynum yana

Döşürde top eyle sanca yakaya

Al bu kanadına düz menevşeyi

||:menevşeyi:||

Eser bâd-ı saba sahra dolaşır

Süleyman hükmeder tahta ulaşır (oy ulaşır)

Emrah diyer gülün vakti savuşur

Dâhi koklamadık bir menevşeyi

||:menevşeyi:||

⁵⁵ Bedasıl: Kötü huylu.

⁵⁶ Döşürmek: Toplamak

NOTA NO: 15

Ezgi Adı: Ölüm ile ayrılık (Pir Sultan'dan)

Birinci Mısra: Gelmiş iken bu yerleri gezelim

Kaynak Kişi: Gülseren, Cevahir, Sakine, Taliye Erdoğan

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: (?)

Derleyen: Ümit Kaftancıoğlu

*Derleme Tarihi:*30.12.1971

Derlendiği Yer: Ardahan İli Hanak ilçesi Koyunpınarı Köyü

Notaya Alan: Nida Tüfekçi

Notaya Alma Tarihi: (?)

*TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Reperetruvarı Sıra No:*1791.

Güfte:

Gelmiş iken bu yerleri gezelim
Ölüm ile ayrılığın elinden
Gonca gonca güllerini derelim
Ölüm ile ayrılığın elinden
Aman elinden

Yaz gelince bir bozacık meşeyim
Dalgam gelmiş bulanayım coşayım
Eylen kömür gözlüm helâlaşayım
Ölüm ile ayrılığın elinden
Aman elinden

Günahlı kardaşlar günahım tartar
Hasretli yüzünü yüzüme sürter
Yeter bu ayrılık ölümden beter
Ölüm ile ayrılığın elinden
Aman elinden

Pir Sultan Abdal'ım eyliyor firak
İşte ben gidiyom yollarım ırak
Durmadan ağlıyor şu yangın yürek
Ölüm ile ayrılığın elinden
Aman elinden

NOTA NO: 16

Ezgi Adı: Hakikatı muhabbete katalım

Birinci Mısra: Hakikatı muhabbete katalım

Kaynak Kişi: Abdurrahman Yılmaz

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: -

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 20.03.2008

Derlendiği Yer: Ardahan İli Hanak İlçesi Koyunpınarı Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 02.04.2010

Güfte:

Hakîkatı muhabbete katalım

Biz katalım katmayandan bize ne

Alana satalım cevherimizden

Biz satalım satmayandan bize ne

Bizi diyen canlar niye demişler

Bir lokmayı kırk can ile yemişler

Erenler bu doğru yolu bulmuşlar

Biz gidelim gitmeyenden bize ne

Abdal Dedem ikrâr îmân güderim

Biz bizi görelim eli nedelim

Yıkık gönülleri memnun edelim

Biz edelim etmeyenden bize ne

Bizi diyen canlar baharımızdan

Bir dem geçirdiler şehirlerimizden

Alana satalım cevherimizden

Biz satalım satmayandan bize ne

NOTA NO: 17

Ezgi Adı: Kale kaleye karşı

Birinci Mısraı: Kale kaleye karşı güzel

Kaynak Kişi: Sanem Karaalp

Kaynak Kişinin Kullandığı -

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 17.03.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Eskikılıç Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 25.04.2010

Güfte:

Kale kaleye karşı (güzel)

Kalenin dibi çarşı (güzel)

Sen zilif gölgesinde

Ben yandım güne karşı (güzel)

Kız anam babam Pasınlı (güzel)

Pasınlı güzel Pasınlı

Çekemiyom gurbet elin yasını (güzel yasını)

Kaleden indim bugün

Elinde çiftler güğüm

Ben öleydim sevdiğim

Ne dün gördüm ne bugün

Kız anam babam Pasınlı (güzel)

Pasınlı güzel Pasınlı

Çekemiyom gurbet elin yasını (güzel yasını)

Not: Bu ezginin Erzurum'dan derlenmiş varyantı bulunmaktadır. Bkz. TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Reperetruvarı Sıra No:737.

NOTA NO: 18

Ezgi Adı: Karanfil olanacah

Birinci Mısraı: Karanfil olanacah

Kaynak Kişi: Âşık Veli Yaycı

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Nida Tüfekçi

*Derleme Tarihi:*03.01.1972

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Dereköy

Notaya Alan: Nida Tüfekçi

Notaya Alma Tarihi: (?)

*TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Reperetruvarı Sıra No:*1728.

Güfte:

Karanfil olanacah

Esen yel esen yel esen yel

Halımı yara sırrımı yara

Desen yel desen yel desen yel desen yel

Sararıp solanacah

Esen yel esen yel esen yel

Halımı yara sırrımı yara

Desen yel desen yel desen yel desen yel

Yar ben seni unutmam

Esen yel esen yel esen yel

Halımı yara sırrımı yara

Desen yel desen yel desen yel desen yel

Bir dişim kalanacah

Esen yel esen yel esen yel

Halımı yara sırrımı yara

Desen yel desen yel desen yel desen yel

Dağda davarçın oynar

Esen yel esen yel esen yel

Halımı yara sırrımı yara

Desen yel desen yel desen yel desen yel

Göyde güverçin oynar

Esen yel esen yel esen yel

Halımı yara sırrımı yara

Desen yel desen yel desen yel desen yel

Dediler yar geliyor

Esen yel esen yel esen yel

Halımı yara sırrımı yara

Desen yel desen yel desen yel desen yel

Kafamda saçım oynar

Esen yel esen yel esen yel

Halımı yara sırrımı yara

Desen yel desen yel desen yel desen yel

NOTA NO: 19

Ezgi Adı: Karşıda kuş oturur

Birinci Mısraı: Karşıda kuş oturur güzeller

Kaynak Kişi: Ümit Kaftancıoğlu

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: (?)

Derleyen: Ümit Kaftancıoğlu

Derleme Tarihi: (?)

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal ilçesi Dereköy

Notaya Alan: Ahmet Yamacı

Notaya Alma Tarihi: (?)

*TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Repertuarı Sıra No:*2310.

Güfte:

Karşıda kuş oturur	(Güzeller)
Kuş kuşa yem götürür	(Güzeller)
De gülüm gülüm	(Güzeller)
Göküse düğme düzeler	(Güzeller)
Bıldırki şen gönlüme	(Güzeller)
Bu yıl baykuş oturur	(Güzeller)
De gülüm gülüm	(Güzeller)
Göküse düğme düzeler	(Güzeller)
Davulu çala çala	(Güzeller)
Çıktım bir ince dala	(Güzeller)
De gülüm gülüm	(Güzeller)
Göküse düğme düzeler	(Güzeller)
Korkarım dal kırıla	(Güzeller)
Yârimi eller ala	(Güzeller)
De gülüm gülüm	(Güzeller)
Göküse düğme düzeler	(Güzeller)
Gel deriye yukarı	(Güzeller)
Derenin özündeyim	(Güzeller)
De gülüm gülüm	(Güzeller)
Göküse düğme düzeler	(Güzeller)
Pişmanlık neden oldu	(Güzeller)
Ben gene sözümdeyim	(Güzeller)
De gülüm gülüm	(Güzeller)
Göküse düğme düzeler	(Güzeller)

NOTA NO: 20

Ezgi Adı: Kırımdan gelirim

Birinci Mısraı: Kırımdan gelirim yüküm eriktir

Kaynak Kişi: Mustafa Eryıkar

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Tekin Büyükkaya, Faruk Demir

*Derleme Tarihi:*1984

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Eskikılıç Köyü

Notaya Alan: Tekin Büyükkaya, Faruk Demir

Notaya Alma Tarihi: (?)

Güfte:

Kırımdan gelirim yüküm eriktir

Bir komşum kızı var taze feriktir

Gel komşum kızı gel bele⁵⁷ yatak⁵⁸

Al yorgan altından can cana katak⁵⁹

Kırımdan gelirem yüküm üzümdür

Üzümün dallartı düzüm düzümdür

Bir komşum kızı var iki gözümdür

Gel komşum kızı gel bele yatak

Al yorgan altından can cana katak

⁵⁷ Bele: Böyle.

⁵⁸ Yatak: Yatalım.

⁵⁹ Katak: Katalım.

NOTA NO: 21

Ezgi Adı: Kuşburnunun kurusu

Birinci Mısraı: Kuşburnunun kurusu

Kaynak Kişi: Şah İsmail Güğük

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı:-

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 08.09.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Burmadere Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 20.02.2010

Güfte:

Kuşburnunun kurusu

Di dön dön beriye

Geçti güzel sürüsü

Dolanda gel penceriye

Oğlanda gel penceriye

Sürüsünden fayda yok

Di dön dön dön beriye

Yaktı beni birisi

Dolanda gel penceriye

Oğlanda gel penceriye

Ocakta sarı maşa

Di dön dön dön beriye

Yüreğim döndü taşa

Dolanda gel penceriye

Oğlanda gel penceriye

Gözlerinde değilem

Di dön dön beriye

Vurgunum kalem kaşa

Dolanda gel penceriye

Oğlanda gel penceriye

NOTA NO: 22

Ezgi Adı: Merdivenin yastı yolu

Birinci Mısra: Merdivanın yastı yolu

Kaynak Kişi: Âşık Veli Yayı

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Tekin Büyükkaya

Derleme Tarihi: 1984

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Dereköy

Notaya Alan: Tekin Büyükkaya

Notaya Alma Tarihi: (?)

Güfte:

Merdivanın yastı yolu

Sular geldi (ay balam) bastı yolu

Ben o yâre gideceğim

Nâmerdoğlu (ay balam) kesti yolu

(Ay) Bu dağda ceylan gezer

Dırnahları (ay balam) daşlar ezer

Ben o yâre neylemişem

O yâr benden (ay balam) kenar gezer

NOTA NO: 23

Ezgi Adı: Muhammed Ali'yi candan sevenler (Duaz imam)

Birinci Mısraı: Muhammed Ali'yi candan sevenler

Kaynak Kişi: Cafer Avalır

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 20.03.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Dereköy

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 18.04.2010

Güfte:

Dost Muhammed Ali'yi candan sevenler
Yorulup yollarda kalmaz inşallah
Ol İmam Hasan'ın yüzün görenler
Bundan gayrı yola gitmez inşallah
Hüseyin'den mahrum kalmaz inşallah

Ol İmam Zeynel'den bir dolu içen
Muhammed Bakır'a kaynayıp coşan
Sıtk ile İmam Câfer'e koşan
Bundan gayrı yola gitmez inşallah
Bundan gayrı yola dost el aman aman gitmez inşallah

Musâ-yı Kâzım'dan gelen erenler
Can-baş fedâ edip cemler görenler
Ol İmam Rızâ'ya yüzün sürenler
Divanında mahrum olmaz inşallah

Birgün olur okudular defterin (hey can defterin)
Şâhoğlu'nun elindedir taberin
Uyanırsa Tâki Nâki askerinin
Açılan gülümüz solmaz inşallah
Açılan gülümüz medet dost solmaz inşallah

Şâh Hatâyî'm bu iş birgün biter ha
Özünü kat ha gör ulu gata⁶⁰
Meyti⁶¹ şavkı bu âleme yeter ha
Mümünlere sitem vermez inşallah

⁶⁰ Gatara: Katara.

⁶¹ Meyti: Mehdi.

NOTA NO: 24

Ezgi Adı: Mümin müslüm âdemoğlu

Birinci Mısraı: Mümin müslüm âdemoğlu

Kaynak Kişi: Ahmet Eryıkar

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 10.07.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Eskikılıç Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 26.02.2010

Güfte:

Mümin müslüm Âdemoğlu

Öldüceğin bilemezsin

||:Atallar karanlık yere

Kapı baca bulamazsın:||

Gel gardaşım öğüt al benden

Hak saklasın cehennemden

||:Yiğitlik geçer elden

Dayanaman atasına:||

Yağmur yağar seller akar

Kabirin üstünü yıkar

||:Yüzbin yılan cana sokar

Dayanaman atasına [Dönüp birin vuramazsın]:||

NOTA NO: 25

Ezgi Adı: Oğul gözüm yaşı ile bekliyor yolun

Birinci Mısra: Oğul gözüm yaşı ile bekliyor yolun

Kaynak Kişi: Ahmet Eryıkar

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

*Derleme Tarihi:*10.07.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Eşikılıç Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 20.02.2010

Güfte:

Oğul gözüm yaşı ile bekliyor yolun

N'olur boynum bükülmeden gel

Ah...

Hele tecellim bir ah sen oldun

Dolu döğüp yaprakların dökülmeden gel

Gel zalım yar gel

Ah...

Hele yakıntın bu sinemi ettin bin para

Sineme açtın eyi olmaz yara

Sensiz indirirler beni mezara

Etim kemiğimden sökölmeden gel

Gel zalım yar gel

Ah...

Hele **Fuzûlî**'yim dertli dertli gezerim

Feleginen olmadı ki bazarım

Hele ısınmış sularım hazır mezarım

Kefenim üstüme biçilmeden gel

Gel zalım yar gel

NOTA NO: 26

Ezgi Adı: Pancarcının deresi (Pancar Türküsü)

Birinci Mısraı: Pancarcının deresi

Kaynak Kişi: Tamam Taşkiran

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı:-

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 18.07.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Hanak İlçesi Koyunpınarı Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 26.02.2010

Güfte:

Pancarcının deresi

||:Heylim⁶² çeker arası:||

Yarıma kurşun değmiş

||:Yeddi yerden yarası:||

Mendilimde kara var

||:Yüreğimde yara var:||

Ne öldüm ne kurtuldum

||:Ne derdime çara var:||

⁶² Heylim çekmek: Uzun sürmek

NOTA NO: 27

Ezgi Adı: Sandal sandal üstünde [Meselleme]

Birinci Mısraı: Sandal sandal üstünde

Kaynak Kişi: Tamam Taşkiran

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: -

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 18.08.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Hanak İlçesi Koyunpınarı Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 26.02.2010

Güfte:

||:Sandal sandal üstünde:||

God⁶³ vurdum silecek⁶⁴

||:Neden eskik gelecek:||

Mıhtar Bey'e denecek

Oda benim odamdır

Vekili bir adamdır

Vekil seni dutayım

O yârı bana dadandır⁶⁵

⁶³ God: On altı kg. ağırlığında ölçü birimi.

⁶⁴ Silecek: Ağzına kadar dolu.

⁶⁵ Dadandır: Alıştır.

NOTA NO: 28

Ezgi Adı: Bizim yaylalarda bizim ellerde

Birinci Mısraı: Sen bizim elleri bilmezsın gardaş

Kaynak Kişi: Niyazi Çaylak

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 08.09.2009

Derlendiği Yer: İstanbul İli Esenyurt İlçesi

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 08.09.2009

Güfte:

Sen bizim elleri bilmezsın gardaş

Gör ki neler vardır bizim ellerde

Kağnılar dizilmiş yayla yolunda

||:Bizim yaylalarda bizim ellerde:||

Ağyar⁶⁶ yaylası kardır ovası

Her bir yandan gelir kuşların sesi

Ulgar dağlarından koyun sürüsü

||:Bizim yaylalarda bizim ellerde:||

Yılanlıdağı'nın açmış çiçeği

Vardır ekeneği⁶⁷ boldur biçegi⁶⁸

Taze gelin bağlar başa leçeği⁶⁹

||:Bizim yaylalarda bizim ellerde:||

Niyazi'yim size geldiğim yoktur

El atıp gülünü derdiğim yoktur

Şu zalım gurbette sevdiğim yoktur

Arzu halım kaldı bizim ellerde [Bizim yaylalarda bizim ellerde]

⁶⁶ Ağyar: Yer adı.

⁶⁷ Ekenek: Ekili alan.

⁶⁸ Boldur biçegi: Biçilecek yeri çoktur.

⁶⁹ Leçek: Baş örtüsü.

NOTA NO: 29

Ezgi Adı: Tepeköyün düzleri

Birinci Mısraı: Ana tepeköyün düzleri

Kaynak Kişi: Ali Abbas Gönültaş, Niyazi Çaylak

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 08.09.2009

Derlendiği Yer: İstanbul İli Esenyurt İlçesi

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 29.04.2010

Güfte:

(Ana) Tepeköy'ün düzleri

Ana düğmeler düğmelendi

Ala gözler oy sürmelendi

Top biter filizleri

Ana düğmeler düğmelendi

Ala gözler oy sürmelendi

Oğlan kızın peşinde

Ana düğmeler düğmelendi

Ala gözler oy sürmelendi

Yitirmiş öküzleri

Ana düğmeler düğmelendi

Ala gözler oy sürmelendi

Bu tepe düze gider

Ana düğmeler düğmelendi

Ala gözler oy sürmelendi

Dolanır yoza gider

Ana düğmeler düğmelendi

Ala gözler oy sürmelendi

O kız yolu şaşırmış

Ana düğmeler düğmelendi

Ala gözler oy sürmelendi

İnşallah bize gider

Ana düğmeler düğmelendi

Ala gözler oy sürmelendi

Bu derenin uzununu
Ana düğmeler oy düğmelendi
Ala göz sürmelendi
Kıramadım buzunu
Ana düğmeler düğmelendi
Ala gözler oy sürmelendi
Aldım dadaş kızını
Ana düğmeler düğmelendi
Ala gözler oy sürmelendi
Çekemedim nazını
Ana düğmeler düğmelendi
Ala gözler oy sürmelendi

Dere geliyor dere
Ana düğmeler düğmelendi
Ala gözler oy sürmelendi
Kumunu sere sere
Ana düğmeler düğmelendi
Ala gözler oy sürmelendi
Al beni götür dere
Ana düğmeler düğmelendi
Ala gözler oy sürmelendi
Yârin olduğu yere
Ana düğmeler düğmelendi
Ala gözler oy sürmelendi

Ağyar'dan çıktım yola
Ana düğmeler düğmelendi
Ala gözler oy sürmelendi
Tepeköy'de verdim mola
Ana düğmeler düğmelendi
Ala gözler oy sürmelendi
Dere kurbanın olam
Ana düğmeler düğmelendi
Ala gözler oy sürmelendi
Götür yarımından yana
Ana düğmeler düğmelendi
Ala gözler oy sürmelendi

NOTA NO: 30

Ezgi Adı: Turna semahı

Birinci Mısraı: Turna gelir gater gater

Kaynak Kişi: Cafer Avalır

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 15.03.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Dereköy

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 26.02.2010

Güfte:

Turna gelir gater⁷⁰ gater

Arş yüzünde semah tutar

||:Turna ben avcı değilim:||

Cana kıyıcı değilim:||

(Yeri) Turnam yeri⁷¹

(Yeri) Turnam sen yeri

(Yeri) Turnamın ganadı sarı

Ben ağlarım zarı

Sarı turna sallanır yar

Döşü alınan yeşil yar [döşü]

Yeri turnam yeri

(Yeri) Turnamın ganadı sarı

Ben ağlarım zarı zarı

Eğlen durnam eğlen eğlen

Eğlen gülüm eğlen eğlen

Yüceden gelen bezirgân

Şeridine bele beni

||:Düşmüşüm yoldan aşağı

Dut elimden kaldır beni:|| (Beni)

⁷⁰ Gater: Katar.

⁷¹ Yeri: Yürü.

(Yeri) Turnam yeri yeri
Şahımın yolları düzdür
Geceler bana gündüzdür
Eğletmede gönder beni
O şah evde yalnızdır
Eğletmede gönder beni
Pirim evde yalnızdır
Yeri turnam yeri
Yeri turna sallanır yar
Döşü alınan yeşil yar (döşü)
Eğlen durnam eğlen eğlen
Eğlen gülüm eğlen eğlen

Kamberoğlu’yum hal oldum

Yandım küllere garh oldum

Ne de günahkâr kul oldum

Böyle pire bildir beni

Böyle şaha bildir beni

(Yeri) Turnam sen yeri

(Yeri) Turnamın ganadı sarı

Ben ağlarım zarı

Sarı turna sallanır yar

Döşü alınan yeşil yar (sarı)

(Eğlen) Hasretinden eğlenir

Çık gökyüzüne durnam

Biz semaha dönelim

Eşinden mi ayrıldın

Nedir feryadın

Orda Pir Sultan Abdal

Etrafinıza gatin

O sizi geçirir de coşkun sellerden (dost)

NOTA NO: 31

Ezgi Adı: Yaylasından gelen güzel

Birinci Mısra: Yaylasından gelen güzel

Kaynak Kişi: Ahmet Eryıkar

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 10.07.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Eskikılıç Köyü

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 26.02.2010

Güfte:

Yaylasından gelen güzel

Dur Muhammed'i seversen

Seni bana küskün derler

Gel Muhammed'i seversen

Eviniz bizden aşağı

Belinde Acem kuşağı

İkimize tüy döşeği

Ser Muhammed'i seversen

Eviniz bizden dolanır

Kaldır kalbinden elemi

Başındaki al bağları

Çöz Muhammed'i seversen

NOTA NO: 32

Ezgi Adı: Yaylaya yukarı

Birinci Mısra: Yaylaya yukarı çadırım yeşil

Kaynak Kişi: Mustafa Eryıkar

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Tekin Büyükkaya, Faruk Demir

Derleme Tarihi: 1984

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Eskikılıç Köyü

Notaya Alan: Tekin Büyükkaya

Notaya Alma Tarihi: (?)

Güfte:

Yaylaya yukarı çadırım yeşil

Her türlü çiçekten bir tane devşir⁷²

Kız nişanlın gelmiş bir kahve pişir

Allama pullama sallama beni

Yaylaya yukarı çadırım sarı

Yar bana yollamış ayvaynan narı

Sevdanın uğruna çekerim zarı

Allama pullama sallama beni

⁷² Devşirmek/Döşürmek: Toplamak.

NOTA NO: 33

Ezgi Adı: Yürekler coşunca akıla gelen

Birinci Mısraı: Yürekler coşunca akıla gelen

Kaynak Kişi: Cafer Avalır

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Bülent Yılmaz

Derleme Tarihi: 15.03.2009

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Dereköy

Notaya Alan: Bülent Yılmaz

Notaya Alma Tarihi: 17.03.2010

Güfte:

- (Hey hey) Yürekler coşunca akıla gelen
İnim inmiş⁷³ idi Kemal Atatürk
Cepheden cepheye göksünü geren (hay vah göksünü geren)
Halkına da önder oldu Atatürk (canım Atatürk)
- (Hey hey) Mert bir kurtuluşu oldu Damal'ın oldu (oldu Damal'ın)
Türk askeri düşmandan öcümüz alın (öcümüz alın)
Yalınız kılıçlar ayaklar yalın (vah ayaklar yalın)
Ya ölüm ya istiklâl dedi Atatürk (canım Atatürk)
- (Hey hey) Çok kahraman olur Türkün insanı (Türkün insanı)
Ölürde düşmana vermez vatani (vermez vatani)
Âşık Cafar yazdı böyle destanı (böyle destanı)
Bize Cumhuriyeti kurdu Atatürk (canım Atatürk)

⁷³ İnim inmek: Aniden ortaya çıkan durumlarda kullanılan bir deyim.

NOTA NO: 34

Ezgi Adı: Zülfün kestim tarama

Birinci Mısraı: Zülfün kestim tarama

Kaynak Kişi: Mustafa Eryıkar

Kaynak Kişinin Kullandığı Çalgı: Bağlama

Derleyen: Tekin Büyükkaya, Faruk Demir

Derleme Tarihi: 1984

Derlendiği Yer: Ardahan İli Damal İlçesi Eskikılıç Köyü

Notaya Alan: Tekin Büyükkaya

Notaya Alma Tarihi: (?)

Güfte:

Zülfün kestim tarama (Bir nar olem ana bir gül olem ana girem yârin koynuna)

Dağlar geçti arama (Ben cahilem ana ben civanım ana değme garip gönlüme ana)

Bari bir mektup gönder

Fitil edem yarama

Dağları dağlasınlar (Bir nar olem ana bir gül olem ana girem yârin koynuna)

Görenler ağlasınlar (Ben cahilem ana ben civanım ana değme garip gönlüme ana)

Yârimin mendiline

Yaramı bağlasınlar

B.ARDAHAN İLİ DAMAL VE HANAK İLÇELERİNDEN DERLENEN EZGİLERİN NOTALARI

YÖRESİ
HANAK

DERLEYEN
TEKİN BÜYÜKKAYA
FARUK DEMİR

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK VELİ YAYCI

AĞ BULUT KARA BULUT

DERLEME TARİHİ
1984

NOTAYA ALAN
TEKİN BÜYÜKKAYA

U. DEDEK

-1-

AĞ BULUT KARA BULUT
KALKSANA YOLLARIMDAN
DÜŞTÜM YOLDAN AŞŞAĞI
TUTSANA KOLLARIMDAN

-2-

SABAHINAN YEL ESER
SÜPÜRÜP KAPILARI
NAZLI YAR NASIL BEKLER
VİRANA YAPILARI

Şekil B.1:Nota No. 01

Derlendiği Yer
Ardahan/Damal/Eskikılıç Köyü

Kaynak Kişi
Ali Ekber Göktekin

**ALLAH MEDET YA MUHAMMET
(DUAZ İMAM)**

Derleyen
Bülent Yılmaz
[23.08.2008]
Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[26.02.2010]

AL LA H ME DET YA__ MU HAM MET__ YA A Lİ__ YU SUF KU YU SUN__ DA__

ZIN DA NA DÜŞ TÜM GÜL BEN__ Gİ ÇE Kİ__ LEN__ BEK TA ŞI VE Lİ

GAY RE Tİ MİZ YOK__ TUR__ UM MA DA DÜŞ TÜM__

Şekil B.2: Nota No. 02

Allah medet ya Muhammet ya Ali
Yusuf kuyusunda zindana düştüm
Gülbengi çekilen Bektaşî Veli
Gayretimiz yoktur ummana düştüm

Fadime Ana'dan da el etek tuttum
Server Muhammed'e göz gönül kattım
İmam Hasan ile çok makas attım
Şâh Hüseyin ile bir dâra düştüm

Zeynel'i sevdim de aşnâya yettim
Bâkır'ı sevdim de Musâhip tuttum
Câfer'i sâdıkla göz gönül kattım
Nâci deryasında ummana düştüm

Kâzım Musa İrîza'ya kavuştum
Kerbela çölünde cenge giriştim
Hüseyin aşkına hayli savaştım
Yaralandı sinem al kana düştüm

Tâki Nâki şâh askeri nûrumuz
Mehdi mağrada gizli sırrımız
Cebrâil önümde hem rehberimiz
Kırkların ceminde erkâna düştüm

On iki imam dergâhında evim var
Gece gündüz sohbetim var demim var
Çok günâhım varsa neden gamım var
Ali gibi Şâh-ı Merdan'a düştüm

Kul Himmet Üstâdım bu nasıl yazı

Lezzet verir şirin muhabbet tuzu

Ali'nin anlında zöhre yıldızı

Meyli muhabbeti selmana düştüm

YÖRESİ
HANAK

DERLEYEN
TEKİN BÜYÜKKAYA
FARUK DEMİR

KİMDEN ALINDIĞI
MUSTAFA ERYIKAR

ALLI GELİN SU YOLUNDA

DERLEME TARİHİ
1984

NOTAYA ALAN
TEKİN BÜYÜKKAYA

AL LI GE LIN SU YO LUN DA KA LAY LI BAK

RAÇ KO LUN DA KURBA NO LAM AL LI GE LIN

BİR BU SE VER SU YO LUN DA U. DEDEK

-1-

ALLI GELİN SU YOLUNDA
KALAYLI BAKRAÇ KOLUNDA
KURBAN OLAM ALLI GELİN
BİR BUSE VER SU YOLUNDA

ALLI GELİN ALLI GELİN
YANAKLARI BALI GELİN

-2-

ARDAHANDAN GELEN KATAR
KAMÇISINI ATAR TUTAR
GARİP OLAN NERDE YATAR
KONDUR BENİ ALLI GELİN

ALLI GELİN ALLI GELİN
YANAKLARI BALI GELİN

Şekil B.3: Nota No 03

YÖRESİ
ARDAHAN/İLANAK

DERLEYEN
TEKİN BÜYÜKKAYA
FARUK DEMİR

KİMDEN ALINDIĞI
NİYAZI ÇAYLAK

ARAZ ARAZ HAN ARAZ

DERLEME TARİHİ
1984

NOTAYA ALAN
TEKİN BÜYÜKKAYA

A RAZ A RAZ HAN A RAZ..... BİN GÖL DEN KAL. KAN A RAZ

AL BA... ŞİM DAN SEV DA..... Yİ..... HA ZAR... DA ÇAL. KAN A RAZ

U. DEDEK

-1-

ARAZ ARAZ HAN ARAZ
BİNGÖLDEN KALKAN ARAZ
AL BAŞIMDAN SEVDAYI
HAZARDA ÇALKAN ARAZ

-2-

ARAZI AYIRDILAR
KUMUNU SAVURDULAR
DAHA BEN NEYİDİM
ANAMDAN AYIRDILAR

-3-

ARAZA VURDUM TEŞTİ
ARAZ BULANDI GEÇTİ
MUHANNET EMMİM KIZI
SENİNDE VAKTİN GEÇTİ

Şekil B.4: Nota No. 04

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI

THM REPERTUAR SIRA No:2259

İNCELEME TARİHİ:

YÖRESİ:

KARS (HANAK)

KİMDEN ALINDIĞI:

AŞIK VELİ YAYCI

SÜRESİ: ♩ = 72

AŞAYIM KARLI DAĞLARI

DERLEYEN:

DERLEME TARİHİ:

NOTAYA ALAN:

A ŞA YIM KAR LI DAĞ LA RI A ŞA

YIM KAR LI DAĞ LA RI DÖNME NEM YAR ŞİM

DEN GE Rİ DÜN YA DA Ö LÜM VA

Rİ MİŞ YANMA NAM YAR ŞİM DEN GE Rİ

DÜN YA DA Ö LÜM VA Rİ MİŞ

YANMA NAM YAR ŞİM DEN GE Rİ

—2—
AŞAYIM KARLI DAĞLARI

—1—
AŞAYIM KARLI DAĞLARI
DÖNEMEM YAR ŞİMDEN GERİ
DÜNYADA ÖLÜM VAR İMİŞ
YANMANAM YAR ŞİMDEN GERİ

—2—
SAR ALTINDAN SARI OLSAN
CENNETTEKİ HÜRÜ OLSAN
GÜN GÜMÜSTEN DURU OLSAN
KUCMANAM YAR ŞİMDEN GERİ

—3—
YOL ÜSTÜNDE PINAR OLSAN
SUSUZUMDAN ÖLÜRÜSEM
AKAR AKAR DURULURSAN
İCMEYEM YAR ŞİMDEN GERİ

—4—
KANBEROĞLU YÜREK YANDI
EDER İSEN YÜZBİN ANDI
AÇILSIN SİNEMİN BENDİ
İNANMAM YAR ŞİMDEN GERİ

Şekil B.5: Nota No. 05

Derlendiği Yer

Ardahana /Hanak/ Koyunpınarı Köyü

Kaynak Kişi

Davul :Niyazi Özer

Zurna :Mehmet Çağlayan

M : ♩ :280

Derleyen

Bülent Yılmaz

[10.03.2009]

Notaya Alan

Bülent Yılmaz

[17.03.2009]

ATLI HAVASI

Şekil B.6: Nota No. 06

YÖRESİ
HANAK

DERLEYEN
TEKİN BÜYÜKKAYA
FARUK DEMİR

KİMDEN ALINDIĞI
MUSTAFA ERYIKAR

BAĞIMI BELLEDİLER

DERLEME TARİHİ
1984

NOTAYA ALAN
TEKİN BÜYÜKKAYA

BA ĞI MI BEL LE Dİ LER YA RIM SU YU NU GÖL LE Dİ LER

BU NA SİL MEM LE KET MİŞ YA RIM SEV ME DEN DİL LE Dİ LER

U. DEDEK

-1-

BAĞIMI BELLEDİLER
SUYUNU GÖLLEDİLER
BU NASIL MEMLEKETMİŞ
SEVMEDEN DİLLEDİLER

-2-

SU GELİR MESTE GİDER
DÖLANIR DOSTA GİDER
BU NASIL MEMLEKETMİŞ
SAĞ GELEN HAŞTA GİDER

Şekil B.7: Nota No. 07

Derlendiği Yer
Ardahan/Damal/ Dereköy

Kaynak Kişi
Aşık Cafer Avalır

BELİ DEDİK BELİYE
(TEVHİD)

Derleyen
Bülent Yılmaz
[15-03-2009]

Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[26.02.2010]

♩ = 70

BE Lİ DE Dİ K BE Lİ YE TA Ö ZEL BE ZE Lİ YE
GÜ VER ÇİN CA RA GEL Dİ HA Zİ RE Tİ A Lİ YE
İL LAL LAH ŞA HI M İ L LAL LA H HAK LE İ LA HA İL LAL LAH
SE NA Lİ S N GÜ ZE L ŞAH ŞA HI MEY VAL LAH EY VAL LAH

Şekil B.8: Nota No. 08

Beli dedik beliye

Ta özel bezeliye

Güvercin cara geldi

Haziret-i Ali'ye

İllallah şâhım illallah

Hak le ilâha illallah

Sen Ali'sin güzel şâh

Şâhım eyvallah eyvallah

Beli dedik besliye

İndik nidâ gözlüye

Ali'm güvercini aldı

Dizinin altına gizleye

İllallah şâhım illallah

Hak le ilâha illallah

Sen Ali'sin güzel şâh

Şâhım eyvallah eyvallah

Beli dedik besliye

İndik nida gözlüye

Gökten şahan da süzüldü

Güvercini istemeye

İllallah şâhım illallah

Hak le ilâha illallah

Sen Ali'sin güzel şâh

Şâhım eyvallah eyvallah

Sana dedim Ali'm sana

Gönülü çel ver bana

Ben avımı yitirim

Getir ver avım bana

Eyvallah şâhım eyvallah

Hak le ilehe illallah

Sen Ali'sin güzel şâh

Şâhım eyvallah eyvallah

Size dedim ey kuşlar
Hakk'a yarar iş işler
Size veriyim bir koyun
Gel güvercini bağışla
Eyvallah şâhım eyvallah
Hak le ilehe illallah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Şahanım der avımdan
Yâd yemem ben kavimden
Günde versen de bin koyun
Yine geçmem avımdan
İllâllah şâhım illâllah
Hak le ilâha illâllah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Şahanım der aynı bah
Al beni de koynuva
Yavrularım yuvada aç
Nabalı senin buynuva
İllâllah şâhım illâllah
Hak le ilâha illâllah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Ali'm o demde herslendi
Teride donunu deldi
Çıkardı zülfükârın
Etinden et kesmeye
İllâllah şâhım illâllah
Hak le ilâha illâllah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Haydın kuşlar uçalım
Haktan yana geçelim
Ali'm minneti güçtür
Güvercinden geçelim
İllâllah şâhım illâllah
Hak le ilâha illâllah
Sen Ali'sin güzel şâh
Şâhım eyvallah eyvallah

Dur Ali'm merdimişsin
Mertlerden merdimişsin
Seni comart dediler
Gayet comardımıışsn
Kalktı kuşlar uçtular
Haktan yana geçtiler
Cebraille Mikail
Müret dedi düştüler

Derlendiği Yer
Ardahan/Damalı/Eskikılıç Köyü

Kaynak Kişi
Ahmet Eryıkar

CAMEKEN ŞEHRİNDEN GELDİM CİHANA

Derleyen
Bülent Yılmaz
[17-03-2009]

Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[26.02.2010]

CA ME KEN ŞE H RİN DEN GEL Dİ___ Cİ___ HA NA CAN LAR DAN Bİ R

EH Lİ CA NA___ YE RİŞ TİM SAZ...___

KE MER BEST DE___ N KE MER VUR DU M BE Lİ ME___

HA___ Kİ___ KAT TAN SU BAĞ LAN DI___ GÖ LÜ ME___

KE MER BEST DE___ N KE MER VUR DUM BE Lİ___ ME___ HA___ Kİ___ KAT TAN

SU BAĞ LAN DI___ GÖ LÜ ME___ TA Rİ KAT TA___ N

BİR YOL ÇIK TI Ö___ NÜ___ ME YO LU DUT TU M BU ER___ KA NA___ A

YE RİŞ TİM___ TA Rİ KAT TA___ N BİR YOL ÇIK TI

Ö NÜ ME___

CAN A Lİ___ M YO___ LU___ DUT DUM BU ER KA NA E RİŞ Dİ___

M CA___ NAN IM

Şekil B.9: Nota No. 09

Câmeken şehrinde geldim cihâna
Canlardan bir ehl-i câna yerıştim
Kemerbestden kemer vurdum belime
Hakîkattan su bağlandı gölüme
||:Tarikattan bir yol çıktı önüme
Yolu tuttum bu erkâna eriştim (can):||

Der **Ummânî** dem benim devran benim
Şükür yaradana söz benim sohbet benim
Yetmiş iki millet der ki hep cennet benim
Yâr Ali
Varmayınca belli olmaz orayı Süphân bilir
Yâ dost
Yetmiş iki millet der ki hep cennet benim
Varmayınca belli olmaz orayı Süphân bilir
Can Âlim dost

Derlendiği Yer
İstanbul/Esenyurt
Kaynak Kişi
Niyazi Çaylak

ÇOKTAN BERİ VATANIMDAN KAÇKINIM (AŞIK ŞENLİK'TEN)

Derleyen
Bülent Yılmaz
[08.09.2009]
Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[26.02.2010]

ÇOK TAN BE Rİ VA TA NİM DAN KAÇ _____ NİM NE DE DİM

NE DE DİM NE _____ DE Dİ _____ M HE LEM _____ Gİ DİP _____ GEL SEM _____

DE BİR GE L ME SE M DE Bİ _____ R YA _____ R

Gİ DİP GEL SEM DE BİR GE L SEM DE BİR _____ HAY _____ VAH _____

OY VU CU DU MU KÜ LE DE NA RI _____ İ ŞEME SAL _____ SAM DA

BİR SAL MA SAM DA BİR _____ YA _____ R

NE DE _____ N BA LA DAĞ _____ LAR NE DEN AĞ _____ LAR OD _____ DÜŞ TÜ

BE DEN AĞ _____ LAR SO YU LAN KER VAN _____ BE _____ NİM Kİ RA DAR _____

NE DEN AĞ _____ LA R NE DEN AĞ _____ LAR HAY VA _____ H OY

Şekil B.10: Nota No. 10

Çoktan beri vatanımdan kaçkını (Ne dedim ne dedim ne dedim)
[Helem] ||:Gedip gelsem de bir gelmesemde bir:|| (yar) / (hay vah vah)
Vücudumu kül eden nârı
Şeme salsam da bir salmasam da bir (yar ne dedim)
Bala dağlar neden ağlar
Od düştü beden ağlar
Soyulan kervan benim
Kirâdâr neden ağlar
Neden ağlar hay vah oy

Şenlik der afat var talan bağında
Bugün sitem gördüm yâr otağında
Vücûdumu kül eden nâr ocağında
Şeme salsam da bir salmasam da bir (ve de)
[Helem] Dağlar beni
Yok oldu dağlar beni
Yüze güler arkamdan düşman
İşte bu dert dağlar beni
Dağlar beni hay vah vah

Derlendiği Yer

Ardahan /Hanak/ Koyunpınarı Köyü

Kaynak Kişi

Şehrali Özer

DEĞİRMENDEN FENER ALDIM

Derleyen

Bülent Yılmaz
[20.11.2008]

Notaya Alan

Bülent Yılmaz
[26.02.2010]

M : 7/10

DE Gİ___ R MEN___ DEN FE NE___ R AL___ DIM

BE NO___ YA RA___ BEN O___ YA RA___ BE NO___ YA___ RA NE LE___ R AL___ DIM

DA HA___ NE LER A LA___ ÇAK TIM KA DİR___ RI___ Mİ BİL ME___ Dİ___ OY

Şekil B.11: Nota No. 11

Değirmenden fener aldım
Ben o yâra neler aldım
Daha neler alacaktım
Kadirimi bilmedi (oy)

Değirmenin üstü çiçek
Orak getirin biçek
Sen o dağa ben bu dağa
Sözlerimizi bitirek

Derlendiği Yer
Ardahan / Damal

Kaynak Kişi
Dereköylü Aşık Veli Yayıcı

DİVAN

Derleyen
Kasetten Yazıldı

Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[29.04.2010]

YAR E _____ E _____ 3 Y _____

HEY Bİ 3 LA DE _____ R DUT FEN DİN DE _____ N EY Lİ YEM ME S TİN SE Nİ _____

_____ N Kİ NE DİP BA K MA HA VA YA _____ HA RA BOL HA S MIN SE Nİ _____

_____ N BA BA BİR GÜN O LU R UNU DU LU R

HEÇ A Kİ LA _____ GEL MEZ Sİ _____ N HAK İ ÇİN DE

TEB DİL OL UR SU FA Tİ RES MİN _____ SE NİN O Y

GE NE BİR GÜN O LU R U NU DU LU R

HEÇ A Kİ LA _____ GEL MEZ Sİ _____ N HAK İ ÇİN DE TEB DİL O LU R SU FA TI RE S MİN SE Nİ N

Şekil B.12: Nota No. 12

(Yar ey ey) Hey birader tut fendinden eyliyem mestin senin
Kin edip bakma havaya harab ol hasmın senin
Baba bir gün olur unudulur heç akıla gelmezsin
Hak içinde tebdil olur sufatın resmin senin oy
[Gene bir gün olur unudulur heç akıla gelmezsin
Hak içinde tebdil olur sufatın resmin senin]

Ne kadar ki aklın olsa hak işini bilmezsin
Sen düşünsen ahret için bu cihanda gülmezsin
Gene birgün unudulur heç akıla gelmezsin
Döner devran geçer zaman söyle nerde resmin senin

(Baba) Böyle der **Mazlumi** hak emriyle tatlı cana kıyarlar
Ustalıktan kimse korkmaz lakin hatır sayarlar
Ne kadar yiğit kahraman olsan kara yere koyarlar
Beş dakika eğlendirmez akrabın hımsın senin

Derlendiği Yer
Ardahan/Damal/Eski kılıçköyü
Kaynak Kişi
Ahmet Eryıkar

Derleyen
Bülent Yılmaz
[10.07.2009]
Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[26.02.2010]

DÜNYA SEKİZ GÜNDÜR DOKUZ GECE

M= 190

DÜN YA SE KİZ GÜN DÜR DO KU ZU GECE SAZ.....

DÜN YA SE KİZ GÜN DÜR DO KU ZU MÜ MİN O LAN LA RİN TAHT LA

RI YÜ CE FE LE Ğİ N MA LU DA NE A ĞİR HO CA

İ Şİ NE GE LE Nİ HE MEN A LI YOR ME DET SUL TA NİM

FE LE Ğİ İN MA LI DA NE A ĞİR HO CA

İ Şİ NE GE LE Nİ HE MEN A LI YOR ME DET CA NA NİM

Şekil B.13: Nota No. 13

||:Dünya sekiz gündür dokuzu gece:||

Mümin olanların tahtları yüce

||:Feleğin malı da ne ağır hoca

İşine geleni hemen alıyor

Medet sultanım [Medet cananım]:||

||:Abdal Pir Sultanım ben yandım tüttüm:||

Ahret azığımı dünyadan tuttum

||:Nöbetim geldi de döktüm öğüttüm

Benden hak aldılar sana geldiler

Medet cananım [Medet cananım]:||

Derlendiği Yer
Ardahan/Damal Dereköy

Kaynak Kişi
Aşık Veli Yayı

ELLERİN KIRILSIN BEDASIL HOYRAT

Derleyen
Kasetten Yazıldı

Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[26.02.2010]

M: ♩ : 300

EL LE RİN KI RIL SIN BE DA SIL HOY RAT SA NA KİM LER DE Dİ DÜZ ME

NEV ŞE Yİ ME NEV ŞE Yİ

VAY DÖ ŞÜR DE TOP EY LE SAN CA YA KA YA — A AL BU KA NA DI NA DÜZ ME

NEV ŞE Yİ ME NEV ŞE Yİ ME NEV — ŞE Yİ

Şekil B.14: Nota No. 14

Ellerin kırılsın bedasıl hoyrat
Sana kimler dedi düz menevşeyi
Vay döşürde top eyle sanca yakaya
Al bu kanadına düz menevşeyi
||:menevşeyi:||

Er dedik sonalar endiler bağa
Onlarda yasından bana mı yana
Koynum yana koynum yana
Döşürde top eyle sanca yakaya
Al bu kanadına düz menevşeyi
||:menevşeyi:||

Eser bâdı saba sahra dolaşır
Süleyman hükmeder tahta ulaşır (oy ulaşır)
Emrah diyer gülün vakti savuşur
Dâhi koklamadık bir menevşeyi
||:menevşeyi:||

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 1791
İNCELEME TARİHİ : 10-3-1978

DERLEYEN
ÜMIT KAFTANCI

DERLEME TARİHİ
30-12-1971

YÖRESİ
KARS

ÖLÜM İLE AYRILIK (PİR SULTAN'DAN)

NOTAYA ALAN
NİDA TÜFEKÇİ

KİMDEN ALINDIĞI
GÜLSEREN CEVAHİR-SAKİNE
TALİYE ERDOĞAN

SÜRESİ :

♩ = 60

GEL Mİ Sİ KE N BU YE R LE Rİ GE ZE GE
YAZ GE LİN CE R BİR BO Z CA ÇIK ME SE
GU NAH LI KA R DAS LA R GU NA HİM TA
PİR SUL TA NA B DA LI M EY Lİ YOR FI

LİM YİM TAR RAK Ö LÜ Mİ LE AY RI LI ĞI NE Lİ N
DAL GAM GEL Mİ Ş BU LA NA YİM CO SA
HAS RET UK YÜ ZÜ NÜ ME SÜ İŞ TE BEN Gİ Dİ YO M
YOL LA Rİ Mİ

DEN YİM GON CA GON CA MÜ R GÜL LE Rİ Nİ DE RE
YİM EY LEN KÖ MU R GÖZ LÜ M HE LAL LA ŞA
TER YE TER BU AY YÜ Rİ Lİ YO K O LUM DEN BE
RAK DUR MA DA NA Ğ Lİ YO R ŞU VAN GİN YÜ

LİM YİM TER REK Ö LÜ Mİ LE AY RI LI ĞI

NE Lİ N DE N A MA NE LİN DE N

— 1—
GELMİŞ İKEN BU YERLERİ GEZELİM
ÖLÜM İLE AYRILIĞIN ELİNDEN
GONÇA GONÇA GÜLLERİNİ DERELİM
Bağlantı. ÖLÜM İLE AYRILIĞIN ELİNDEN
AMAN ELİNDEN

— 2—
YAZ GEÜNCE BİR BOZCAÇIK MESEYİM
DALGAM GELMİŞ BULANAYIM COŞAYIM
EYLEN KÖMÜR GÖZLÜM HELALLAŞAYIM
Bağlantı.

— 3—
GÜNAHLI KARDAŞLAR GÜNAHIM TARTAR
HASRETİLİ YÜZÜNÜ YÜZÜME SÜRTER
YETER BU AYRIK ÖLÜMDEN BETER
Bağlantı.

— 4—
PİR-SULTAN ABDALIM EYLİYOR FİRAK
İŞTE BEN GİDİYOM YOLLARIM İRAK
DURMADAN AĞLIYOR ŞU YANGIN YÜREK
Bağlantı.

Şekil B.15: Nota No. 15

Derlendiği Yer

Ardahan/Hanak/Koyunpınarı Köyü

Kaynak Kişi

Abdurrahman Yılmaz

Derleyen

Bülent Yılmaz

[20.03.2008]

Notaya Alan

Bülent Yılmaz

[02.04.2010]

HAKİKATI MUHABBETE KATALIM

§

HA KI KA TI MU HA B BE TE KA TA LI M BİZ KA TA LIM KAT MA

YAN DAN Bİ ZE NE A LA NA SAT A LI M CEV HE Rİ MİZ DE N

BİZ SA TA LIM SAT MA YAN DAN Bİ ZE NE Bİ Zİ Dİ YEN CAN LAR

Nİ YE DE MİŞ LE R BİR LOK MA YI KIR CA N İ LE YE MİŞ LER

E REN LER BU DOĞ RU YO LU BUL MUŞ LA R

BİZ Gİ DE RİZ GİT ME YEN DEN Bİ ZE NE

§

Şekil B.16: Nota No. 16

Hakîkatı muhabbete katalım

Biz katalım katmayandan bize ne

Alana satalım cevherimizden

Biz satalım satmayandan bize ne

Bizi diyen canlar niye demişler

Bir lokmayı kırk can ile yemişler

Erenler bu doğru yolu bulmuşlar

Biz gidelim gitmeyenden bize ne

Abdal Dedem ikrâr îmân güderim

Biz bizi görelim eli nedelim

Yıkık gönülleri memnun edelim

Biz edelim etmeyenden bize ne

Bizi diyen canlar baharımızdan

Bir dem geçirdiler şehirlerimizden

Alana satalım cevherimizden

Biz satalım satmayandan bize ne

Derlendiği Yer
Ardahan Damal Eski Kılıç Köyü

Kaynak Kişi
Sanem Karaalp

KALE KALEYE KARŞI

Derleyen
Bülent Yılmaz
[17-03-2009]
Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[25,04,2010]

M = 180

KA LE KA LE YE KAR ŞI GÜ ZEL KA LE NİN Dİ
Bİ ÇAR ŞI GÜ ZEL SEN Zİ LİF GÖ L GE Sİ N DE
BEN YAN DIM GÜ NE KA R ŞI GÜ ZEL GİZ A NAM BA BA M PA SIN LI GÜ ZEL
PA SIN LI GÜ ZEL PA SIN LI ÇE KE Mİ YO M
GU R BET E Lİ N YA SI NI GÜ ZEL YA SI NI

Şekil B.17: Nota No. 17

Kale kaleye karşı (güzel)
Kalenin dibi çarşı (güzel)
Sen zilif gölgesinde
Ben yandım güne karşı (güzel)
Kız anam babam Pasınlı (güzel)
Pasınlı güzel Pasınlı
Çekemiyom gurbet elin yasını (güzel yasını)

Kaleden indim bugün
Elinde çiftter güğüm
Ben öleydim sevdiğim
Ne dün gördüm ne bugün
Kız anam babam Pasınlı (güzel)
Pasınlı güzel Pasınlı
Çekemiyom gurbet elin yasını (güzel yasını)

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 1728
İNCELEME TARİHİ : 9-3-1978

YÖRESİ
KARS-HANA K-Dereköy

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK VELİ YAYCI
SÜRESİ : 1. = 80

DERLEYEN
NİDA TÜFEKÇİ

DERLEME TARİHİ
3-1-1972

NOTAYA ALAN
NİDA TÜFEKÇİ

KARANFİL OLANACAĞ

LA NA CA H E SE N YE GE L E SE N YE GE L
LA NA CA H
U NU T MA M
LA NA CA H
E SEN YEL HA LİM YA RA SR RİM YA RA DE SE N YE GE L
DE SE N YEL DE SE N YE GE L DE SEN YEL

—1—
KARANFİL OLANACAĞ

SARARIP SOLANACAĞ

YAR BEN SENİ UNUTMAM

BİR DİSİM GALANACAĞ

{ Esen yel esen yel esen yel }
{ Halim yara sırım yara }
{ Desen yel desen yel desen yel desen yel }
{ Ben yel esen yel esen yel }
{ Halim yara sırım yara }
{ Desen yel desen yel desen yel desen yel }
{ Esen yel esen yel esen yel }
{ Halim yara sırım yara }
{ Desen yel desen yel desen yel desen yel }
{ Esen yel esen yel esen yel }
{ Halim yara sırım yara }
{ Desen yel desen yel desen yel desen yel }

—2—
DAĞDA DAVARÇIN OYNAR

GÖYDE GÜVERCİN OYNAR

DEDİLER YAR GELİYOR

KAFAMDA SAÇIM OYNAR

{ Esen yel esen yel esen yel }
{ Halim yara sırım yara }
{ Desen yel desen yel desen yel desen yel }
{ Esen yel esen yel esen yel }
{ Halim yara sırım yara }
{ Desen yel desen yel desen yel desen yel }
{ Esen yel esen yel esen yel }
{ Halim yara sırım yara }
{ Desen yel desen yel desen yel desen yel }
{ Esen yel esen yel esen yel }
{ Halim yara sırım yara }
{ Desen yel desen yel desen yel desen yel }

Şekil B.18: Nota No. 18

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 2310
İNCELEME TARİHİ :

YÖRESİ
KARS HANAK (Saskere köyü)

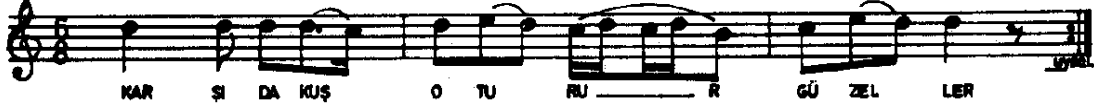
KİMDEN ALINDIĞI
ÜMIT KAFTANCIOĞLU
GARİP YASANOĞLU
SÜRE :

KARŞIDA KUŞ OTURUR GÜZELLER

DERLEYEN

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
AHMET YAMACI

—1—
KARŞIDA KUŞ OTURUR GÜZELLER
KUŞ KUŞA YEM GÖTÜRÜR
Bağ. DE GÜLÜM GÜLÜM GÜZELLER
GÖKÜSE DÜŞME DÜZELER GÜZELLER
BİLDİRKİ SEN GÖNLÜME GÜZELLER
BU YIL BAYMIŞ OTURUR GÜZELLER
Bağlantı.

—2—
DAVULU ÇALA ÇALA GÜZELLER
ÇIKTIM BİR İNCE DALA GÜZELLER
Bağlantı.
KORKARIM DAL KIRILA GÜZELLER
YARIMI ELLER ALA GÜZELLER
Bağlantı.

—3—
KIZLAR
GEL DERİYE YUKARI GÜZELLER
DEREMİN ÖZÜNDEYİM GÜZELLER
Bağlantı.
PİŞMANLIK NEDEN OLDU GÜZELLER
BEN GENE SÖZÜNDEYİM GÜZELLER
Bağlantı.

Şekil B.19: Nota No. 19

YÖRESİ
HANAK

DERLEYEN
TEKİN BÜYÜKKAYA
FARUK DEMİR

KİMDEN ALINDIĞI
MUSTAFA ERYIKAR

KIRIM'DAN GELİRİM

DERLEME TARİHİ
1984

NOTAYA ALAN
TEKİN BÜYÜKKAYA
FARUK DEMİR

Kİ RİM DAN GE Lİ RİM YÜ KÜ ME RİK TİR BİR KOMŞUM Kİ Zİ VAR TA ZE FE RİK TİR

GEL KOM ŞUM Kİ Zİ GEL GEL BE LE YA TAK AL YOR GAN AL TİN DA CAN CA NA KA TAK

U. DEDEK

-1-

KIRIM'DAN GELİRİM YÜKÜM ERİKTİR
BİR KOMŞUM KIZI VAR TAZE FERİKTİR
GEL KOMŞUM KIZI GEL GEL BELE YATAK
AL YORGAN ALTINDA CAN CANA KATAK

-2-

KIRIM'DAN GELİRİM YÜKÜM ÜZÜMDÜR
ÜZÜMÜN DALLARI DÜZÜM DÜZÜMDÜR
BİR KOMŞUM KIZI VAR İKİ GÖZÜMDÜR
GEL KOMŞUM KIZI GEL GEL BELE YATAK
AL YORGAN ALTINDA CAN CANA KATAK

Şekil B.20: Nota No. 20

Derlendiği Yer
Ardahan/ Damal/ Burmadere Köyü

Kaynak Kişi
Şah İsmail Gügük

KUŞBURNUNUN KURUSU

Derleyen
Bülent Yılmaz
[08.09.2009]
Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[20.02.2010]

KUŞ BUR__ NU__ NUN__ KU RU SU Dİ DÖN__ DÖ ÖN DÖN__ BE Rİ YE

GEÇ Tİ__ GÜ__ ZEL__ SÜ RÜ SÜ DO LAN__ DA GEL PEN__ CE Rİ YE

OĞ LAN__ DA GEL PEN__ CE Rİ YE SÜ RÜ__ SÜ ÜN DEN__ FAY DA YOK

Dİ DÖN DÖ ÖN DÖN__ BE Rİ YE YAK TI__ BE__ Nİ__ Bİ Rİ Sİ

DO LAN__ DA GEL PEN__ CE Rİ YE OĞ LAN DA GEL PEN__ CE Rİ YE

Şekil B.21: Nota No. 21

Kuşburnunun kurusu
Di dön dön beriye
Geçti güzel sürüsü
Dolanda gel penceriye
Oğlanda gel penceriye
Sürüsünden fayda yok
Di dön dön dön beriye
Yaktı beni birisi
Dolanda gel penceriye
Oğlanda gel penceriye

Ocakta sarı maşa
Di dön dön dön beriye
Yüreğim döndü taş
Dolanda gel penceriye
Oğlanda gel penceriye
Gözlerinde değilem
Di dön dön beriye
Vurgunum kalem kaş
Dolanda gel penceriye
Oğlanda gel penceriye

YÖRESE HANAK

DERLEYEN
TEKİN BÜYÜKKAYA

MERDİVENİN YASTI YOLU

KİMDEN ALINDIĞI
ÂŞIK VELİ YAYCI

NOTAYA ALAN
TEKİN BÜYÜKKAYA

MER Dİ VA NİN YAS TI YO LU SU LAR GEL Dİ AY BA LAM

BAS TI YO LU SU LAR GEL Dİ AY BA LAM BAS TI YO LU BEN O YA RE

Gİ DE CE YİM NAMER DOĞ LU AY BA LAM KESTİ YO LU NAMER DOĞ LU AY BA LAM

KESTİ YO LU

MERDİVANIN YASDI YOLU
SULAR GELDİ BASTI YOLU
BEN O YARE GİDECEĞİM
NAMERDOĞLU KESTİ YOLU

AY BU DAĞDA CEYLAN GEZER
DIRNAKLARI DAŞLAR EZER
BEN O YARE NEYLEMİŞEM
O YAR BENDEN KENAR GEZER

Şekil B.22: Nota No. 22

Derlendiği Yer
Ardahan / Damal / Dereköy

Kaynak Kişi
Cafer Avalır

M 130

**MUHAMMET ALİ'Yİ CANDAN SEVENLER
(DUAZ İMAM)**

Derleyen
Bülent Yılmaz
[20.03.2009]

Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[18.04.2010]

DO ST MU HAM MET A Lİ Yİ SAZ

CAN DAN SE VEN LE R SAZ YO RU LUP YOL LAR DA

SAZ KAL MAZ İN ŞAL LA H SAZ

OL İ MAM HA SA Nİ N SAZ YÜ ZÜN GÖ REN LE R

SAZ BUN DAN GAY RI YO LA SAZ

GİT MEZ İN ŞAL LA H SAZ HÜ SE YİN DEN MAH RU M

SAZ KAL MAZ İN ŞAL LA H SAZ

OL İ MAM ZEY NEL DE N SAZ BİR DO LU İ ÇE N

SAZ MU HAM MET BA KI RA SAZ KAY NA YIP CO ŞA N

SAZ _____ SİT Kİ LE İ MA M SAZ _____

CA FE RE KO ŞA _____ N SAZ _____ BUN DAN GAY RI YO LA

SAZ _____ GİT MEZ İN ŞAL LA _____ H SAZ _____

BUN DAN GAY RI YO LA _____ DOST E LA MAN A MA _____ N

GİT MEZ İN ŞAL LA _____ A _____ H _____ MU SA YI KA ZIM DA _____ N

SAZ _____ GE LEN E REN LE _____ R SAZ _____

CAN BAŞ FE _____ DA E Dİ _____ P SAZ _____ CEM LER GÖ REN LE _____ R

SAZ _____ OL İ MAM RI ZA YA _____ SAZ _____

YÜZ LER SÜ REN LER SAZ _____ Dİ VA NIN DA MAH RUM

SAZ _____ OL MAZ İN ŞAL LA _____ H SAZ _____

BİR GÜN O LUR O KU _____ DU LAR DEF TE Rİ _____ N

HEY CAN DEF TE Rİ _____ N ŞAH OĞ LU NUN E Lİ _____ N SAZ _____

DE DİR TA BE Rİ _____ N SAZ _____ U YA NIR SA TA Kİ _____

_____ NA Kİ AS KE Rİ _____ N SAZ _____

A ÇI LAN GÜ LÜ MÜ _____ Z SAZ _____ SOL MAZ İN ŞAL LA _____ H

A ÇI LAN GÜ LÜ MÜZ ME DE _____ T DOST SAZ _____

SOL MAZ İN ŞAL LA _____ H SAZ _____ ŞAH HA TA YIM BU İŞ

SAZ _____ BİR GÜN Bİ TER HA SAZ _____

Ö ZÜ NÜ KAT HA GÖ _____ R SAZ _____ U LU GA TA RA _____

SAZ _____ MEY Tİ ŞAV KI BU A _____ SAZ _____

LE ME YE TER HA _____ SAZ _____ MÜ MİN LE RE Sİ TE _____ M VER MEZ İN ŞAL LA _____

_____ H DO _____ ST SAZ _____

Şekil B.23: Nota No. 23

(Dost)

Muhammed Ali'yi candan sevenler
Yorulup yollarda kalmaz inşallah
Ol İmam Hasan'ın yüzün görenler
Bundan gayrı yola gitmez inşallah
Hüseyin'den mahrum kalmaz inşallah

Ol İmam Zeynel'den bir dolu içen
Muhammed Bakır'a kaynayıp coşan
Sıtk ile İmam Câfer'e koşan
Bundan gayrı yola gitmez inşallah
Bundan gayrı yola dost el aman aman gitmez inşallah

Musâ-yı Kâzım'dan gelen erenler
Can-baş fedâ edip cemler görenler
Ol İmam Rızâ'ya yüzün sürenler
Divanında mahrum olmaz inşallah

Birgün olur okudular defterin (hey can defterin)
Şâhoğlu'nun elindedir taberin
Uyanırsa Tâki Nâki askerin
Açılan gülümüz solmaz inşallah
Açılan gülümüz medet dost solmaz inşallah

Şâh Hatâyî'm bu iş birgün biter ha
Özünü kat ha gör ulu gatare⁷⁴
Meyti⁷⁵ şavkı bu âleme yeter ha
Mümünlere sitem vermez inşallah

⁷⁴ Gatare: Katara

⁷⁵ Meyti: Mehdi

Derlendiği Yer
Ardahan/Damal/Eskikılıç Köyü

Kaynak Kişi
Ahmet Eryıkar

MÜMİN MÜSLÜM ADEMOĞLU

Derleyen
Bülent Yılmaz
[10.07.2009]
Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[26.02.2010]

M: 170

MÜ MİN MÜS LÜ M A DE M OĞ LU MÜ MİN MÜS LÜ M
A DEM OĞ LU ÖL DÜ CE Ğİ N Bİ LE MEZ Sİ
N A TAL LAR GA RAN LI İK YE RE KA Pİ BA CA BU LA MAZ SIN
A TAL LAR GA RAN LI K YE RE KA Pİ BA CA
BU LA MAZ Sİ N KA Pİ BA CA BU LA MAZ SIN

Şekil B.24: Nota No. 24

Mümin müslüm Âdemoğlu
Öldüceğin bilemezsin
||:Atallar karanlık yere
Kapı baca bulamazsın:||

Gel gardaşım öğüt al benden
Hak saklasın cehennemden
||:Yiğitliktir geçer elden
Dayanaman ataşına:||

Yağmur yağar seller akar
Kabirin üstünü yıkar
||:Yüzbin yılan cana sokar
Dayanaman ataşına [Dönüp birin vuramazsın]:||

Derlendiği Yer
Ardahan/ Damal/ Eskikılıç Köyü

Kaynak Kişi
Ahmet Eryıkar

OĞUL GÖZÜM YAŞIYLA BEKLİYOR YOLUN

Derleyen
Bülent Yılmaz
[10.07.2009]
Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[20.02.2010]

O ĞUL GÖ ZÜM YA ŞIY LA BEK Lİ YOR YO LU
— N NO LUR BOY NUM BÜ KÜL ME DEN GE
— L A H HE LE TE CEL LİM BİR A H
SEN OL DUN DO LU DÖ ĞÜP YAP
RAK LA RİM DÖ KÜL ME DEN GE L
GE L ZA LİM YA R GE L

Şekil B.25: Nota No. 25

Oğul gözüm yaşı ile bekliyor yolun
N'olur boynum bükülmeden gel
Ah...
Hele tecellim bir ah sen oldun
Dolu dögüp yaprakların dökülmeden gel
Gel zalım yar gel
Ah...
Hele yakıntın bu sinemi ettin bin para
Sineme açtın eyi olmaz yara
Sensiz indirirler beni mezara
Etim kemiğimden sökülmeden gel
Gel zalım yar gel

Ah...

Hele **Fuzûlî**'yim dertli dertli gezerim

Feleginen olmadı ki bazarım

Hele ısınmış sularım hazır mezarım

Kefenim üstüme biçilmeden gel

Gel zalım yar gel

Derlendiği Yer
Ardahan / Hanak / Koyunpınarı Köyü

Kaynak Kişi
Tamam Taşkıran

PANCARCININ DERESİ

Derleyen
Bülent Yılmaz
[18.07.2009]

Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[26.02.2010]

M = ♩ :150

PAN CAR CI NIN DE RE_ Sİ_____ HE_ EY_ Lİ M ÇE_ E_ KER A_____ RA_ Sİ_

YA RI MA KUR ŞUN DEĞ Mİ_ Ş YE ED Dİ_ YE ER DE YA A_ RA Sİ_

Şekil B.26: Nota No. 26

Pancarcının deresi

||:Heylim çeker arası:||

Yarıma kurşun değmiş

||:Yeddi yerden yarsı:||

Mendilimde kara var

||:Yüreğimde yara var:||

Ne öldüm ne kurtuldum

||:Ne derdime çara var:||

Derlendiği Yer
Ardahan / Hanak/ Koyunpınarı Köyü
Kaynak Kişi
Tamam Taşkıran

SANDAL SANDAL ÜSTÜNDE

Derleyen
Bülent Yılmaz
[18.08.2009]
Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[26.02.2010]

M: 185

SAN DA L SAN DAL ÜS TÜ N DE SAN DA L BİR DAL ÜS TÜN DE

GO DA VUR DU UM Sİ LE CEK NE DE N ES Kİ K GE LE CEK

NE DE N ES Kİ K GE Lİ İR SE MIH TA R BE YE DE NE CEK

Şekil B.27: Nota No. 27

||:Sandal sandal üstünde:||

Goda vurdum silecek

||:Neden eskik gelecek:||

Mıhtar Bey'e denecek

Oda benim odamdır

Vekili bir adamdır

Vekil seni dutayım

O yârı bana dadandır

Derlendiği Yer
Ardahan /Damal/Burmadere Köyü

Kaynak Kişi
Niyazi Çaylak

SEN BİZİM ELLERİ BİLMEZSİN
(BİZİM YAYLALARDA)

Derleyen
Bülent Yılmaz
[08.09.2009]

Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[08.09.2009]

M = ♩ = 270 ♩

SAZ

1. 2.

SEN Bİ ZİM EL LE Rİ BİL MEZ SİN GA R DAŞ

GÖR Kİ NE LER VAR DI R Bİ ZİM EL LER DE

KAĞ NI LAR Dİ ZİL MIŞ YAY LA YO LUN DA

Bİ ZİM YAY LA LAR DA Bİ ZİM EL LER DE

SAZ

12 8 18 8

Şekil B.28: Nota No. 28

Sen bizim elleri bilmezsın gardaş
Gör ki neler vardır bizim ellerde
Kağnılar dizilmiş yayla yolunda
||:Bizim yaylalarda bizim ellerde:||

Ağyar yaylası kardır ovası
Her bir yandan gelir kuşların sesi
Ulgar dağlarında koyun sürüsü
||:Bizim yaylalarda bizim ellerde:||

Yılanlıdağı'nın açmış çiçeği
Vardır ekeneği boldur biçegi
Taze gelin bağlar başa leçeği
||:Bizim yaylalarda bizim ellerde:||

Niyâzî'yim size geldiğim yoktur
El atıp gülünü derdiğim yoktur
Şu zalım gurbette sevdiğim yoktur
Arzu halım kaldı bizim ellerde
[Bizim yaylalarda bizim ellerde]

Derlendiği Yer
İstanbul/Esenyurt

Kaynak Kişi
Ali Abbas Gönültaş
Niyazi Çaylak

TEPEKÖYÜN DÜZLERİ

Derleyen

Bülent Yılmaz
[08.09.2009]
Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[29.04.2010]

M=72

A NA TE PE KÖ YÜN DÜZ LE Rİ A NA DÜĞ ME LE R DÜĞ ME LEN Dİ

A LA GÖZ LER O Y SÜR ME LEN Dİ TOP Bİ TE R Fİ LİZ LE Rİ

A NA DÜĞ ME LE R DÜĞ ME LEN Dİ

A LA GÖZ LER O Y SÜR ME LEN Dİ OĞ LAN GI ZİN PE ŞİN DE

A NA DÜĞ ME LE R DÜĞ ME LEN Dİ A LA GÖZ LER O Y SÜR ME LEN Dİ

Yİ TİR Mİ Ş Ö KÜZ LE Rİ A NA DÜĞ ME LE R DÜĞ ME LEN Dİ

A LA GÖZ LER O Y SÜR ME LEN Dİ

Şekil B.29: Nota No. 29

(Ana) Tepeköy' n düzleri

Ana d  meler d  melendi

Ala gözler oy sürmelendi

Top biter filizleri

Ana d  meler d  melendi

Ala gözler oy sürmelendi

O lan kızın peşinde

Ana d  meler d  melendi

Ala gözler oy sürmelendi

Yitirmiş  k zleri

Ana d  meler d  melendi

Ala gözler oy sürmelendi

Bu tepe düze gider

Ana d  meler d  melendi

Ala gözler oy sürmelendi

Dolanır yoza gider

Ana d  meler d  melendi

Ala gözler oy sürmelendi

O kız yolu şaşır mış

Ana d  meler d  melendi

Ala gözler oy sürmelendi

 nşallah bize gider

Ana d  meler d  melendi

Ala gözler oy sürmelendi

Bu derenin uzun 

Ana d  meler oy d  melendi

Ala göz sürmelendi

Kıramadım buzunu

Ana d  meler d  melendi

Ala gözler oy sürmelendi

Aldım dadaş kızını

Ana d  meler d  melendi

Ala gözler oy sürmelendi

 ekemedim nazını

Ana d  meler d  melendi

Ala gözler oy sürmelendi

Dere geliyor dere
 Ana düğmeler düğmelendi
 Ala gözler oy sürmelendi
Kumunu sere sere
 Ana düğmeler düğmelendi
 Ala gözler oy sürmelendi
Al beni götür dere
 Ana düğmeler düğmelendi
 Ala gözler oy sürmelendi
Yârin olduğu yere
 Ana düğmeler düğmelendi
 Ala gözler oy sürmelendi

Ağ yardan çıktım yola
 Ana düğmeler düğmelendi
 Ala gözler oy sürmelendi
Tepe köyde verdim mola
 Ana düğmeler düğmelendi
 Ala gözler oy sürmelendi
Dere kurbanın olam
 Ana düğmeler düğmelendi
 Ala gözler oy sürmelendi
Götür yarımından yana
 Ana düğmeler düğmelendi
 Ala gözler oy sürmelendi

Derlendiği Yer
Ardahan/ Damal / Dereköy

Kaynak Kişi
Cafer Avalır

TURNA SEMAHI

Derleyen
Bülent Yılmaz
[15.03.2009]

Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[26.02.2009]

TUR NA GE LİR GA TE R GA TE R ARŞ YÜ NÜN DE SE

MA H TU TA R TUR NA BEN AV CI DE Ğİ Lİ M

CA NA KI YI CI DE Ğİ Lİ M DE Ğİ LİM YE Rİ TUR NA M YE Rİ

YE Rİ TU NA M SEN YE Rİ YE Rİ TUR NA MIN GA NA Dİ SA RI BEN AĞ LA RIM ZA RI

SA RI TUR NA SAL LA NI R YAR DÖ ŞÜ AL IN AN YE Şİ L YAR DÖ ŞÜ YE Rİ TUR NA M YE Rİ

YE Rİ TUR NA NIN GA NA Dİ SA RI BEN AĞ LA RIM ZA RI ZA RI EY LEN DUR NAM E Y

LE N EY LE N EY LEN GÜ LÜ M E Y LE N EY LE N SAZ

YÜ CE DEN GE LE N

BE ZİR GA N ŞE Rİ Dİ NE BE LE BE Nİ

DÜŞ MÜ ŞÜM YOL DA N A Ş ŞA ĞI DU T E LİM DEN GA L

1. 2.

DI R BE Nİ BE Nİ YE Rİ TUR NA M YE Rİ

YE Rİ ŞA HI MIN YOL LA RI DÜZ DÜR GE CE LER BA NA GÜN

DÜZ DÜR EĞ LET ME DE GÖN DER BE Nİ O ŞAH EV DE YAL NIZ

NIZ DIR EĞ LET ME DE GÖ N DER BE NİM Pİ RİM EV DE YA L NIZ NIZ DIR EĞ LET ME GÖ N DER

BE Nİ YE Rİ DUR NAM YE Rİ YE Rİ TUR NA SAL LA Nİ R YAR

DÖ ŞÜ A LI NAN YE Şİ L YAR DÖ ŞÜ EĞ LEN DUR NA M E Ğ

LE N EĞ LE N EĞ LEN GÜ LÜM E Ğ LE N EĞ LE N

KAM BER OĞ LU YU M HAL OL DU M YAN DIM KÜL LE RE

GARH OL DU M NE DE GÜ NAH KA R KUL OL DU M

BÖY LE Pİ RE Bİ L Dİ R BE Nİ BÖY LE ŞA HA Bİ L

DİR BE Nİ YERİ TUR NAM YE YERİ TUR NA MİN GA NA Dİ SA RI BEN AĞ LA RIM ZA RI

SA RI TUR NA SAL LA Nİ R YAR DÖ ŞÜ A LI NAN YE Şİ L YAR SA RI EĞ LEN E Ğ

HAS RE TİN DEN EY LE Nİ R

ÇIK GÖK YÜ ZÜ NE TU R NA M BİZ SE MA HA

DÖ NE LİM E Şİ N DEN M AY RIL DI N

NE Dİ R FE R YA DI N OR DA PİR SU L

TAN A B DA L ET RA Fİ Nİ ZA KA Tİ N

Serbest O Sİ Zİ GE Çİ RİR DE COŞKUN SE EL LER DEN DO ST

Şekil B.30: Nota No. 30

Turna gelir gater⁷⁶ gater
Arş yüzünde semah tutar

||:Turna ben avcı değilim:||

Cana kıyıcı değilim:||

(Yeri) Turnam yeri⁷⁷

(Yeri) Turnam sen yeri

(Yeri) Turnamın ganadı sarı

Ben ağlarım zarı

Sarı turna sallanır yar

Döşü alınan yeşil yar [döşü]

Yeri turnam yeri

(Yeri) Turnamın ganadı sarı

Ben ağlarım zarı zarı

Eğlen durnam eğlen eğlen

Eğlen gülüm eğlen eğlen

Yüceden gelen bezirgân

Şeridine bele beni

||:Düşmüşüm yoldan aşağı

Dut elimden kaldır beni:|| (Beni)

(Yeri) Turnam yeri yeri

Şahımın yolları düzdür

Geceler bana gündüzdür

Eğletmede gönder beni

O şah evde yalnızdır

Eğletmede gönder beni

Pirim evde yalnızdır

Yeri turnam yeri

Yeri turna sallanır yar

Döşü alınan yeşil yar (döşü)

Eğlen durnam eğlen eğlen

Eğlen gülüm eğlen eğlen

⁷⁶ Gater: Katar.

⁷⁷ Yeri: Yürü.

Kamberoğlu'yum hal oldum

Yandım küllere garh oldum

Ne de günahkâr kul oldum

Böyle pire bildir beni

Böyle şaha bildir beni

(Yeri) Turnam sen yeri

(Yeri) Turnamın ganadı sarı

Ben ağlarım zarı

Sarı turna sallanır yar

Döşü alınan yeşil yar (sarı)

(Eğlen) Hasretinden eğlenir

Çık gökyüzüne durnam

Biz semaha dönelim

Eşinden mi ayrıldın

Nedir feryadın

Orda Pir Sultan Abdal

Etrafınıza gatin

O sizi geçirir de coşkun sellerden (dost)

Derlendiği Yer
Ardahan / Damal/Eskikılıç Köyü

Kaynak Kişi
Ahmet Eryıkar

YAYLASINDAN GELEN GÜZEL

Derleyen
Bülent Yılmaz
[10.07.2009]
Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[26.02.2010]

YAY LA SIN___ DAN GE___ LE___ N GÜ___ ZE___ L

DUR MU HAM___ ME Dİ___ SE___ VE___ E___³ R SE___ N

SE Nİ BA___ NA KÜS___ KÜ___ N DE___ R LE___ R

GEL MU HAM___ ME Dİ___ SE___ VE___³ R SE___ N

SE Nİ BA___ NA³ KÜS___ KÜ___³ N DE___ R LE___ R

GEL MU HAM___ ME Dİ___ SE___ VE___³ R SE___ N

Şekil B.31: Nota No. 31

Yaylasından gelen güzel
Dur Muhammed'i seversen
Seni bana küskün derler
Gel Muhammed'i seversen

Eviniz bizden aşağı
Belinde Acem kuşağı
İkimize tüy döseği
Ser Muhammed'i seversen

Eviniz bizden dolanır
Kaldır kalbinden elemi
Başındaki al bağları
Çöz Muhammed'i seversen

YÖRESİ
HANAK

DERLEYEN
TEKİN BÜYÜKKAYA
FARUK DEMİR

DERLEME TARİHİ
1984

KİMDEN ALINDIĞI
MUSTAFA ERYIKAR

YAYLAYA YUKARI

NOTAYA ALAN
TEKİN BÜYÜKKAYA

YAY LA YA YU KA RI ÇA DI RIM YE ŞİL ÇA DI RIM

YE ŞİL OY ÇA DI RIM YE ŞİL

U. DEDEK

-1-

YAYLAYA YUKARI ÇADIRIM YEŞİL.
HER TURLÜ ÇİÇEKTEN BİR TANE DEVŞİR
KIZ NIŞANLIN GELMİŞ BİR KAHVE PIŞIR
ALLAMA PULLAMA SALLAMA BENİ

-2-

YAYLAYA YUKARI ÇADIRIM SARI
YAR BANA YOLLAMIŞ AYVAYNAN NARI
SEYDANIN UĞRUNA ÇEKERİM ZARI
ALLAMA PULLAMA SALLAMA BENİ

Şekil B.32: Nota No. 32

Derlendiği Yer
Ardahan/Damal Dereköyü

Kaynak Kişi
Aşık Cafer Avalır

YÜREKLER COŞUNCA AKILA GELEN

Derleyen
Bülent Yılmaz
[15.03.2009]
Notaya Alan
Bülent Yılmaz
[17.03.2010]

SAZ....

HEY HE_____ HE__ Y YÜ REK LER CO_____ ŞUN_____ CA_____

A KI LA GE_____ LE N_____ İ NİM İN MİŞ_____ İ_____ Dİ_____ KE MAL A TA_____

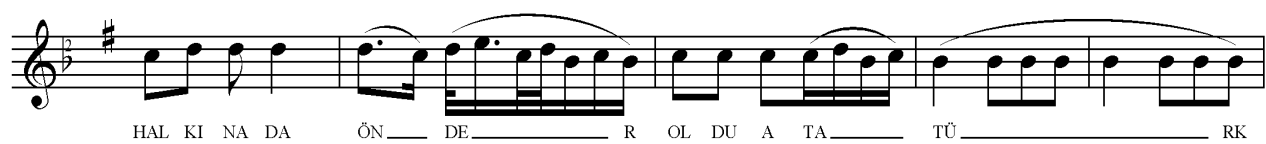
TÜ_____ RK_____ KE MAL A TA TÛ_____ RK SAZ...._____

_____ CE PE DEN CE__ PE__ YE__ GÖK SÜ NÜ GE_____ RE_____

HAY__ VA_____ H GÖK SÜ NÜ GE_____ RE__ N_____ HAL KI NA DA ON__ DE_____ R

OL DU A TA_____ TÛ_____ RK CA__ NİM A TA_____ TÛ_____ RK

CE PE DEN CE__ PE__ YE GÖK SÜ NÜ GE_____ REN_____ GÖK SÜ NÜ GE_____ REN_____

HEY HE Y MERT BİR KUR TU
ÇOK KAH RA MAN

LU ŞU OL DU DA MA LI N TÜRK AS KE Rİ
O LU R TÜR KÜN İN SA NI Ö LÜR DE DÜŞ

DÜŞ MAN DAN Ö CÜ MŪZ A LIN Ö CÜ MŪZ A LIN
MA NA VER MEZ VA TA NI VER MEN VA TA NI

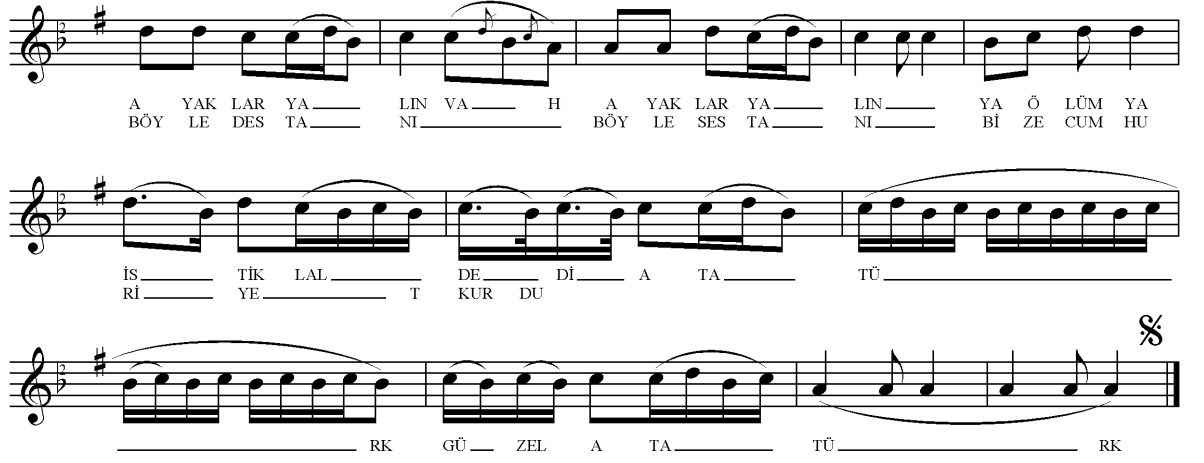
YA LI NIZ KI LI Ç LA R A YAK LAR YA LIN VA H A YAK LAR YA
A ŞIK CA FAR YAZ DI BÖY LE DES TA NI BÖY LE DES TA

LIN YA Ö LŪM YA İS TİK LA L DE Dİ A TA TŮ RK
NI Bİ ZE CUM HU Rİ YE T KUR DU

CA NIM A TA TŮ RK YA LI NIZ KI LI Ç LA R
A ŞIK CA FER YAZ DI

Şekil B.33: Nota No. 33

(Hey hey) Yürekler coşunca akıla gelen akıla gelen
İnim inmiş idi Kemal Atatürk
Cepheden cepheye göksünü geren
Halkına da önder oldu Atatürk (canım Atatürk)

(Hey hey) Mert bir kurtuluşu oldu Damal'ın oldu (Damal'ın)
Türk askeri düşmandan öcümüz alın (öcümüz alın)
Yalınız kılıçlar ayaklar yalın
Ya ölüm ya istiklâl dedi Atatürk (canım Atatürk)

(Hey hey) Çok kahraman olur Türkün insanı (Türkün insanı)
Ölürde düşmana vermez vatani (vermez vatani)
Âşık Cafar yazdı böyle destanı (böyle destanı)
Bize Cumhuriyeti kurdu Atatürk (canım Atatürk)

YÖRESİ
HANAK

DERLEYEN
TEKİN BÜYÜKKAYA
FARUK DEMİR

KİMDEN ALINDIĞI
M. ERYIKAR

ZÜLFÜN KESTİM TARAMA

DERLEME TARİHİ
1984

NOTAYA ALAN
TEKİN BÜYÜKKAYA
FARUK DEMİR

-1-

ZÜLFÜN KESTİM TARAMA (BİR NAR OLEMANA BİR GÜL OLEM ANA GİREM YARIN ANA KOYNUNA
DAĞLAR GEÇTİ ARAMA (BEN CAHİLEM ANA BEN CİVANIM ANA DEĞME GARİP GÖNLÜME ANA
BARİ BİR MEKTUP GÖNDER
FİTİL EDEM YARAMA

-2-

DAĞLARI DAĞLASINLAR
GÖRENLER AĞLASINLAR
YARIMIN MENDİLİNE
YARAMI BAĞLASINLAR

(BAĞLANTI)

Şekil B.34: Nota No. 34

ÖZGEÇMİŞ

Bülent Yılmaz 1979 Yılı'nda Ardahan'ın Hanak İlçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ardahan'da, Lise öğrenimini Ankara'da tamamladı. 1996 Yılı'nda Ankara Radyosu bünyesinde açılan Gençlik Korosu sınavlarında başarı göstererek bu toplulukta korist olarak görev yapmaya başladı. 1999 Yılı'nda, Ankara Radyosunun açmış olduğu yetmiş ses sanatçısı sınavında başarı göstererek sözleşmeli olarak göreve başladı. 2001 Yılı'nda İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Temel Bilimler Bölümü'ne girdi. Bu bölüm'den 2005 Yılı'nda mezun oldu Bu süreçte Radyo görevini İstanbul Radyosunda devam ettirdi. 2005 yılında İstanbul teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Yüksek Lisans Programı'na kabul edilen Yılmaz, çeşitli kurum ve kuruluşlar bünyesinde Bağlama, Türk Halk Müziği Solfeji ve Türk Halk Müziği Repertuarı çalışmalarını sürdürmekte ve çalıştırmış olduğu topluluklarla konserler düzenlemektedir.

